

Ha 179

4 46
**SORTEM
ERUDITORUM
INTER SE INVICEM CONSPICUAM
SEU COMPARATE CONSIDERATAM,**

SIVE

DOTES AC VIRTUTES,

QUIBUS

Nonnulli eruditi *προεδρίαν* præ se ferunt, dum
præ aliis eruditis à teneris ad mortem usque inclare-
scunt; (è quarum suavissimo conspectu inter alia vo-
catio DEI interna, h. e. capacitas aliqua singularis men-
ti indita, quippe quæ Literarum cultura per totam
vitam insigni sæpè excitatur, elucescit) *Hand 2*
exhibet

P. 536.
AD ILLUSTRANDAM CIRCA LITERATURAM
DEI PROVIDENTIAM

M. MARTINUS GREIMIUS,
ad D. B. V. Pastor & ad D. Nic. Symmysta
ILEB.

L I P S I Æ,
APUD HÆRED. LANCKISII
A. M DCC XIV.

PERILLUSTRI
^{AC.}
GENEROSISSIMO. DOMINO!
DOMINO.

JOH. GEORGIO.
A. PONICKAU.

DYNASTÆ. IN. POHLA. SCHEU-
BORN. TASCHENDORFF. ET. KLEIN-
OPIZ. &c.

POTENTISSIMI. POLONIARUM.
REGIS. ET. SERENISSIMI.
SAXONIÆ. ELECTORIS.

IN. PROTO-SYNEDRIO. ECCLESIASTICO.
PRÆSIDI. EMINENTISSIMO.

IN. SENATU. AULICO. JUSTITIÆ. ET.
APPELLATIONUM.

CONSILIARIO. GRAVISSIMO.

DOMINO. SUO. GRATIO-
SISSIMO,

PROSPERITATEM. OMNIMODAM!

Ha

PERILLUSTRI

AC

GENEROSISSIMO DOMINO

DOMINO

JOH. GEORGIO
A. PONICKAU

DYNASTÆ IN POLIA SCHEN
BORN TASCHENDORFER ET ALII

OPUS &

POTENTISSIMI POLONIARUM
REGIS ET SERENISSIMI

SAXONIAE ELECTORIS

IN PROTOTOPTERIO REVERENDISSIMO

FRASIDI EMINENTISSIMO

IN SENATUS ACADEMICI RECTORIS ET

PROFESSORIS

CONSELIARIO GRAVISSIMO

DOMINO SUO GRATIO

SSIMO

PROSPERITATEM OMNINO DAMI

PERILLUSTRIS ET GENE-
ROSISSE
DOMINE PRÆSES!

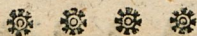
TRepida fronte TE insignis Doctri-
næ & autoritatis Splendore Incly-
tum hæc qualiscunque opella fa-
lutat : fastigii enim Tui conscius
fateri teneor, levissimam hanc Scripturam nito-
rem ac nervos non assumfisse, inde nec dignam
esse, quæ tanti VIRI oculis subjiciatur. Ast cau-
sa est in promptu, cur oculos ad Tuum fasti-
gium attollere annifum iverim : partim, quia
TE

Ha

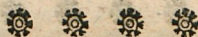

TE omnium virtutum gloriâ præstantissimum
novis eminentissimi Præsidis honoribus à R E-
GE POTENTISSIMO condecoratum
gratulando intueor, ad QUEM clientum cu-
mulus summâ submissione confluere satagit;
(quod & ego hisce votis ardentissimis præstite-
rim): partim, quia multis nominibus me tantæ
splendenti Familiæ obligatum video. Verbis
enim exprimere neutiquam possum, quanta
gratiæ insignia ab annis Academicis in me de-
clarata fuerint: meretur sanè gravem & ho-
noricam laudationem, quod Beichlingianis
olim auspiciis cum DEO auspicerer fortis &
officii dimensa, quæ per quatuordecim ferè
annos obivi, bonâ hucusque sustentatus con-
scientiâ. Cum derivatâ autem & amplificatâ
hac Illustri Familiâ, ubi DECUS PONI-
CKAU-MILTITZIUM accessit, tum TE in
locum Ecclesiastici Senatus PRÆSIDIS olim
eminentissimi, Comitis Beichlingii, dignissimis
meritis succedente, in participatum gratiæ ad-
missum me judico; adeò ut GRATIO-
SISSIME DOMINE PRÆSES, æqua-
lem gratiæ in me affectum animo Tuo effluxu-
rum in mente conceperim. Siftit autem hæc
Opella, quam NOMINI TUO inscripsi
maximè Illustri, προεδρίαν Eruditorum inter se
invicem conspicuam, quæ secundum tres SE-
CTIO-

CTIONES in tergemina ætate proponitur ;
quâ TE omnium eminentem à primis annis
eruditi & Principes rarissimis seculi nostri Tuis
dotibus ducti æstimavêre. Divinissima fanè
sunt, nec exotico quodam egent ornatu, quæ
de Tuis initiis gloriosis, progressibus insignibus
& actionibus laudatissimis patefcunt : hinc et-
iam doctrinâ & consiliis probatissimum REGIS
nutu Divinum Numen Ecclesiæ Saxoniae do-
navit, quo dirigente salutaria nobis obveniunt.
Tantum abest, ut provinciæ nostræ salutaris co-
gnitione imbutæ desperent, ut Tuis consiliis Ec-
clesiæ in iisdem salutiferis potius efflorescant :
quippe tanto in Proto-Synedrio Tui Splendore
evidentissimum nobis argumentum amplioris
Ecclesiarum status constat. Nec est, quod du-
bitemus ; potesne pietatem restaurare , qui
Stemmata Heroum Togatorum religiosissimo
eluces ? potesne in agendarum, tractandarum-
que rerum Palæstra desudare, qui virtutes è divi-
næ mentis sacrario certatim elucentes ostendis ?
potesne subvenire turbatis Ecclesiis, qui solidis-
simis consolationum fontibus semper niteris è
Scripturâ depromptis ? Quorum omnium me
ita non exfortem duxerim. Proinde pusillum
hoc devotionis meæ pignus subjectione omni-
moda traditurus opto, ut TE gratiosum inter-
pretem , & indulgentem judicem inveniat.
DEUS

DEUS autem ter Optimus terque Maximus largiatur, ut tantus tamque Illustris PRÆSES salvis viribus indefessus, assiduusque Saxum hoc turbulento tempore porrò volvat, quò fatis PIPPINGIO-LOESCHERIANIS simul secundis Ecclesia nostra de successu gaudeat ad vota fluente.

O DEUS tuearis IPSUM cum cæteris VIRIS, raris illis Depositis, fulgentissimis pariter binis Luminibus, προμαχους orthodoxæ Ecclesiæ hoc tempore celeberrimis; ut præsidio salvo salva selectissima Ecclesia, salvæ illustrissimæ Academiae & Scholæ, aliaque Seminaria nobiscum floreat: Ne tollas Ecclesiarum Patrocinium, sed confirmes sacratum, ut & hoc Tuo Organo regni militantis ratio habeatur saluberrima.

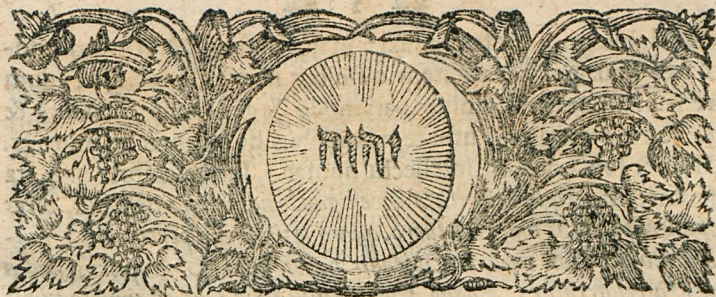
PER ILLUSTRIS EXCEL- LENTIÆ TUÆ

Heb. die 3. Jun.

A. 1714.

Obsequiosissimus Client

M. Martinus Greimius.

BENEVOLO LECTORI
P. & O.

Multa sunt, quæ me ad hæc prodenda vivere, utpote quæ non minus dona DEI egregia, quam profectus iisdem nitentes mirificos, & actiones exinde præclaras exhibent. Disputationi quidem Anno M. DC. XCV. d. VI. Martii Lipsiæ a me ad Gymnastica Philosophica cum aliis exercenda habitæ multa de hisce annectere, argumenti æqualitate ductus, studebam; sed ne Limites transirem solitas, tenebar abrumperè. Quapropter ambitum Thematis, quo Eruditorum *φθινύματα* aliqua exhibere annitebar, mihi metienti, omnia percurrendi secula animus quidem erat; sed me, tanquam e specula cernentem, scripturam quandam modum dissertationis excedentem futuram, detinebat ordo tantum præsentium seculorum. Cæterum, ut uberores de hac re labores prodam, requirit partim jus lectoris, debitum consecrantis, partim meditatio mea donis nonnullorum divinissimis hætenus nisi studiosæ juventuti aperienda; quippe quam specimen providentiæ divinæ circa Literaturam adjuvat intueri, cujus intelligendæ gratia documenta eruditorum mihi hætenus proposui non exigua. Horum perlustratio me ad initia gloriosa, progressus insignes & actiones laudabiles deduxit; ita ut dotes inde præclarissimas cognoverim, quas cura & providentiæ DEI semper in nonnullis insigniori gradu extitisse Saniores

A

non

non dubitant. Notanter dixi: in nonnullis; Nam æqualia dona & æqualem capacitatem omnibus non adscripserim: dum rem unam omnes homines pari modo & gradu apprehendere & judicare non solent, utpote naturalibus donis inter se impares. Hinc & Joh. Lock. de intellectu humano, Introd. Libr. I. §. 4. ita scribit: *Si perquirendo ita & investigando naturam intellectus, vires ipsius exploratas habere potuero, quasque nimirum pertingant; quibus rebus quovis modo percipiendis pares sint; & in quibus studia nostra frustrentur; magno arbitror usui illud fore ad curiosa nimis & negotiosa hominum ingenia comunefacienda, ut, que captum illorum excedunt, ab iis investigandis caverent; ut intra proprios terminos subsisterent; vel ægre ferrent, se res ignorare, quas se cognitione assequi non posse deprehendum &c.* de rebus pergit disputare, quæ mentis aciem effugiant, seu quarum nullæ omnino notiones in mentibus nostris formatae sint, se judicare ineptissimum; cum semper investigandum sit, quo usque Lumen ingenii penetrare possit. Ideo Emanuel Thes. propter stupiditatem alios corpora sine spiritu; alios propter subtilitatem spiritus sine corpore nominat. En necessariam notitiam sui ipsius in studiis! quæ ex hac consideratione proficiscitur; Sine qua, uti ingenia præstantissima partim se ipsa sæpe negligunt, partim a parentibus negliguntur, ita ingenia stupidissima partim se ipsa ad studia cogunt, partim a parentibus non raro coguntur. Accedit, quod etiam sine hac notitia illi homines, qui subtiliter apprehendunt & judicant, facile his viribus abutantur, & sic reliquias imaginis divinæ seu rectam rationem pedibus quasi conculcent. Propter ignorantiam enim virium naturæ a DEO concessarum sive indolis virtuosæ & instinctus sæpe mirifici institutio & cultura postponitur; ut ut notitiam facultatum animi scepticismi & desidiæ remedium nuncupaverim: quo simul accidit, ut & lumen gratiæ parvi æstimeretur, quo tamen ratio illuminatur, ita ut superior intelligentia & indagatio sperari possit; Spiritus quippe illuminationis sapienter ducit, excitat & admonet nos simul vocationis nostræ futuræ, cujus instinctum in animo sentimus; citra cujus operationem optima etiam ingenia sibi relicta corrumpuntur.

His

His præmissis, Terminorum aliqualem expositionem exhibebo: & cum mentionem Sortis eruditorum in Titulo fecerim, per Sortem non intelligo fortilegium, quale conspicuum est in duodecim Apostolis, Luc. VI. Matthia, Act. I. septem diaconis, Actor. VI. Paulo & Barnaba, Actor. XIII, ubi destinatio DEI, capacitatem ad preces largientis, illico evidens aderat; cum antea nullius aptitudinis & fortis ejusmodi egregiæ participes fuissent: Sed partim electionem, destinationem & vocationem, respectu donorum, internam; partim profectus, maxime in Scholis & Academiis laudatos, donis hisce nitentes; partim actiones in functionibus præclaras, quæ aliorum conatus superant. Verbo: fatum & fortunam nonnullorum eruditorum a teneris ad senectutem usque præ aliis eximiam hoc Tractatu exposuerim. Anne experientia constat, quod quædam ingenia summa multorum admiratione non minus feliciter incipiant, quam mirifico progressu, dotibus adjuti, procedant, ad quod præstandum alios videmus impares?

En sortem illorum mirificam! Dixi autem sortem eruditorum: Per hos non omnes & singuli; sed uti sortem comparate consideratam voluerim, ita eruditi nonnulli intelliguntur, qui dona præ aliis præ se ferunt insigniter bona, & hisce felici successu provehuntur ad altiora, altaque mente laudatissima & profectibus inclytis per totam vitam suscipiunt dignissima.

NB. Dum Eruditorum mentionem facio frequentem, notandum est, me non tantum loqui de eruditis regenitis, sed & irrogenitis; non tantum de Protestantibus, sed & aliis variationis & religionis; præsertim cum maxime naturalem potestatem & idoneitatem respexerim. De Bellarmino enim & Cornelio a Lapide &c. inter Papistas; de Grotio, Vatablo, Riveto &c. inter Reformatos æque encomii documenta atque de Protestantibus prodita sunt non postrema. Quis enim non vellet dicere, etiam heterodoxis & aliis irrogenitis dona naturalia a DEO sæpe mirifica esse concessa, quibus mediantibus stupenda opera edere potuerunt: hac in re digna sunt D. Joh. Fechtii verba, quæ leguntur in Dissertatione de vera rerum sa-

erarum in homine irrogenito notitia, quæ ita sonant: *Datur notitia verbi ex scrutinio illius eum ipsum in finem, ut veritatem cœlestem inveniret ab homine inquisito &c.* Hic etiam cum B. Joh. Benedicto Carpzovio, Lipsiæ olim Doctore celeberrimo, distinxerim inter gratiam Spiritus Sancti inhabitantem & assistentem; quam distinctionem in Programmate quodam in tali materia adhibuit; Quod enim tanta opera inclyta perfecerint, non tam gratiæ inhabitanti quam adstanti adscribendum esse putat. Placet porro alia Fechtii verba hac in re allegare: *Inter præcipua Ministri irrogeniti dona, per gratiarum (prævenientis, præparantis & operantis) choragium a Sp. S. accepta est divinorum mysteriorum & œconomia salutis notitia, ex qua profluit peritia, & prudentia eadem populo proponendi;* nos addimus: Systemata scribendi. Hinc etiam multi errores, qui ex ratione minus regenita profluunt, in iisdem observantur.

Quibus expositis, videbis Lector, nos tam de nostratibus quam exteris; tam de Germanicis, quam eruditis aliarum atque aliarum nationum disserere instituisse. Sufficit enim nobis, ostendisse, eruditorum sortem esse diversissimam, aliosque præ aliis, studiis esse eminentiores. Postquam autem hæc notavi, sequitur nunc operis totius divisio. Utri autem Eruditorum tres ætates proponere satagi; ita etiam tres Sectiones hujus Libelli constituere animum induxi. Proinde I. Sectio agit de prima seu juvenca ætate; II. de secunda seu media ætate. III. de tertia seu ultima ætate. Ad hanc tertiam sive ultimam ætatem etiam virilia refero, cum non tam ætatis annos, quam ordinem studiorum & eorum incrementorum respexerim; adeo, ut etiam illi viri eruditi hic intelligi possint, qui modo mediæ ætatis studia absolverint, jam vigesimo vel trigesimo ætatis anno egregia agunt. Divisione sic ob oculos Tibi, Lector, posita, exordior hunc parvulum Tractatum, & dum in tres dispescitur Sectiones, primam jam suscipio pertractandam. Tu interim Lector benevole, quicquid erroris videas, candide velim explices, expendens, quod aliis laboribus distento, multoties hæc omnia repetere difficile fuerit. Valeas in Domino. E museo Heburg. An, M DCC XII, SECTIO

SECTIO PRIMA.

De

Sorte Eruditorum in ætate prima s. juvenca conspicua.

Sors Eruditorum jam eminet in ætate prima, ubi

(α) diversam eamque insignem inclinationem,

(β) divinitatem ingenii,

(γ) cupiditatem insatiabilem

animadvertimus: Ut vero pro ordine agatur, constituimus hujus
sectionis tria capita,

in primo agitur de diversa eaque insigni inclinatione,

in secundo, de divinitate ingenii,

in tertio, de cupiditate insatiabili.

CAPUT PRIMUM

de

diversa eaque insigni inclinatione.

§. I.

Dixi sortem eruditorum jam conspicuam esse in ætate
prima, ubi sæpe diversa eaque insignis inclinatio elu-
ceat; e cujus consideratione excitatio & directio divi-
na omnino constare potest. Nam quemadmodum
Dr. Schmidius Christ. Sap. discendi cupiditatem pueri, quam
capite tertio exponere instituit, non incommode internam ejus
vocationem posse dici arbitratur; ita inclinationem maturam
ejusmodi vocationem vocare non erubesco: adeo ut Sortis no-
men divinitus concessæ optimo jure habere, & Lectori jucun-
disimam meditando occasionem dare possit.

Diversa incli-
natio habetur
divinissima.

§. II. Antequam vero hujusce inclinationis expositio & per
exempla illustratio fiat mentio, notandum venit, quid inclinatio,
quid diversa, quidve insignis significet.

Terminorum
exponendo-
rum sit men-
tio.

Inclinatio ipsa
per signa exter-
na vario modo
se exhibet.

§. III. Inclinatio, ut jam dixi, vocationem DEI quasi internam præsupponit; ita ut instinctus quidam in corde naturalis a Deo inditus per externa signa se vario modo exhibeat, quo DEUM hunc vel illum hominem ad id, ad quod inclinet, vocasse ostenditur: quapropter peculiarem Sortem nuncupare æquum judico. Vocationis nomen etiam exinde hæc inclinatio meretur, quia secundum Joh. Lockium mens pro virium natura hæret adeo defixa in rerum nonnullarum contemplatione, ut ideas illarum usque quaque verset, relationes & circumstantias observet, partesque singulas curiose adeo & attente speculetur, ut omnibus aliis cogitationibus aditum præcludat, nec animadvertat ea, quæ a sensibus tradita sint & impressa, quarum alio tempore sensum haberet acerrimum.

Sensus incli-
nationis erui-
tur.

§. IV. Mens autem nostra non est, inclinationem proponere eo sensu, quo fit in articulo de peccato; sed quo Scriverus (im Seelen-Schaz P. IV. Conc. VI. § 34.) eleganter scribit: *Es haben die Menschen Kinder mancherley Gemüther und natürliche Zuneigungen. Der eine ist zu dieser, der ander zu jener Arbeit geneiget: Einige lassen bald in der Kindheit eine Zuneigung zu den Büchern bey ihnen spüren, sie fangen an, wenn sie mit andern spielen, zu predigen, zu regieren und zu gebieten: andere haben Lust Häuser zu bauen, Gärten zu pflanzen, Geld zu münzen, wenns gleich nur Scherben oder Rüben-Schnitte sind.*

Directio Dei
conditoris
prædicatur.

§. V. Hoc autem non fortuito accidit, sed efficax inde directio DEI perspicitur, qui omnium hominum corda inclinat eisque talenta a teneris distribuit, quibus cum tempore vel Ecclesiæ vel Reipublicæ &c. prodesse possint; hinc Lockius putat nostri præcipue officii esse, cognitionem istam investigare, quæ cum animorum facultatibus maximam cognationem habeat, in qua præcipua nostra sempiternæ nempe vitæ fors versetur.

Adducitur Ex-
emplum a pu-
eritia ad stu-
dia inclinantis
Brennii.

§. VI. Uti autem animus non est, omnes omnium inclinationes proponendi, sed tantum Eruditorum; ita etiam, quomodo Eruditi hanc inclinationis vim in genere ostenderit, Exemplis illustrabo. De Johanne Brennio refertur, quod ad stu-
dia

dia fuerit natus, proinde etiam in tenera ætate statim ingenium in eo eluxerit, quod nil mediocre pollicitum est, facile arripiens omnia, quæ a magistro tradita fuerunt.

§. VII. Scævola Sammarth. cujus vita descripta est a Ga- Scævola Sam-
briele Mich. Rupi-Malleto, non tantum se vernaculæ Poeticæ marthani,
addixit, sed latinam quoque adjunxit, quo NB. ingenium utro-
bique felix & fecundum naturali quodam ductu eum inclina-
vit: quod etiam cum paucis habuit commune, nempe Joachi-
mo Bellaio, Johanne Passeratio, & Nicolao Rapino.

§. VIII. Ineunte ætate Jul. Budæi amici videntes ipsum Jul. Budæi,
valde addictum studiis humanitatis ac literarum, abjecta cura rei
familiaris vel tuendæ vel amplificandæ quisque, omnibus modis
eum avocare nitebantur, modo ignominiam, modo inopiam, si
in instituto persisteret, exaggerantes: Pater vero, ubi tenacio-
rem studiorum filium vidit, majorem cepit dolorem: timebat
enim, ne filius jam ingenii laudibus efflorescens tempestate ali-
qua abriperetur, eoquæ magis, quod in decursu studiorum & illo
adolescenciæ flexu videbatur prudens & sciens tanquam ad exi-
lium ruere voluntarium, cum tamen in eo magnam dignitatis
suæ & familiæ spem dudum collocasset. Itaque refrænare illum
tanquam vehementiore ad literas studio concitatum, svadere,
monere, aliis atque aliis occupationibus distingere, personarum
etiam civilium, quas olim gesserat, unam imponere, quasi hoc
incitamento honorum sententiâ abduci posset & erigi ad majo-
ra studebat: sed neque Patris autoritas, & cohortatio men-
tem mutare, neque honorum splendor alacritatem studiorum
potuit reprimere. Quin imo, quanto Pater acrius instabat,
tanto ille magis & laborem & industriam augebat. Postquam
autem hæc inclinatio ad literas adeo efferbuerat, ut nec indul-
gentius monendo, nec severius objurgando eam mitigare pos-
set, nec saltem perficere, ut id, quod agebat, ageret temperatius,
visum est tandem patri cum filio seorsim sic agere & loqui: *quid
tibi vis, aut quid queris? quid hoc tempore omnes noctes & dies in
istarum disciplinarum meditatione versaris? an me vivo conscies te
vigi-*

vigiliis & laboribus? idcirco te tanta curâ educavi, ut te in exitum ultro præcipitares? ut senectuti meæ macerorem & orbitatem afferres? Te enim intuens, qui es mihi charissimus, non possum non miseresceretux sortis, quod insano literarum amore flagrans nec modum studio facias, nec finem labori; sinxerit te natura ad humanitatem & doctrinam, ad eam te serius applicueris; an propterea festinandum tibi ita putabis, ut incuriâ corporis in morbum incidas? & negligentia rei familiaris jacturam patrimonii feras. Quanto satius esset, majores tuos respicere, & illorum vestigia persequi, aut saltem, quando sententia stat, ætatem in studiis agere, in his moderatius versari, imprimisque valetudini servire &c.

§. IX. Anne igitur evidenter hoc exemplo Gul. Budæi patescit, vocatione quasi interna ipsum fuisse motum & instinctu naturali fati ignito ornatum; adeo ut ad Sortem eruditorum jam in utero matris fuisse destinatum intelligere non difficile sit. Quod & Adriani Pauli exemplum testatur, qui, cum post præmaturum parentum suorum obitum a tutoribus & cognatis ad mercaturam esset adhibitus discendam, ad lectionem & relectionem eorum libellorum, quos ex schola secum attulerat, identidem recurrebat, & dolium Musarum potius, quam Mercurii versans, non sibi modo mercaturæ tædium lectitando fallebat; sed & alios tribules subinde ad se in granarium alliciebat, iisque ex loco altiori nunc prælegebat, nunc prælecta explicabat; ita ut veluti concionatoris vice apud eos fungeretur. Quod cum sæpius eum factitare tutores & cognati audivissent; consultius tandem esse judicarent, si id vitæ genus excolendum ei relinquerent, ad quod ipse NB. naturam suam ferretur. Itaque ex granario in literarium ludum iterum missus, & deinceps in gymnasio patrio annis complurculis institutione & opera Viri & Poëtæ eximii M. Henrici Molleri Hessi usus: eo præceptore diligenter didicit initia doctrinæ Christianæ & artium dicendi, lingvarumque rudimenta. Proinde apparet, ideam non introduci quamlibet per sensus in mentem eorum, qui acumine naturali sunt præditi; nam subtilibus natura assæti speculationibus rerum nobilissimarum ideas

for-

formant, indagationem insigniorem instituunt & sic *impedientes* laudem deportant.

§. X. De Wolfgango Franzio traditur, quod ad sublimioris vitæ genus divinæ providentiæ arcanis præordinatus ab ipso adolescentiæ flore ad literas totum se converterit, inque iis brevi tempore miros fecerit progressus. Ille enim ad optima quæque amplectenda suo apte ingenio, quo maxime præditus erat, humaniores omnes disciplinas alte imbibit.

Wolfgang.
Franzii.

§. XI. En providentiam DEI exemplis prædictorum virorum maxime illustrem! qui inclinatione mirificâ donati omnia alia, ad quæ instinctus naturalis non dirigebatur a pueritiâ, negligebant: adeo ut cohortationibus concitari & moveri nullo modo potuerint. Tentaverint modo parentes aliquando filios suos ad mercaturam aliaque destinare; an propterea scopum suum obtinere cum ipsis, qui naturale incitamentum senserunt ad studia? Hisce rebus patet, patrem etiam rusticum male agere, qui filium sæpe ad literaturam mirifice inclinantem non observet: nam non minus in hominibus infimæ sortis, quam nobilioribus mentis vires & dona quam plurimum reperiuntur. Licet enim quis sortis appareat rusticæ, tamen negotii & officii ejus est perscrutari ingenium: hinc sicut singuli, prout Lockius exponit, peculiare sibi artes deligunt ad vitam sustentandam; ita hominum in genere (bonum suum perscrutari, quorum interest) officii est, circa morum cognitionem tanquam propriam scientiam versari.

Horum Exem-
plorum applica-
tio instituitur.

§. XII. Cum jam pauca de inclinatione verba fecerim, non possum non, quin adjiciam, quæ hanc inclinationem vel adjuvant vel impediunt.

Adjumenta &
impedimenta
inclinationis
indicantur.

§. XIII. Adjuvat autem bona parentum educatio: Sic Josiæ Simleri parentes nullis neque laboribus neque sumptibus pepercunt, quò ille bonis moribus literisque excultus Ecclesiæ, cui illum statim ab ortu suo consecrarant, tandem aliquando inservire posset. Erant igitur ad liberalem hujusmodi filii sui educationem tanto promptiores & alacriores, quo NB. plura in

Est autem ad-
jumentum in-
signe, bona pa-
rentum educa-
tio, quæ mul-
tis, ut exprimi-
tur, modis
suscipitur.

B

illo

illo adhuc puero bonæ indolis & ingenii signa elucebant. Intellegabant enim animum esse ad instar agri; quippe in quo neglecto & inculto spinæ, vepres &c. in culto autem fructus existere possent insignes. Educatio autem Parentum Christianorum, quæ inclinationem adjuvat, instituitur multis modis:

(α) devotis precibus, vid. I. Chron. 30. v. 19. I. Sam. I. v. 28.

(β) bona institutione a primis pueritiæ annis summe necessariâ.

(γ) multa humanitate & lenitate, nimia enim atrocitate optima corrumpuntur ingenia.

(δ) paternâ sæpe castigatione, Prov. 22. v. 15. & Proverb. 23. v. 13. 14.

hæc autem castigatio maturate suscipiatur, Syr. 30. v. 11. 13.

(ε) exemplari parentum vita.

(ζ) Christiana & sollicita inspectione.

Ejusmodi educationi decenter institutæ DEUS benedictionem promittit largisissimam: Sic enim tacito instinctu propensi lumine simul gratiæ crescunt.

Impedimentorum itidem variorum fit mentio.

§. XIV. Dixi etiam de impedimentis: Non exiguum quandoque est impedimentum domestica institutio, quando diutius in sinu & gremio foventur, id quod egregiæ indoli ejusque inclinationi maxime obest; quo sæpe usu venit, ut liberi matrum præsertim nimis molli & delicata indulgentia corrumpantur. Ut taceam vitia naturam humanam corruptentia, v. g. crapulam, ebrietatem, libidinem &c. quæ malam educationem sequuntur, adeo ut gradatim optima etiam indoles perditioni dari possit.

Inclinatio hæc tenus exposita dicitur diversa eaque insignis, respectu objectorum.

§. XV. Ex hætenus dictis liquet, Eruditorum quomodo se habeat inclinatio. Notanter autem adjeci diversa eaque insignis; nam summa admiratione animadvertimus, eruditos nonnullos insigniter inclinantes vel ad Theologiam, vel ad Jurisprudentiam, vel ad Medicinam, vel ad Poësin, vel ad Astronomiam, vel ad Mathesin; vel etiam ad hæc & illam disciplinam, artem & facul-

facultatem simul; ita ut in uno eodemque subjecto appetitus saepe mirificus non unam tantum, sed & plures addiscendi disciplinas, artes & facultates se exerat.

§. XVI. Ad Theologiam seu studium Theologicum quidam adeo jam in primis annis fuere proni, ut etiam alias, quas didicere postmodum facultates, dimiserint. Wolfgangus Fabricius Capito a studio Theologiae, cui se primum dederat, ab illo a patre avocatus, ad Medicinam animum appulit: tantosque in ea fecit progressus, ut circa annum Christi 1498. summis ejus scientiae insignibus fuerit donatus, doctorque solenni Academicarum more declaratus: Defuncto autem patre, quod mirandum, incitante illum ad Theologicum studium inclinatione in prima pueritia jam cognita, ad id firmo proposito sese retulit, summumque ejusdem *aliqua* consecutus Anno Christi 1504. Dein Friburgae in Brisgoja scholasticam Theologiam atque stoicas subtilitates est professus: sed paulo post earum pertractatus, utpote subtilitatis multum, utilitatis parum continentium sacris initiatus est.

§. XVII. Nec minus e documentis historicis patet, quod alii adeo ad studium Theologicum inclinaverint, ut etiam generis splendorem dimiserint; Exemplo sunt Matthias Hoe ab Hoheneck & Jacobus Wellerus a Molsdorff. Prior equidem Vienna Austriaca natus fuit, instinctu tamen, sine dubio divino, ad loca evangelica ablegatus fuit; ubi juvenis optimus praeter ceteris disciplinis, raro nobilium exemplo, Theologiam sibi elegit: hic est, qui postea incomparabilis Doctor creatus fuit: cujus functiones & scripta sunt inclita, utpote qui primo Plaviensi Ephoriae admotus, postmodum supremus Concionator & Consiliarius Ecclesiae Saxon. constitutus fuit. Posterior autem, nempe Wellerus a Molsdorff, non tam ex illustri, quam splendore deficiente stirpe divinitus vocatus fuit. Nam e vetustissima & arte non minus, quam Marte nobilissima Wellerorum de Molsdorff familia traxit originem, quae apud Thuringos orta, Misniae postea illata, temporis vero injuria tantopere fuit obscurata, ut

Exemplum
Wolfgangi Fabricii Cap. ad Studium Theologicum maxime inclinavit.

Exempla
Matth. Hoe ab Hoheneck & Jacobi Welleri a Molsdorff, qui ob mirificam ad studium Theologicum inclinationem generis splendorem postposuere.

hoc non praesente evanisset. Ostendit autem hic instinctum diuinum ad studium Theologicum, dum sub ipsis statim aetatis primordiis egregia pietatis & virtutum specimina edebat: Hic ille Wellerus fuit, qui in Academia Wittebergensi postmodum paupertate pressus hunc favorem consecutus est, ut post Adjuncti Philosophiae functionem, Sanctae etiam linguae ordinarius, Theologiae vero extraordinarius Professor fuerit constitutus: in qua functione se docendo pure, explicando docte, disputando accurate, respondendo solide laudabilem gessit, usque dum post multas vocationes tandem Dresdae concionator primarius Aulicus evasit.

E didicis constat, DEUM nullum ingeniorum agnoscere discrimen, rationibus additis.

§. XIIX. Ex horum instinctu & inclinatione probari potest, DEUM generis humani autorem nullum ingeniorum agnoscere discrimen; adeo ut Imperatores, Reges, Principes, Comites, Barones, Nobiles stemmatis & generis splendorem objicere nequeant, quin a Deo saepe singulariter vocentur, quod olim frequenter accidit: & honorum insignia dum id plerumque impediunt, contingit nonnunquam, ut ad miseriam & paupertatem exemplo Welleri deveniant; in quo statu instinctus divini vis liberius se manifestare solet. Et cur haec locum non inveniunt in piis praesertim christianis? dicit enim Paulus: Non est Judaeus neque Graecus; non est servus neque liber; non est masculus ac foemina: omnes enim vos unus estis (Eph. 6: 6) in Christo Jesu, Gal. 3, 28. Proinde corpus Christi mysticum idque unum sumus, in quo membra uno spiritu & excitantur & ducuntur. Hinc facile fieri potest, ut instinctus naturalis lumine gratiae accedente eo facilius ad studium Theologicum se referat; Spiritus enim gratiae degentes etiam in coetu heterodoxorum revocatus ad vocationem DEI internam, & instinctus divini eosdem admonet, ut clarissimum Matthiae ab Hoheneck Exemplum restatur, qui instinctu divino ductus praeter ceteris Theologiam elegit.

Multa adhuc aliorum exempla, priora,

§. XIX. Multa adhuc alia Exempla docent ejusmodi instinctum ad studium Theologiae evidentem. Philippi Nicolai

pa-

parentes videbant, ipsum puerum magna alacritate ad sacra inclinatione ferri, insequi paternos gressus ad Templum, & attente, quæ ibi ad Theologi- fierent, considerare, domum vero reversum pias repetere con- am, æquantia ditiones, & nostræ religionis repræsentare ceremonias, de dictis adducuntur & Bibliicis difficilioribus differentes libenter audire: in moribus quidem Phi- lippi Nicolai, item nativam quandam notabant amabilitatem, quare filium Job. Gerhardi hunc suum DEO oblatum præceptorum privatorum & publi- corum fidelitati diligentius commendarunt; quorum institu- tionem ad Joh. Rungii tione tam docilem tamque capacem se præstitit, ut paucis an- nis non vota tantum, sed & spem illorum superarit. Hic fuit, qui postmodum Hamburgi ut alter Chrysostronus emi- cuit.

§. XX. De Henrico Höpfnero dicitur, quod ad cœlestis Höpfneri & Dav. Rungii, studii sublimitatem vel tacito instinctu vel divino quodam affla- tu propenderit; Nec minorem hac in re post se reliquit memo- riam David Rungius, qui ex studiis Theologicum, cui potissi- mum se dicarat, non tantum patris & unius fratris exemplo ductus, sed etiam NB. occulta a Spiritu S. qui organo hoc in Ecclesia uti volebat, impulsus elegit. Et hoc est, quod antea dixi, instinctum naturalem accedente lumine gratiæ pulcre se exhibere. Nam in pueris sapientia sæpe apparet egregia, ut parentes & alii in magnam ducantur admirationem. Idque efficit Spiritus Sanctus, qui operatur in iisdem, ostendens admi- nistrationi & officio aliquando præficiendos, Prov. 20. v. 11. E- jusmodi dona Spiritus tam in Christo quam Johanne patebant clarissima. De illo extat Luc. 2. Puer succrescebat & corro- borabatur spiritu & implebatur sapientia, & gratia DEI erat super illum. De hoc: Puer crescebat & corroborabatur spi- ritu &c.

§. XXI. De Brochmando memoriæ prodicitur, quod in Brochmandi, juventute itidem peculiari quodam animi instinctu & flagran- tia donatus fuerit; cujus scopum ad Theologiæ studium fu- isse directum, omnes, quibus documenta de ipso sunt nota, pro- fitebuntur.

Joh. Ben. Car-
pzovii.

§. XXII. Joh. Benedicti Carpzovii in arce Rochlicensi Pa-
tre Benedicto Carpzovio, JCTO celeberrimo, orti memoria in
eo est clarissima, quod a puero divino quodam afflatu Theolo-
giam sibi elegerit; a quo etiam sidera Ecclesiæ & Academiæ
in Saxonia ortum habentia hactenus insigniter splendère.

Joh. Gerhardi
& Justi Feuer-
bornii.

§. XXIII. Providentiam DEI circa Theologiæ studium
peculiarem declarant etiam Exempla Joh. Gerhardi & Justi Feu-
erbornii. Ille enim gravissimo quodam morbo adolescentiæ
decimo quinto anno correptus, de studio sacro cogitavit, & in-
terno conscientiæ stimulo excitatus ad studium Theologicum,
a quo Medicinæ amore captus jam diverti inceperat, regressus
est. Quo admiranda sane Providentia DEI ostenditur; Hic
enim Gerhardus Quedlinburgi genitus est patre viro patritio
& consulari Bartholomæo Gerharδο prisæ virtutis & antiqui
candoris homine; matre Margaretha Brendesîa, in cujus gravi-
dæ alvo adhuc detentus puerulus maximo fuit expositus pericu-
lo. Pater enim commoto irritatoque animo magni ponderis
fustem in bibacem servum conjecturus, prægnantis maritæ, quæ
ex improvîso it obviam, corpus tam duriter petit, ut hoc jactu
fœtus tenelli jacturam omnes præfagirent. Enititur autem
mater præter spem filiolum, sine ictus quidem indicio, non ta-
men sine singularis fati præfagio, & illæsum. Hujus autem
nempe Feuerbornii fata non minus notatu dignissima fuerunt,
utpote qui parentum placito primos adolescentiæ annos studio
Juridico consecravit; sed divini studii amore jam in primis an-
nis captus, forense dimisit, suoque exemplo præclare docuit, fa-
to sæpe mirabili ad studia sacra trahi eos, qui ad aliud vitæ genus
a parentibus in prima juventute fuerunt adhibiti; imo fallere
parentum judicium, qui animadvertentes sæpe filium e pluribus
unum segniorem esse ingenio, & nequæ ad forensem strepitum,
neque ad ullum civile vitæ genus idoneum fore credentes, Deo
hunc consecrare & scholis addicere constitunt; ita hic Justus
divino nutu se totum ad Theosophiam composuit, & ad prisco-
rum doctorum, Ambrosii, Chrysofostomi, Minutii Felicis, Au-
gu-

gustini Philogonii, Evagrii aliorumque exemplum a jure consultorum cœtu ad sacrum conversus est studium: idque tam feliciter postmodum excoluit, ut creato doctori nec sublimia forsitan cogitanti egregiæ in Giesena Academia provinciæ fuerint commissa, professio nempe Theosophiæ publica & Ephoria Ecclesiæ.

Geminum igitur hoc exemplum omnino ostendit, quod nonnullis eruditus aptitudo & capacitas singulari providentia a Deo sit concessa. Notum enim est, Viros hosce stupenda in Ecclesia opera præstitisse, ad quæ a divino Numine sine omni dubio fuere præparata. Erat equidem ipsorum tempore multa eruditorum copia; sed paucissimos hosce æquantibus minus eruditione maxime Theologica superantes inveneris.

§. XXIV. Patrum exempla nihilo secius indolem eruditorum declarare possunt mirificam. Sic Athanasii natura in primis pueritiæ annis ipsam ad decus adeo impulit, ut cum aliis pueris ad mare ludum exercens arena eosdem tingeret: constituens quosdam sacerdotes, quosdam diaconos; se ipsum Episcopum, quo luculentissime, ad quod impelleretur studium, qualisque futurus esset, demonstrabat. Pariter claruit a pueris Origenes; hic enim patris Leonidis Episcopi consilium de explicatione Scripturæ instituenda crebro petiit: ita ut pater præsidium ecclesiæ insigniter futurum in filio præviderit.

§. XXV. Quia autem in Theologia profectus sperantur exigui, nisi philologica adhibeantur: idcirco e providentia Dei experientia comprobata constat, multis temporibus viros extitisse theologos ad Philologiam optime inclinantes, cum dona præ aliis habuerint interpretandi NB. in juventute statim amore Philologiæ capti. Theatrum Theologorum velim spectes, an ne superiora maxime secula ejusmodi viris Theologo-Philologis abundare? quibus Deus prospexit ecclesiæ, Lutheri præfertim tempore, quo Scriptura erroribus Papistarum erat conspurcata. Hinc fontem purissimum in media nostra ecclesia expositione Lutheri aliorumque imprimis L. S. annotatorum

Patrum Exempla annectuntur.

Ad philologicum studium non minus inclinavere multi, qui superioribus maxime seculis floruerunt,

accu-

accuratissima facta, videmus. Post Lutherum, Bone DEUS! quam insignes Philologi & interpretes Scripturæ exitère, in juventute a DEO jam excitati? Perlustra academias; quanta & quam acutissima scripta, quanta & quam acutissimæ dissertationes Philologorum olim ibi compositæ fuerint, comperies, quæ hodierno tempore evanescere volunt; dum seculum videtur ortum, quod magis vanitatibus quam studiis feruis est deditum. Et quamvis unus vel alter donis a divino Numine animo inditis gaudeat; quia tamen cultura cum pietate & precibus conjuncta deficit, dona ad interpretandum data in pueritia sæpe perduntur & delentur: utut multam afferre posset utilitatem.

Theodoricus
Hacspan, qui a
lios ad hoc stu-
dium incli-
nantes instiga-
bat,

§. XXVI. Cum Theodoricus Hacspan optime nosset, Philologiam Theologiæ, præsertim in arduo adversus Photinianos conflictu apprime necessariam esse, nil habuit antiquius, quam ut suos auditores ad Philologiam, ad quam ipse a pueris inclinabat, excolendam strenue excitaret, & clarissime demonstraret, qua ratione limpidis Sacræ Philologiæ fontibus latissimi Theologiæ campi possent irrigari, hinc dicebat: *Hæc demum vera mens est eorum, qui ad religionem moderandam Philologiæ requirunt subsidium.* Quapropter magnorum Philologorum Helvici, Tarnovii, Glasii, Amamæ probavit consilia & instituta laudabiliter est secutus.

Hujus querela,

§. XXVII. Querela ejus memoratu est dignissima: *Dudum male audium Philologi, quod magis Paganismo, quam illustrandis christianorum sacris auctorati sunt. Plautus Petronius & similes nequitiarum magistri etatem occupant, sanctiores literæ extra censum sunt. Amemus has amonitates, sed sapientiæ causa, cui debentur, nec similes simus medicis, qui canem aut equum curant, hominem negligunt.*

Sal, Glasius,

§. XXIX. Mentione Philologorum variorum jam facta ulterioris illustrationis causa Sal. Glasium adjiciam, cujus inclinatio ad philologiam & ipsam laudatissimam culturam in propatulo eminet. Hicce Glasius virtute sua gratiaque congenita
in

in juventute non commilitonum solum omnium, sed & Præceptorum & Professorum Jenensium oculos & animos in se unice convertit. Cujusmodi donis adjutus postea Magister artium creatus præter crebra exercitia disputatoria institutionem in Sacra Philolog. quam calide tractaverat, cum studiosis aliis sedulo inter privatos parietes, nec solum in Hebraicis, sed & Chaldaicis & Syriacis literis, in quas ardor singularis jam puerum incesserat, industriam occupare, rabbinorum vestigare placita, in masoram, ingeniosum illud inventum penetrare, ad utriusque Talmudis lectionem gradum sibi sternere constituit. Proinde etiam factum, ut Hebrææ & Græcæ linguarum professor Jenæ fuerit constitutus: utpote qui postmodum Jenâ Gotham ad Superintendententis munus evocatus fuit.

§. XXIX. Exinde patet in Philologis omnino capacitatem naturalem requiri, quæ dein cultura pietate conjuncta & Spiritus Sancti lumine magis magisque ingeniosa redditur. Huc pertinent verba Scripturæ I. Cor. 12. divisiones donorum sunt, sed idem spiritus, & divisiones ministeriorum sunt, sed idem dominus, & divisiones operationum sunt, sed idem est DEUS, efficiens omnia in omnibus. Unicuique vero datur manifestatio spiritus ad id, quod expedit. Nam huic quidem per spiritum datur sermo sapientiæ; alii vero sermo scientiæ, secundum eundem spiritum: alii vero fides, per eundem spiritum: alii vero dona sanationum per eundem spiritum: alii vero efficacia potentiarum, alii vero prophetia: alii vero discretiones spirituum, alii vero NB. genera linguarum, alii vero interpretatio linguarum. Sed omnia hæc efficit unus ille & idem Spiritus, NB. *διαιρέων ἰδίαις ἐνάτοις, καθ' ἑαυτὸς βέλονται.*

Capacitas Philologorum Spiritus Sancti lumine magis magisque ingeniosa redditur: hac in re dictum Apostolicum adducitur.

§. XXX. Apostolica hæc expositio demonstrat dona DEI in viris sanctis pereximia; ubi, quin DEUS cum Spiritus S. viribus se ad ingenium cujusque accommodaverit, non est dubitandum: patet enim ex hac partitione, non omnes ad omnia fuisse aptos, sed alium ad hanc, alium ad illam virtutem fuisse propensum: ita ut ad inclinationem animi cujusdam DEUM respexisse

Dicti apostolici adducti explicatio aliqua, qualis, etc.

C

spexisse

spexisse non negaverim, v. g. vidit DEUS hujus vel illius ingenii instinctum ad lingvarum expositionem flagrantissimum, utpote quod sic exornavit: id & statim elegit vas in ecclesia sua praestantissimum, quod postmodum magis magisque Spiritu Sancto illuminans ad Scripturae interpretationem destinavit illustrissimam.

Illustratio superiorum per exempla & quidem Johannis Schmidii.

§. XXXI. Quapropter multi ad Philologiam non inepti, qui hoc recte pensitarunt, insignem hujusce studii habuerunt rationem. De Johanne Schmidio refertur, quod robustior factus saluberrima Philosophiae pariter ac NB. Philologiae studia mira industria excoluerit, binisque hisce veluti alis instructus ad sublimem & munitissimam sanctae civitatis arcem facilius evolverit.

Johannis Henrici Ursini.

§. XXXII. Pari modo Johannes Henricus Ursinus laudabili conatu juventutis excitavit studia, & proprio edoctus exemplo, quantum sibi profuerit, licet re cassum, Philologi nomen, humanitatis & Philologiae summam utilitatem commendare necessum aestimavit.

Circa inclinationem ad Jurisprudentiam & Medicinam provocatur ad Experimentiam,

§. XXXIII. Haectenus de inclinatione ad studium Theologiae & simul Philologiae, in quantum Theologi interest. Quod ad inclinationem ad Jurisprudentiam & Medicinam attinet; non possum non quin brevitatis causa ad experientiam provocem: qua documenta non exigua eorum patefcunt, qui indole egregia vel ad Jurisprudentiae vel ad Medicinae studium; vel ad utrumque simul in commodum publicum condecorati a DEO fuere & adhuc condecorantur.

Inclinationem ad Poesin satis ostendunt varias de hac materia conscriptae dissertationes.

§. XXXIV. Neque inclinationis ad Poesin per exempla illustrationem instituere necessarium judico; cum Domini Neumeisteri aliorumque dissertationes id perficiant. Caterum nullum credo fore, qui Poetas nasci ignoret: qua sententia optima indoles ad studium poeticum indicatur summe necessaria.

Inclinationem ad studium Astronomicum

§. XXXV. Instinctum autem ad Astronomiae studium naturalem, cum saepe signis externis prodeat mirificis, liceat unico hoc exemplo clariorem reddere. Tycho de Brahe infans adhuc

huc humeris gestatus manus semper extendebat ad stellas: robustior autem factus, ubi ludere incipiebat, cretâ pingebat in mensis, scammis & parietibus stellas: proinde astronomum fore celeberrimum colligere non difficile erat.

§. XXXVI. Qua ratione tandem nonnulli præ aliis ad studium mathematicum inclinent, docet itidem miranda sæpe indoles, quæ cognitione, ratiocinatione, memoria, recordatione & judicio gaudet insigniori; cum igitur fieri ea cerebri ope mediante inclyta indole certissimum sit, cogitemus cerebri substantiam, quæ sedes est divinæ lucis & divinarum actionum, cognatam esse cœlesti naturæ, in quam etiam undique sparsam esse lucem videmus.

§. XXXVII. Illustre Specimen nobis inter alia sistit Erasmus Schmidius, qui in græcis autoribus evolvendis, & erudito mathematicorum pulvere tractando posuit operam, ut fatali quadam destinatione ad græcam linguam & studium mathematicum natum fuisse multi crediderint.

§. XXXIIX. Quod autem ad hanc vel illam disciplinam, artem & facultatem nonnulli simul inclinent, ita ut in uno eodemque subjecto appetitus sæpe mirificus non unam tantum, sed & plures addiscendi disciplinas, artes & facultates se exerat, variis exemplis doceri potest. Hinc istam ad universalia propensionem græcus Topicorum interpres, qui Alexander Aphrodisiensis vulgo habetur in L. 8. vocat ἐνφύτιον ὄρωσ. Id optime fieri, sed male tamen illud esse judicat Morhofius: quod postponat propensioni ad certam disciplinam: qua in re tamen pergit, ἐμὸς φων sibi Huartum habet, qui in scrutinio illo suo ingeniorum unum hominem ad unam disciplinam habere propensionem naturalem existimat: cum tamen & ratio ipsa, totque exempla præclarissimorum virorum ostendant, posse dari tales, qui NB. ad omnes artes ex æquo excolendas pari fuerunt ingenio.

§. XXXIX. Exemplo nobis est Morhofius ipse, qui referente Moëllero Theologus, Jurisconsultus, Medicus, Philosophus,

illustrem probat exemplum Tych. de Brahe.

Inclinatio ad studium mathematicum probatur (a) ex certis animi viribus, quas sæpe animadvertimus præclaras.

(b) Exemplo Erasmi inter alia ad hoc studium maxime inclinantis.

Ad hanc vel illam disciplinam &c. simul nonnullos summa laude inclinare clarissime ostenditur.

Imprimis exemplo Morhofii.

phus, Mathematicus, Orator, Poëta, Antiquarius & Historicus fuit. (Ad hæc omnia discenda in primis pueritiæ annis inclinavit.) Quo de cumulo disciplinarum & facultatum non dubitandum esse jubent Scripta Morhofiana, quæ etiam hic Scriptor respexit.

CAP. II.

De divinitate ingenii.

EIs, quæ ad explicationem & illustrationem inclinationis sæpe mirifice fecere, hætenus propositis; jam divinitatem ingenii docebo: argumentis cujusque §. in margine itidem ponendis.

Ingenii divini
explicatio,

§. I. Divinitate ingenii pertractanda, ob oculos pono divinum ingenium, quo eruditus alterum jam in primis pueritiæ annis antecedit; quod gratiam viresque DEI indicat, quibus homines interius quasi vocat: inest enim in ejusmodi hominibus fec. Morhof. Cap. I. de Polymathia *ὁμοῦ πρὸς πάντα μαθημάτων*, qualis ingenio magno convenit, & quale nobis Plato Lib. III. de rep. describit: *Est animorum nostrorum, si ita loqui liceat, ἕξ, quo illi vel per naturam vel assuetudinem apti sunt multa simul complecti, abstrahere a singularibus, seque ab humili statu in sublimem perducere.* Itaque pergit prædictus Morhof. *exerit se in illo, quod ἀρχιτεκτονικὸν appellare possumus, aut ex Stoicorum disciplina τὸ ἠνεμενικόν, regio quasi spiritu & fulminis instar omnia penetrans & sua quadam luce omnia perlustrans.*

Hujus illustratio per exempla

Johannis Georgii Dorfschæi,

§. II. Talia inter eruditos ingenia jam in juventute excellenti virtute dari prædita experimento constat: quod non tantum facies eruditorum hodierna ostendit, sed & superiora aurea secula, imo & antiqua id prædicant. De Johanne Georgio Dorfschæo constat, quod mature e puero eminuerit in ipso præclarum ingenium memoria excellens, discendi vehemens ardor,

ardor, animus denique ad summa quæque natus. Similis ino-
 ferme major in Joh. Conrad. Danhauero emicuit indoles, quæ Johannis Con-
 rad. Danhau-
 eri,
 inter alia e stylo apparet maxime ingenioso & nervoso: quibus
 enim rebus alii multas paginas replevere, easdem ille paucissi-
 mis lineis inclusit. Pondus enim majestatis summa stylus ejus
 habebat: & quod Pytheas de Demosthenicis orationibus dixit,
 lucernam olebat, plusque indigitabat, quam dicebat. Non mi-
 noris æstimationis fuisse Gulielmum Wainfl. refert Bat. verba Gulielmi
 Wainfl.
 ejus fluunt ita: *Animus illius prægestiebat utcunque tenui for-
 rassis in re, luculentum aliquod magnificentie sue documentum
 hominibus ostendere, quumque facultates non admodum suppe-
 terent, subsidio sibi diligentiam & laborem comparare, quibus
 prodesse quam plurimis possit.* Quam multos videmus in opti-
 mo ingenii flore pereuntes, utpote qui forte adminiculis desti-
 tuuntur. Æquavit sane indole Gulielmum Hieronymus Savo- Hieronymi
 Savonarolæ,
 narola, cujus intellectus in primis jam annis perspicax, solertia
 perrara & judicium eximium, quod in veritatem ipsam sua
 natura ferebatur. Et quid dicam de Erasmo, de quo Cl. Beatus Erasmi,
 Rhenanus in præfatione ad Carol. V. Cæsarem ita loquitur: *Va-
 lebat stylo arguto, extemporali, amæno, terso & feliciter fluente,
 quem assidua juvenis adhuc exercitatione sibi paraverat:
 nec NB. minus judicio valebat, quod habebat longe acerrimum.
 Hoc docti in eo precipue sunt admirati: miraculo autem, per-
 git, simile videatur, exactum adeo judicium seculo tam rudi:
 felicitati rare perspicacissimi ingenii ferendum magis acceptum,
 quam ullis præceptoribus, simutos illos magistros excipias.* Laus
 Pinelli magis magisque propter indolem aucta fuit; nam Pau- Pinelli,
 Epist. 16. Lib. 2.
 lus Manutius anno M D LXVI. Octavio Sanmarco gratu-

latur, quod se Patavium studiorum gratia contulerit & amicitiam cum Pinello iniverit: Verba extant talia: *de Joh. Vincentii Pinelli consuetudine nil dico, non enim dubito, quin ipse jam perspexeris, quæ sint in illo juvene virtutes, quæque probitas, quæ humanitas: ut omni dignissimus sit honore, qui tamen ab omni honorum dignitate, sola virtute contentus, longissime*

dislat &c. Gloriosum omnino ducitur, amicitiam colere cum iis, qui ingeniis perspicacissimis ornati florescunt. Veniamus ad Exemplum Scævola Sammarthani, de quo in vita ipsius per Gabrielem Michael. Ruppelium in Senatu advocatum descripta, hæc extant: Scævola Sammarthanus exemplis domesticis excitatus, quasi face quadam prælucente viamque monstrante virtutis & prælustrium actionum, protinus spem sui ingentem & testimonia generose indolis non obscura prodidit: qua indole postmodum progressum fecit in literis admirabilem, maxime quidem in academia Parisiensi, ubi clarissimi viri, qui doctrinam & secundam omnem Græcam & latinam penitus hausisse videbantur, Adrianus, Turnebus, M. Antonius Muretus & Petrus Ramus, liquidos fontes eloquentiæ & poetices ipsi aperuerunt: adeo ut hoc novellum germen istiusmodi manibus irrigatum quotidie cresceret, unde suo tempore sperandi essent & suavissimi flores & postea etiam fructus gratissimi, quos non Gallia solum, sed & externæ quoque regiones cum stupore degustarent. Divinitas ingenii hujusce tanta fuit, ut & eandem æstimaverit Duarenus; cum enim a Pictavio se reciperet in urbem Biturgum ad studia continuanda, ibi præceptorem sibi elegit Duarenum: hic qui divinas ipsius dotes statim cognovit, his ornatum insigniter dilexit, ominans, Galliam de ortu ipsius gavisuram; cui nempe natura ea omnia indiderat, quæ aliis ex arte & industria præficisci solent. Nam præceptoribus omnino jucundissimum est, eos disciplinæ alumnos habere, qui indole præclari spem faciunt futuram. Dulcissimum sane est ejusmodi exempla meditari, quæ dona naturæ excellentia declarant. Talia etiam prædicantur de Julio Cæsare, in cujus vita a Leone Allatio descripta sequentia verba leguntur: Ipse Julius omnium natu minimus, cum in patria grammaticæ & humanioribus literis vivaci ingenio tenacissimâque memoriâ feliciter operam dedisset, undecimo ætatis anno ad majorum nobiliorumque disciplinarum studia capefcenda invito patruo Hieronymo Langella, sacerdote frugi, in cujus tutelatum ipse, tum fratres post parentum obitum erant, Neapolim profectus est, maximis inde conatibus, ve-

be-

bementissimoque animi ardore a Julio Scillabota Augustiniana familiae ex eodem oppido Padulae tyrocinia logices excepit: a quo postmodum veluti ad majora subsellia transiens, sub Francisci Antonii Vivoli Neapolitani disciplina Aristotelicae Logices praecepta hausit & peripatetica Philosophiae rudimenta decerpfit: post quae apud Bernardinum Longum in Philosophiae arcanis delibandis, percipiendisve multis annis assiduam curam & operam collocavit, ita ut NB. quantumvis adolescens adhuc esset, gratus inter omnes condiscipulos haberetur, & judicaretur apud eundem praeceptorem & vegeto & maturo ingenio praeditus non sine aliorum livore atque invidentia.

Omni laude ornatur Urbanus Regius, quod ejus animus tenellus in ludo Lindaviensi literario praeceptorum industria ita potuerit excoli, ut instar arbusculae fructuum cum temporis incremento percipiendorum spem jucundam de se praeberit: ratio haec fuit, quoniam in uno pariter decertaverit rarum ingenium, incomparabilis memoria, & excellens iudicium, in quo exornando utraque vicit ars & natura. Vix etiam credi potest, quam insignia a primis pueritiae annis egregiae indolis & eminentis spiritus documenta ediderit Hugo Crocius, qui a parente erudito optime observatus ante septimum aetatis annum in scholis tam egregie profecit, ut ante nonum vitae annum carmina pangere inceperit: qua indole in juventutis annis jam conspicua nixus per omnem suam aetatem egregia egit, nam ante duodecimum annum in academiam Lugduno-Batavam deductus non minus Philosophiae, Astrologiae, & Matheos, quam Theologiae & Jurisprudentiae tam insignem rationem habuit, ut tribus annis ibidem transactis, omnibus his suis studiis ad finem deductis, vix quindecennis in comitatum illustrissimi viri Joannis Oldenbarneveldii Reipublicae Hollandiae adsefforis, & ad invictissimum tunc Principem Henricum Magnum Legati in Galliam proficiscentis se dederit. Ibi gradum in jure consecutus & ab Augustissimo Rege non torque tantum aurea, sed & effigie regia, ob incomparabilem in ista aetate eruditionem donatus ingen-
 tem

Urbanus Regii,

Hugonis Cro-
tii,

tem æstimationem de se reliquit. In patriam reversus forensibus se applicuit: ante decimum septimum ætatis annum causas publice egit, & ante vigesimum quartum ad Fisci advocacionem ab Hollandiæ & Zelandiæ ordinibus vocatus est; Ex his pater, huncce Grotium ad altiora natum fuisse. Divinissima sane spirabat, divinissima adspirabat; quæ vis ingenii ejus rarissima omnes in admirationem ducebat: nam sit, ut non nunquam eminentia nonnullorum eluceat, quæ tamen annis plurimis successivis demum amplior redditur: hujus tamen indoles pulcre eminentis citius & maturius crevit. O stupendam ingenii præstantiam, qua præ aliis omnibus jam a teneris excellebat; animus igneus testabatur de donis DEI igneis, quibus ornatus hic erat. Capiebat insigni intellectu; intelligebat felici captu, disciplinis propositis inflammatus. Gulielmi Cambdeni memoria indolis, commemoratione vitæ ejus per Degor. Wheare factâ videtur ibidem illustrissima: Degorei Wh. verba ad hanc rem facientia ita sonant: *Nec adeo gloria vacuus hic noster, ei ut honos ex locorum generisve splendore addisendus sit: longe majora prædicaturi sumus inter ipsum nata & quæ fecerit ipse. Eum pater a primis incunabilis rei literariæ destinavit, cujus prima semina, sub magistro, nescio, quo in Padotrophio illo amplissimo imbibit; inde scholam Coletianam ad Div. Paul. sitam petiit, ubi præclare indolis puer tantos in literatura brevi fecit progressus, ut ipsa parentum vota facillime præverteret, omnes, quibuscunque notus, in amorem sui invitaret, plerisque etiam admirationi esset; postea adolescens factus quindecim annorum Oxonium ad uberiores ingenii cultum & humaniores disciplinas venit perdiscendas; ubi tyrocinium primum exegit & logices rudimenta celerrime deposuit inter Magdalenenses, ut omnes mirarentur.* En nostris non minus encomium meretur Martinus Lutherus, cujus ingenium dona divinissima ostendebat. Pater ipsius Joh. Lutherus cupiditate filii ductus, eum parvulum sæpe gestavit in ludum Georgii Emilii. Cum autem ingressus esset annum decimum quartum,

Gulielmi
Cambdeni,

Martini Lu-
theri.

tum, una cum Joh. Reineckio, Magdeburgum ob insigne ingenium missus est: Magdeburgi, ubi mendicato pane vivere coactus, annum unum tantum consumpsit, inde nutu parentum Isenacum, ubi schola florebat celebris, se recepit, ibi grammaticum studium absoluturus, quod & feliciter effecit: cumque NB. & vis ingenii acerrima esset, ex inopinato præ æqualibus eminuit & verbis & copia sermonis in loquendo, in scribenda solutâ oratione & in carminibus ceteros adolescentes suos condiscipulos præclare vicit. Dulcedine literarum motus natura flagrante cupiditate discendi Academiam affectavit, ubi tanta vi sua ingenii omnes artes percepisset, si modo præceptoribus non caruisset idoneis. Postea Erfordiam veniens incidit in ejus ætatis Dialecticam satis spinosam, quam cum sagacitate ingenii satiis, quam ceteri, perciperet, cito arripuit. Nonne indolem optimum Deum largitum fuisse huic Viro ad expedendum cum tempore in Ecclesia sua opus arduum, clarissime patet? Acrimonia ingenii ipsi congenita effecit, ut dignitate, honoribus, sapientia & doctrina inclytis postmodum præstiterit Theologis: quapropter directoris tempore reformationis munia summa laude administravit. Non mirandum inde, nonnullos citius academias petere, qui nempe bona indole & rara industria exemplo Lutheri sunt conspicui: compensat enim felicitas ingenii annos alioquin desiderandos. Sic Zacharias Zach. Ursini, Ursinus, posteaquam puer ad scholam accessit patriam, statim indolem exhibuit excellentem & commilitones indolis claritate antevertit: mox in iis literis, quibus ætas puerilis institui solet, pro ingenii sui facultate divinisima, eos progressus fecit, ut anno decimo quinto ætatis elegantis carminis non minus, quam solutæ orationis scriptione, summis scholæ præsidibus, Ambrosio Moibano & Johanni Morenbergio suam diligentiam probaverit, & anno sequenti decimo sexto Academiam Wittebergensem appetiverit: ubi nemo dicere potuit: hic Ursinus maturius studia ingressus est academica; quia naturâ tam inclytis donis coronata fuit adjutus. Naturæ præsidium

D

suc-

- Theodor. Schnepfi, succurrebat etiam Theodorico Schnepfio, qui Stutgardia adolefcences ingenii dotibus præclarissimos habebat, sed superior omnibus indole evasit: videbant enim omnes, qualis esset futurus: locum aliquem conscendens editiorem, ex eo tanquam cathedra condiscipulos suos multa alacritate ad instar Professoris docebat; jam domesticos ex eodem tanquam suggestu, ut Concionator, sic informabat, quasi esset & ætate major, & instructior. Sic & in vita Johannis Wigandi memoratur, quod tanta fuerit in ipso vis memoriæ, tanta in retinendo felicitas, tantaque in percipiendo & cognoscendo ingenii acrimonia, ut parentes & præceptores summæ eruditionis non dubiam spem de eo conceperint & non dubitaverint, Wigandum aliquando eum futurum, qui possit τῷ Θεῷ χειραρτημένα εἶπεν, καὶ ἀνθρώποις ἐπιπέδῃ. Hinc etiam in juvenilibus annis cana sæpe consilia ferri videmus; quod de Joh. Gerhardo prædicatur.
- Joh. Gerhardi, Balch. Menzeri, Non videtur huic postponendus Balthasar Menzerus, de quo scribitur, quod tam mira in juventute valuerit ingenii felicitate, ut in difficilioribus causis aliquid exquisitum, & cum paucis commune attulerit. Et quemadmodum de Alexandro scribunt Historici: etiam in puero τὸ μεγαλόψυχον καὶ τὸ φιλότιμον apparuisse, quæ virtutes relinquuntur principibus, modo semper manerent in sphaera morali: ita in nonnullis eruditis sæpe aliquid apparet, quod statui suo & moribus conveniens naturæ ipsorum impressum est. Indoles Chytræi in eo prædicatur a pueritiæ annis præstantissima, quod scribitur, ipsum puerum ita cupide & celeriter velut ἐθελουσίῳ ad studia raptum omnia facile percepisse. Hülsemanni, Geyeri, & Carpzov. Hülsemanni, Geyeri, & Carpzov. Hinc etiam de se insigniter probant; ut ta- ceam incunabula mirifica Virorum jam prædictorum in munere sequentium, qui vi donorum sibi a Deo inditorum præsidium Ecclesiæ nostræ hoc tempore præstitere satis validum.
- Præfagium & significatio. §. III. Divinitatem ingenii etiam sæpe præfagiunt prodigia ante ortum & in ortu conspicua. Sic in Sacro Codice ante, in & post ortum Johannis Baptistæ varia signa se exeruere, quæ

suf.

sufficienter docuerunt, hunc ipsum ab initio Ecclesiæ N. T. præclarissimum lumen futurum. Possem itidem exemplum Jeremiæ in V. T. adducere, cujus vero indolis signa ante ortum non tam oculis hominum patuerunt, quam DEI, quorum Autor fuit. Johannem Picum Mirand. egregia indole & divinitate ingenii ornatum prælagivit prodigium haud parvum ante ipsius ortum notatum; visa enim est circularis flamma supra parentis matris cubiculum adstare, moxque evanescere, fortasse insinuans, orbiculari figuræ intellectus perfectione simillimum eum futurum, qui inter mortales eadem hora proderetur, & universo terræ globo excellentiâ nominis circumquaque celebrandum, cujus mens semper cœlestia instar ignis petitura esset, cujusque ignita eloquia flammatae menti consona DEUM totis viribus quandoque celebratura: sed statim obtutibus hominum, ut illa evanuit, occultenda.

Hæc & alia insolita signa veluti incunabula infantium eodem ab aliorum cœtu nutu divino segregarunt, & summis rebus gerendis natos esse indicaverunt. Si modo non nunquam signa observare vellent parentes, quæ vel præcedunt vel subsequuntur, in talibus providentiam evidenter divinam admirandi occasionem haberent: quod tamen cum negligatur, non mirum est, quod tot insignia pereant ingenia, quæ tamen patriæ prodesse possent. Sed væ illis parentibus, qui ejusmodi signa & indolem hisce indicatam susque deque habent: directio enim DEI accurate ob oculos quotidie ponenda nec hæc negligere patitur.

§. IV. Divinæ indolis indicium etiam est, quando præfamiliis suis sæpe eminent eruditi; ita ut instar luminis inter easdem splendeant. De Polycarpo Lysero refertur: adfuisse quidem in tota Lyserorum familia tanquam in semine amussitatum ad virtutem indolem, non cessasse illam a longo annorum decurso tempore viros de Ecclesia Christi bene meritos efferre: sed talem virtutem, qualis in Polycarpo se extulit, vix ullius oculis esse acceptam.

*Eminentia,
qua eruditis
familiis sui,*

foelis ac z-
qualibus ante-
cellunt.

§. V. Cl. B. Rhenanus de Erasmo refert, quod ingenium ejus mox eluxerit, cum statim, quæ docta fuissent, percepisset, & fideliter retinuisset, æquales suos omnes superans. Quod omnino veritati consentaneum est, nam erat tum inter eos, quos illic fratres vocant, non quidem monachos, sed contubernii ratione & vestitus simplicioris & uniformis convenientia monachis similis Joannes Sintheimius, vir probe literatus (testantur id Commentarii grammatici, quos edidit) magnum eo tempore nomen in Scholis Germaniæ consecutus: is delectatus Erasmi ingenio & profectu, nam cœnobitæ isti palliati quibusdam scholasticorum classibus præstant, & publice docent, complexus aliquando puerum huiusce verbis: Macte ingenio, Erasme, tu ad summum eruditionis fastigium olim pervenies, cui simul osculum dedit, ipsumque dimisit.

Profectum
ingenii divini
mirificorum
prædicatio.

§. VI. Sæpe e mirificis profectibus apparet, quod dentur ingenia divinissima, quæ ab aliis superari non possunt. Facile hac in re mihi persvadeo, quod Gul. Budæi ingenium jam in juventute alios præcelluerit, quia nemo commilitonum ipsum industria & profectibus æquare potuit. Quod sæpe videmus; cum multi plurimos annos studiis destinare soleant, & tamen successu exiguo proficiant; alii e contra paucissimorum spatio stupenda facillimo negotio vi indolis expediant: ut adeo omnino necessum sit, selectum ingenii ante omnia instituere. Cupidi equidem parentes sunt sæpe nostri ducendi filios ad egregiam eruditionem, sed non raro intermittunt indolis scrutiny, quod maximopere commendat Morhofius C. I. de Polymathia: hinc inter alia prudenter scribit: *mediocribus ingeniis, neque ad tam magna natis, autor potius essem, ut secum habitent, neque ea sequantur, quæ adsequi per imbecillitatem suam nequeunt. Meminerint illi, infeliciter cum gigantibus contendere pygmeos. Illa enim affectata, pergit, πικρὰ δὲ εἶα plerumque in inanem & sultam cedere loquacitatem solet.* Quapropter non tam horum, quam ingenio valentium mentionem hic facimus, utpote qui profectus ab indole dependentes mirificos brevi

brevi ostendunt. Sic & gloriosum ducitur, quod jam nominatus Budæus græca lingua neminem sui similem habuerit, nec habere suo tempore potuerit: Romam enim cum Christophorus Longolius doctissimis adhibitis præceptoribus quinquennium in Scriptoribus græcis legendis perseverasset, græce epistolam ad Budæum misit, jam tum sese homini arbitratus adæquatum: cui Budæus concinne & accurate, referente Ludovico Rhegio, rescripsit, (quæ epistola etiam edita est) ut Longolium primum in admirationem summam adduceret, deinde etiam in desperationem. Baius quoque ejus epistolæ elegantia ita obstupuit, ut tum ingenue fateretur, multum adhuc superesse, quo progredierentur: & Longolium itendidem admoneret, vix illud perfici posse, quod tentarent. Quo circa Longolius, quamquam vir esset magni animi, tamen desperatione debilitatus noluit amplius in eo laborare, quod se assequi posse diffideret. Magna ergo Budæi laus fuit, quod a duobus excellentis ingenii juvenibus hisce studiis ardentibus & otio abundantibus ejus æmulatione incensus, eaque causa domo tam longinqua profectis, uberrimis præterea artibus ornatis, consuetudine, sententiis, voluntate consociatissimis omnibus & naturæ præsiidiis & fortunæ adjumentis ad discendum paratissimis, toto denique pectore ad laudem incumbentibus non potuerit anteverti.

§. VII. Ingenii autem divinitas non tantum in teneris nota, sed & per totam vitam sæpe conspicua est. (Quod tamen obiter notamus, quia hæc consideratio simul ad secundam & tertiam ætatem pertinet.) Nam vires ejusmodi naturales crebris exercitiis adjuvantur, imo magis magisque corroborantur, adeo ut per totum vitæ spatium indoles quasi radiet & stupenda efficiat. De Petro Puteano (qui tandem Regi Galliæ a consiliis & bibliothecis constituebatur) Rigaltius ita dicit: *Sic in otio ne utiquam ignavo hujus juvenis (Puteani) vires idoneæ suppetebant satagenti: Sic omnes omnium Imperiorum historias evolvit, unde, quæ ad proposita facerent, exciperet: erant ad manum libri, & præsto veterum chartarum suppellex, unde arcana temporis ante-*

Divini ingenii
per totamvi-
tam lucentis
consideratio,

acti paterent: summa sagacitas in indagandis & vestigandis, summa discernendi peritia, examinandis & perscrutandis iudicium jam per spectissimum. Tam clara juvenis indoles latere diu non potuit: illico fama propinquos & affines, quos habuit e precipuis Luteriæ magistratibus complures excitavit: inde ad alios passim pervagata, conflavit amicorum copiam tanto paratu spectabilem, ut nemo jam in urbe virtutis aut eruditionis gloria censeretur, qui Puteano illa jam etate florentissimo non faveret, Scaligeri, Lipsii & cæterorum paternæ memoriæ cultorum commendatione & observantia notissimo. Ex hisce dictis indolem eruditorum quorundam non minus in primis pueritiæ annis, quàm per totam ætatem postmodum splendere patet; utpote quæ augmentis quotannis insignioribus ornatur.

Iudicium seu electio prudens divini ingenii, ut pars inclita.

§. VIII. Documentum naturæ & indolis egregium est iudicium & electio prudens; Wolfgangi Musculi indoles & non vulgare ingenium patet inde: accidit enim, ut aliquando in monasterio sub tecto ædium confusam dissolutarum membranarum congeriem offenderet, ex qua aliquot Ciceronis opuscula & Ovidii omnia opera collegit; illis tum usus est libris, imprimis Ovidio addictus propter poetices studium, quo inde a pueritia flagrabat, quod in ipso accendebatur; adeo ut & noctu carmina somniaret, & de quacunque re obvia carmen conderet: unde brevi tantum sibi scribendorum carminum apparatus comparavit, ut cum Ovidio dicere posset:

Sponte sua carmen numeros veniebat ad aptos,

Quicquid conabar dicere, versus erant.

Omnia igitur ea e tanto cumulo concinne eligebat, quæ ingenio suo conveniebant poetices studio flagranti. Quam plurimi autem reperiantur, qui in pueritia nullum selectum instituerent, multis clarissimum est: adeo ut partem indolis divinæ splendidam omnino æstimaverim, iudicium & electionem. Verba Henrici Valesii de Jacobo Sirmondo hac in re sunt

sunt memoratu dignissima, quæ ita sonant: *In illo Viro tanta
judicii vis, quanta vix unquam in alio fuit: hancque propriam &
præcipuam ejus dotem esse omnes consentiebamus. Itaque cum ad
maximum ingenium per judicii robur adjunxisset, illudque longo
usu ac diuturna meditatione confirmasset, non mirum videri debet,
si invictus hoc tandem modo Luctator evaserit.* Hic autem Scri-
ptor Valesius Sirmondi juventutis acrimoniam maxime simul
respexit. Modo provocabimus ad experientiam. Nonne in
scholis & academiis vires animorum diversas, & sic etiam judi-
cium diversum cognoscimus? Commoretur ibi aliquis talibus
viribus minus valens viginti annos, non eo perveniet, quo alius
naturâ adjutus quinque annis non difficulter pervenire potuit,
gaudens vi maxime judicii naturæ insita.

S. IX. Huic judicio nonnulli memoriam non putant
postponendam; siquidem & ipse Morhofius vires animi in-
signiores judicat judicium & memoriam: ast non ægre ferent
id putantes, cum ipsis præstantiam judicii talem exposuerim,
qualem accuratiores memoriæ præferunt. Hoc etiam fun-
damentum in re habet; omnes enim orationes & sententiæ
judicio refertæ pluri aestimantur, quam multis verbis & me-
moria conscriptæ. Quamquam autem judicium prærogati-
vum aestimamus, tamen memoriam partem itidem eximiam
constituimus, quæ sæpe adeo fuit præclara, ut illa amplas sen-
tentias, imo totos autores referre multi in primis jam annis
potuerint, quod alii præstare non conati fuerunt. Gul. Budæus
memoria tam felici in juventute jam fuit, ut ea, quæ semel in
animo hæserant, nullo temporis spatio & longinquitate dele-
rentur. Dicit: non videri indolis esse divinæ, memoria va-
lere præstanti, cum vi artis mnemonicæ mediantibus caracte-
ribus multa accurate apprehendi possint. Sed missis, quæ a
Morhofio erudite hac in re dicta sunt, notandum esse arbitror,
hanc artificialem memoriam non admodum diu durare; ut
adeo ille modus memoriæ multa tradendi sit felicissimus, qui
bene-

Memoria di-
vini ingenii
pars itidem
eximia.

beneficio naturæ & indolis, methodo in super & ordine legitime observato, bene procedit.

Conspicienda
in re Dei pro-
videntia, cum
non minus
hominum mi-
litaris ordi-
nis, quam opi-
ficum aliorum.
& eorum libe-
rorum divi-
nissima sæpe
indoles repe-
riatur.

§. X. Providentiam de divinis ingeniis in omni hominum genere admiramur: hinc etiam militarium exemplum ad studia pro indole insigni inclinantium habemus in Scaligero. (Qui patrem Benedictum Scaligerum habuit, utpote qui summæ rei militari sub Rege Matthia gentili suo septendecim annos præfuit, & a Rhodo Turcici exercitus obsidionem avertit.) Hic animi & lingvæ dotes habuit mirificas, ita ut non tantum armis, saltu, equestri scientia floreret, sed & divinitatem ingenii ostenderet. Cum enim in Bononiensi Academia multi nobiles essent, qui literis operam darent, vix ullus fuit, qui secum non male agi putaret, qui in ejus amicitia aliquem locum propter dotes ejus non obtineret. Et jam non minor eruditionis illius, jam virtutis militaris opinio erat, quippe publice quotidie disputans eosdem oculos in se convertibat, quos antea in admirationem fortitudinis suæ rapuerat. En igitur talia etiam ingenia, quæ militares sæpe parentes producant; ut adeo non tantum ab eruditis prodeant eruditi indole præstantissimi, sed & ab aliis & quidem militaribus: nam experientia conatum horum non raro ad studia vehementissimum extitisse, testatur. Hinc de jam dicto Scaligero memoriæ proditur, quod ubicunque a militia laboribus respiratio ipsi data fuerit, ad studia Bononiæ exercita dulcedine quadam fortim motus se recepisset: quippe qui denique rei militari plane valedixit. Hactenus indolem militaribus sæpe a DEO concessam probavi; nunc etiam ostendam, quod opificum eorumque liberorum divina etiam dentur ingenia. Quis enim vellet dicere, opificum vires naturæ oportere esse ignobiliores? experientia sane testatur, inter eosdem meliora sæpe ostendi ingenia, quam inter eruditos: quos judicio maxime superant. Et anne putas penuriam impedimento multis fuisse, quo minus studia apprehendere potuerint. Hinc quotidie fit, ut opifices talibus naturæ viribus valentes in consortium hujus

hujus vel illius collegii & senatus recipiantur. Si autem adhuc de hisce dubitare velles neglecturus sortem ejusmodi hominum, ad Creatoris opus te duxerim univversum, quo idem ille autor & summos & viles creavit exornavitque singulos imagine sua: vi cujus etiam in oculis tuis vilissimi æque magna efficere possunt. Sed mitto opifices ipsos, tantum ostensurus, quod hi sæpe cum conjugibus suis liberos genuerint, qui singularissimis animi dotibus condecorati fuere. Sic Antonius Muculus, doliarius, cum conjugè Angela Sartoria genuit liberos quatuor, inque iis filiam unam, sed duo tantum filii fuerunt superstites, Hammanus & Wolfgangus. Hammanum pater suo artificio instituit: Wolfgangum vero, quem NB. videbat ingeniosorem & magis ad studia natum, literis addiscendis destinavit: quibus cum primum imbui cepisset; statim in illo singularis quædam indoles & industria, animique in studia literarum fervor & cupiditas eluxit. Erat enim & mira ingenii promptitudine & studio discendi adeo ardenti, ut nullum in eo unquam legendi scribendique fastidium appareret: neque calcaribus ille, sed frenis indigebat: quippe qui a libris & schola vix unquam, nisi vi abstractus, discederet.

Ex hisce apparet, sæpe in tenuissimis indolem adesse conspicuam, qualis & in Martino Chemnitio fuit, qui natus est Brizæ veteris Marchiæ oppido, parentibus quidem honestis, sed tenuibus, utpote cujus pater lanificio victum quæritavit. Adulescens itaque cum variis difficultatibus ob pauperiem conflictatus tandem firmo proposito & constanti industria vicit. Principiis enim in patria Schola positus Magdeburgum venit, ubi licet pauper, tamen strenue literis incubuit, & elegantem eruditionem obtinuit. Pari ratione Philosophiæ studia Francofurti ad Oderam sub agnato suo Georgio Sabino amplexus, Wittebergæ eadem, una cum mathematicis præcipue sub Melancthone aliisque Professoribus urfit & absolvit.

Non minus Sethum Calvisium miramur, cui pater rusticus Jacobus Kalvvitz præmature mortuus est. Derelictus itaque

E

que

que a parente ad studia & haurienda religiosæ pietatis principia adhibitus, & propter præstantissimam indolem in scholam illustriorem missus fuit. Interim plurimi erant, qui artem quandam manuariam ipsi commendabant. Sed nutu divino ductus primum pervenit Francohusum, postmodum Magdeburgum, ubi ob egestatem misere vivens musices usu se sustentavit. Tandem Academiam Lipsiensem visitavit. Hic fuit, qui opus Chronologicum scripsit, ostendens omnino in illo ingenii acrimoniam. Thomas Wegelinus parentes habens tenues, lanificio victum quæritantes, cum tenerrimæ suæ ætatis ingenium emicaret, studiis est consecratus: proinde in scholas missus publicas, in quibus præceptoribus eruditissimis usus, adeo profecit, ut omnes ipsum mirarentur. Paulus Röberus Patrem Martinum, Civem Wurzenalem, habuit adeoque ignobilem. Cum autem donis ingenii divinissimis fuerit ornatus, scholis fuit consecratus. Primis autem in pueritiæ annis vi tantæ indolis ita profecit, ut brevi non modo lingvas, sed & philosophiam mirandam in modum didicerit. Hinc de illo refertur, quod hisce naturæ & industriæ suæ ornamentis, cum passim celebraretur, & speciminibus editis inclaresceret, ipsi Academiæ Witteb. Patres diligentiam, probitatem, ac excellentissimam indolem juvenis & commendarint, & omni affectu fuerint complexi.

Ex hisce dictis liquet, opificum aliorumque tenuium parentum liberos ob insignem indolem statim a tenera ætate ad studia fuisse adductos. Cum autem experientiâ pateat, nonnullos etiam filios ad opificia jam destinatos propter ingenium ad studia a viris inclytis repetitos fuisse, lubet unicum tantum Exemplum adducere. Jacobum Andreæ adhibuere parentes ad literarum studia, inque scholam miserunt; sed tenuiori statu & conditione sumptus ad studia necessarios dare non poterant. Triennio igitur præterfluxo ipsum opificio mechanico addicere susceperunt, & jam cum fabro quodam lignario pacti erant parentes; sed mutans propositum svasu consulis Sebastiani Maderi, Sturgardiam filium ad Erhardum Schepsium, genera-

neralem tunc Ecclesiarum Wirtembergici ducatus Superintendentem pater adducit; subsidium filio ad studia ex Fisco ecclesiastico impetraturus. Schepsius puerum decennem examinans deprehendit ingenium quidem ei esse egregium, sed non nihil a Ludimagistro in schola patria neglectum: cum parente itaque hoc inquit consilium, ut Waiblingenses (Waiblinga, ducatus Wirtembergici oppido Jacobus Andr. in lucem editus anno Christi 1528.) ex suo arario ecclesiastico partem quandam, reliquam pater contribuant, puerumque in scholam Stutgardianam mittant, ubi ingenio felici divinitus ornatus facile ea, quæ tradebantur, arripiebat, inde factum, ut stipendio accedente cum aliis commilitonibus primam lauream consecutus fuerit. Proinde non laudantur parentes opifices, vel alios etiam, qui filios bonæ indolis discendi cupidissimos a literarum studio alienant; forte DEUS eosdem tam insigniter ornatos ad multa elegit efficienda: Sic hic Jacobus Andr. ob illustre ingenium anno ætatis suæ 25. in solenni Panegyri Doctor Theologiæ est renunciatus, cum antea ecclesiæ Göppingensis Pastor vicinarumque Superintendens specialis esset constitutus, postea vero etiam generalis. Merita ejus in reformanda ecclesia præstata sunt memoratu dignissima. Quod si igitur consilio Sebastiani Maderi & Erhardi Schnepfii ad studia non fuisset ductus, qui viri sine dubio a DEO ad hanc rem excitati erant, nonne ecclesiæ id obfuisset, ad quam tamen reformandam in utero materno sine dubio a DEO jam selectus fuit. Quapropter reprehendimus merito non minus parentes quam filios ipsos; illos, cum ingenia filiorum splendida neglexerint; hos vero, cum dona sua præclarissima perdiderint, vel ad scelera adhibuerint.

§. XI. Quod pietas & preces augeant indolem & illustriorem reddant, non est, quod dubitemus: Siquidem principium sapientiæ est timor Domini: & dimidium studii rite precatus habet. Hinc David preces pro filio suo Salomone fundebat ad DEUM ardentissimas, 1. Chron. 30. v. 19.

Adjumenta
nempe preces
& institutio.

Institutio etiam incrementa affert egregia: nam nemo facile erit, qui institutione bona pueros & dociles & moratos fieri negabit. Quapropter præceptoribus & eruditis & moratis parentes liberis in primâ statim pueritiâ prospiciant, ne quid in instituenda, & bene exornanda indole negligatur, quæ sic optime excolitur. Sic de Matthia Hafenreffero, qui postmodum Professor & Academiæ Tubingensis Cancellarius constitutus fuit, refertur, quod ipsum præstantissimæ indolis ad summæ sapientiæ culmen illustres duxerint præceptores, & præcipue Theologi, quibus semper Wirtembergia abundavit & adhuc abundat. Institutione & exemplo præceptorum ita excitantur nonnulli, ut indolem ardentiorē & firmiterem quasi sentiant: quod in Friderico Widebramo observatum fuit, de quo in vita ejus hæc verba extant sequentia: *Anno ætatis suæ decimo septimo, Christi millesimo quingentesimo quadragesimo nono Jenam Thuringorum Widebramus missus est, & optimos eruditæ doctrinæ & pietatis doctores & morum gubernatores adolescens sortitus est. In horum numero erant Erhardus Schnepfius, SS. Theologiæ Doctor, cujus in dicendo *δενύτητοι* & ubertatem illi, qui omnium in laudatissima Tubingensi Academia docentem audiverant, olim non satis celebrare poterant. Victorinus Strigelius, Melanch. *πρωτοdiscipulus*: Joh. Stigelius, Poëta & vir optimus, cujus institutione & exemplo excitatus Widebramus NB. naturalem illum impetum ad Poëticen, ardentiorē & firmiterem in sese fieri sentiens, carmen initio componere, tandem etiam magna ubertate & suavitate fundere cepit.* Ex hisce constat, verum esse, quod de Henrico Chichlejo usurpatur: Sæpe docet fructus, de qua fuit arbore ductus. Chaundlerus de Gulielmo Patteno, Episcopo Winton. hæc verba facit: *Pullulans radice, florescens quasi virgula, ope & adjutorio Thomæ Bekingtonii beneficentissimi Domini & Vellensis ecclesiæ præsulis lectissimi ferme in cedrum crevit magnam, quasi lignum plantatum secus decursus aquarum uberrimos fructus protulit.* Exinde evidenter apparet præceptores esse ad instar hortulanorum, qui plantas (ingenia) variis modis colunt, ut insigniter

signiter crescant. Solet quidem natura bona interdum per se bene & laudabiliter agere, sed multa etiam inter bonos fructus vitia saepe profert, nisi recta accedat institutio, perinde atque bonus ager, si non probe & accurate colatur: cultura autem optime a praeceptoribus suscipitur, quorum ductu praecellosos faciunt progressus.

§. XII. Sunt equidem in juventute sortis felicissimae, qui indole valent illustri; sed non negari potest, pauperiem saepe huic indoli officere: nam saepe causa est, quo minus incrementa sperantur; hinc optima ingenia, nisi consilio adjuvantur aliorum, pereunt. Propterea penuria non parvum est impedimentum; uti & invidia, quae multa detrahit beneficia, quibus pauperes indolem excolere possent.

§. XIII. Quamvis autem pauperies non raro sit impedimento, qua premente ingeniorum etiam excellentissimorum praestantia divinitus concessa succumbit; tamen nonnunquam etiam contingit, ut a Principibus aliisque sublevetur. Nonne electoralia beneficia in tribus scholis provinciarum nostrarum inclytis multis indole praestantibus pueris & adolescentibus succurrunt; utpote in quibus exiguorum parentum liberi ita saepe instituuntur, ut spem non minus de se faciant praecellam, quam compleant exoptatissimam. Faxit DEUS, ut haec domicilia sapientiae a Rege & Electore nostro Patre scholarum clementissimo non tantum conserventur, sed & magis magisque augeantur, quo semper habeamus, quos ex iisdem bono publico exhibere summa utilitate possimus. Eiusdem generis beneficia etiam stipendia habentur; Sic celsissimus Saxoniae Pro-Elector, Fridericus Gvilielmus, porrexit manum Friderico Balduino ingenii viribus ornatissimo, de quo scribitur, quod alioquin praecellam eius ingenium diutius jacuisset, si ob tenuitatem porro ipsi ante vivendum fuisset. Laudat & Augustus Pfeifferus in dedicatione sua dubiis praefixa munificentiam Joh. Georgii II. haec in re largissimam. Sic Senatus Vratislaviensis, ubi non obscure intellexit Lucam Pollionem juvenem donis a Deo

ornatum esse non vulgaribus, iudicii que dexteritate & eloquendi facultate, ut ad majora aptior fieret, sumptu publico Lipsiam ablegavit, Theologiæ & Hebrææ Lingvæ imprimis cognoscendæ causâ.

Polycarpus Lyserus anno ætatis 14. græcis & latinis literis excultus ad Tubingensem Academiam se contulit, dignus iudicatus, ut qui in numerum alumnorum Principis Wirtembergici cooptatus publicis sumptibus aleretur: Sicque alumnus & stipendiarius non otio, non commensationibus non voluptatibus, sed continentiæ, honestati, diligentiæ incubuit. NB. Hactenus autem recensita adminicula etiam se extendunt ad ætatem secundam.

Incitamentum, quo indo-les ad sui culturam eo magis instigatur, est æmulatio.

§. XIV. De æmulationis affectu vide dissertationis nostræ supra citatæ §. 12. ubi hæc verba extant: *Frequentissimum, Lector, meditare affectum æmulationis eruditorum vehementis & arduæ, bonam atque honestam præ se ferentis notam; quippe qui est perturbatio animi, ob æstimate mentis egregiæ & eruditionis specimina, quibus pares aut similes eruditi condecorati spectantur, non quod aliis adsint, sed quia nos iisdem sumus destituti.* Affectus igitur in illustri est positus, qui complectitur desiderium, quo parem, si non superare, eidem tamen se æmulatione generosa similem reddere flagrat.

Quæstio: An hebetiorum ingenii industria succurri possit?

§. XV. Cum autem hactenus divini ingenii mentionem fecerim, non ita intellectum velim, ac si eruditio non itidem præclara sine indole connata egregia obtineri possit; nam etiam hebetiorem indolem vel ingenii defectum supplet studium. Sic Ambrosius Moibanus patrem habuit calcearium, civem Uratislaviensem. Puer, cum esset ingenio hebetiori, nihilominus indefesso studio eruditionem sibi comparavit non exiguam, adeo ut etiam facultate extemporali fundendi carmen valeret. Cracoviæ quidem, quo se uberioris ingenii cultus causa contulerat, lucubrationes quotidie in multam noctem produxit: ita ut famulo lucernam observare iussu, ipse a libris non surrexerit, sed apud eosdem obdormierit. Itaque cum
in

in omni genere disciplinarum esset exercitatus, Viennæ Austriae artium Magister: Wittebergæ postea, ubi & Philosophiæ Professore aliquantisper egisse dicitur, SS. Theologiæ Doctor renunciatus est. Exinde patet omnino, industriam compensare indolem sæpe mirificam; præsertim cum catenati labores habitum insignem acquirere possint. Accedit etiam, quod pueri & adolescentes assidui prævio maxime cultu pietatis, & precum progressus sæpe multo feliciores habeant, quam illi, qui viribus naturalibus ornati easdem crebris exercitationibus non colunt, neque preces fundunt.

CAP. III.

de

Cupiditate insatiabili.

Pensitata ingenii divinitate, quæ jam in juventute, quin imo tenera ætate eminent, sequitur delineanda cupiditas insatiabilis, quæ itidem a pueritia sæpe jam clarescit. Ut autem & hoc caput eo facilius observetur, notavi ad marginem §. cujusque tenorem.

§. I. De cupiditate insatiabili nonnulla dissecui in disputatione jamjam allegatâ §. VIII. sect. 2. ubi verba sic sonant: *Sisto tibi, Lector, affectum insatiabilitatis eruditorum tenerrime in docendis, legendis, mente volvendis aliisque peragendis tractandisque frequentissima. Præsuppositis vero hic loci carere non possum, quibus scilicet affectum summe Eruditorum intellectum voluerim; penetralia enim ut eruditi detexerint, requiritur. Atque adeo his insatiabilitas tenerrima assignatur. Hanc mentis ^{απειρησιον} insigniter cieri probo e multitudine rerum sublimium disquisitioni eruditorum expositarum; quarum sive sint divinæ sive humanæ secundum expositionem Aristotelicam, suavissima conciliatur tractatio. De cætero ista varietatem exhibentes dulcedinem mirum in modum augent, ut non minus hac detineamur, quam etiam cultura*

Cupiditatis Eruditorum mentio aliqua facta fuit in Disputatione aliquoties allegata.

nam amplificemus mentis nostrae satis ornatam. Nec minus momentum videtur addere sollicita de rebus creatis mirifice nobis a Deo propositis, eisque solidius pro voluntate divina exigente examinandis cura. Accedit, quod insatiabilitas in Sacris Literis querenda omnem dulcedinem, omnemque jucunditatem excellenter superet. Exempla ibidem allegata addacere superfedeo. Hac autem non allegantur, quasi cupiditas in pueritia jam conspicua sit eadem cum summis eruditis, sed ut qualitas cupiditatis ratione objecti aliquo modo pateat.

Consistit in genere in pertinaci studio & crebra contentione; seu assidua lectione & auscultatione,

§. II. Multi fane ne minimam quidem industriam praese ferunt pigritiae quasi naturam dediti, quam magis magisque commestatione, voluptatibus venereis aliisque vitiis alunt: Segnes enim sunt omni tempore ad literarum studia, cum alii pertinaces in iisdem se exhibere satagant; summa meditationum voluptate capti. Hinc instinctus non raro naturalis insignis patescit, (qui in piis crebris precibus excitatur & magis ignitus perficitur.) Tanta naturalis indoles Gulielmi Wainfleti adhuc juvenis, Episcopi postmodum Wint. suo tempore fuit maxime conspicua. Laudat enim de ipso Batel. ingenium felix, vigilem animum, studium pertinax, crebram contentionem; Verbo: ingenii aviditatem, quae NB. expleri non potuit. Uti enim nonnulli mala saepe institutione corrupti desideria quasi marcescunt; ita alii optima informatione usi non possunt non pertinaciter inhaerere literis, ita ut summo desiderio semper legant & auscultent, praesertim cum classicos autores eligentes in iisdem aurea argumenta percipiant.

in specie, in dulcissima investigatione classicorum Autorum, & aureorum in iisdem argumentorum.

§. III. Consistit enim in specie cupiditas insatiabilis in dulcissima investigatione classicorum Autorum, & aureorum in illis argumentorum, sive ea fiat lectione s. auscultatione. Verba, quae in vita Petri Bembi Card. per Joan. Casam de ipso referuntur, digna sunt, quae ad illustrandam hanc investigationem apponantur; Sonant autem ita: *Pater ipse Bernardus Bembus, cum a sua civitate ad populum Florentinum legaretur, qua in legatione obeunda biennium domo abesse Veneto-*
rum

rum legibus cogeretur, faciendum sibi esse existimavit, ut Petrum filium, quanquam admodum is tunc puer erat, secum adduceret; propterea, quod Florentinorum studia parum a Venetorum moribus illo tempore abessent, ut puer acueretur, & Italianam maxime linguam edisceret. Nec vero patris consilium filii fefellit industria: sic enim excitatum juvenile Bembi ingenium ad insatiabilitatem Florentia est, sic teneræ pueri aures, animusque puro ac dulci illo Etruscorum sermone imbutus, ut jam inde a prima adolescentia multa cum latine, tum vero Thufce a se scripta cupidissime ediderit, quibus nil hominum auribus politius, nil omnino elegantius, aut suavius accidere potuit. Facebat omnino temporibus illis eloquentia: inquinata enim loquebantur: nullus erat verborum delectus, nullum scriptorum discrimen; nam & ipse negligebatur Cicero, vel contemptiui potius erat, & Casarem propter historiam modo cursim & negligenter legebant, Terentium, Virgilium, bonos ceteros in ludo tantum, idque perpauca ediscebant: post puerilem illam disciplinam sumebat eos in manus nemo; duros, obscuros, asperos scriptores amabant; consecrabantur abditas & abstrusas historias aut fabulas: qui iis ineptiis referri essent Autores, ii eruditi dicebantur: itaque unus Ovidius de veteribus in honore erat. Ergo si verum querimus, nil ante Bembi etatem latine scriptum octingentis ipsis annis, aut eo amplius est, quod Romam illam veterem redoleat, aut magnopere lectione dignum sit: hanc inter erroris atque inscitie, pergit post plura: caliginem Bembus ad veterum scriptorum tanquam lumen ac lucem respexit primus, primusque ab omnibus, magnis quidem hortationibus, magno suo labore, multis reclamantibus ac repugnantibus, impetravit, ut Ciceronis, ut Virgilii, ut Caesaris similes sese in dicendo, quam Apuleji, Macrobiani, Statii, esse mallent, cum contenderet oportere, qui scriberent, eam dicendi formam, quæ optima esset, habere animo & cogitatione comprehensam; ad eam, tanquam ad exemplum aliquod, orationem, scripturam, que suam dirigere; Demosthene autem aut Cicerone perfectius

in dicendo aliquid promere se posse, qui profiterentur, sua quidem sententia nimium subire oneris, nimium suis fidere viribus; quorum etiam jam olim errores ex temeritate factum esse existimabat, ut malos multos scriptores haberemus: nam cum nonnulli a Cicerone discedere vellent, cum aliter atque ille dicere studerent, quoniam is perfectus atque absolutus esset; deterius dicere cogebantur. Hæc Bembus cum dictitaret, cumque etiam literis mandaret, ægre ille quidem sed multis tandem persuasit, ut spreto ac repudiato antea Scriptores optimos illos repeterent, propostosque sibi ad imitandum haberent: Quo quidem Bembi labore quibusque præceptis, quantum eloquentia adaucta sit, cuique facile est noscere, si ea, quæ ante hanc illius disciplinam scripta sunt, cum hujus ætatis scriptoribus conferantur. Ea obita legatione domum Bembus cum patre rediit **FAM BONARUM ARTIUM STUDIIS INCENSUS, FAM ELOQVENTIÆ, AC SCRIBENDI MAGNO QVODAM AMORE FLAGRANS;** itaque in Siciliam usque ad Constantinum Lascarem græcarum literarum causa profectus, trienniumque ibi commoratus est.

Ut adeo dulcissima ejus investigatio tam in latinis quam græcis omnibus fuerit notissima. Cum enim tam multis annis barbaries literarum obviis tamen bonis Autoribus regnaret, & ille bonos istos autores ingenio suo divinissimo exploraret, statim in propatulo est, ipsum pro cupiditate insatiabili autores classici & aurea in illis argumenta quæsiuisse & probasse.

Est nonnullis
intuitu certorum
studiorum quasi in-
nata.

§. IV. Multi etiam reperiuntur inter eruditos, qui a juventute studia tantum certa ambiunt, eaque cupiditate insigniter flagranti; adeo ut ad illa unice nati videantur. Unde est, quod eruditorum alius ad hanc, alius ad illam artem & facultatem pronus sit. Non ideo est laudandum, quod plurimi Patronis freti aliquam muneris provinciam suscipiant, quam vel nullis vel invitis naturæ viribus administrant: in scholis autem & Academiis classes omnino certas instituere esset laudatissimum;

num; proinde Papistæ non inique faciunt, quando certis artibus & facultatibus certas itidem personas destinant, prout capacitatem uniuscujusque ante omnia accurate scrutantur. Potest autem ejusmodi scrutinium optime in primis pueritiæ annis institui; quia in nonnullis unguis leonis protinus se ostendere solent, utpote qui intuitu certorum studiorum quasi innatam præ se ferunt cupiditatem.

Id conspicuum fuit in Desiderio Erasmo, quem puerum vix quatuor annorum misit Pater cupidissimum in ludum literarium, de quo refertur, quod primis annis parum profecisset in literis illis inamœnis, quibus natus non fuisset; nam sine dubio nullam ad illas pronitatem habuit: quapropter anno ætatis nono pater eum alium ludum adspirantem misit Davendriam; ea schola tunc adhuc erat barbara: prælectis ibidem inter alios Ebrardo & Johanne de Garlandia, nisi quod Alexander Hegius & Zinthius melioris literaturæ spem faciebant. Tandem ex pueris cellulosioribus natu majoribus Zinthium audientibus primum cepit ardorem melioris doctrinæ, quam insigniter quotidie cupiebat; postea aliquoties audivit Hegium: Hæc autem omnia ab ipso suscipiebantur, quia horum docentium studia moribus ejus erant convenientissima. Qualis enim fructus puero provenire potest ex auscultatione præceptorum, qui artes & disciplinas tradunt, quæ plane naturæ ejus contrariantur? DEUS sane varia dona etiam naturalia hominibus distribuit, quibus mediantibus alii ad hanc, alii ad illam facultatem sunt apti, adeo ut nemo sit ad professionem aliquam cogendus, ad quam instinctum non habeat naturalem: forte DEUS hominem ad aliud in utero materno elegit, quod diligenti scrutinio experiri allaboremus. Nonne Clarissimo Weissio, Rectori Zittaviensi nunc beatissimo, summæ laudi ducitur, quod discipulorum suorum ingenia ante omnia exploraverit; quippe qui, ni fallor, plurimos stupidos & ad literarum studia minus capaces (forte opi-

ficio & artibus aliis a DEO consecratos) sæpe parentibus remisit. Utinam in omnibus scholis talem selectionem facerent præceptores, curam tantum habentes eorum, quos ad studia capienda aptos viderent: sine dubio ad hoc prodesset, ut parentes sæpe stolidi, quin imo sæpe rustici, non mitterent in scholas rusticos indolis exiguæ pueros. Ad hæc eo felicius suscipienda maxime etiam Magistratus autor esse posset; quemadmodum enim secundum Morhofium ingenia, animique facultates certis quibusdam subsidiis ornari & adjuvari possunt, & ejus rei cura ad eos, qui Reipublicæ præfunt, pertinet; ita etiam selectionem ingeniorum in scholis maxime facere competere, potest magistratibus: utpote qui reipublicæ de inclytis viris prospicere necesse habent. Neque enim, inquit Morh. ad parentes tantum, quamquam præcipue quidem ad illos, sed & ad Magistratus educationis cura referri debet; quique boni legislatoris munere olim functi sunt, juventutis educandæ rationem etiam habuerunt.

Secessus sibi
quærit.

§. V. Non magis cupiditate insatiabili captus se delectat, quam cum remotus ab aliis literarum studiis vacet; Ideoque multi societatem cum aliis frequentem ardore ducti negligunt. De Johanne Staupitio dicitur, quod a teneris unguiculis generoso animi impetu ad virtutem & eruditam doctrinam contenderit: & ut commodius bonis literis vacare posset, gratos Musis secessus quæsierit. Ex hisce judicare licet, quæ sit in scholis plurimorum cupiditas, qui multis amicis familiariter uti amant, ne quidem unum diem conversationis prætermittentes: paucis e contra conspicuis, qui ejusmodi homines a se alienant, potius tranquillitati studentes, ut eo melius literis incumbere possint. Quis autem est, qui cupiditatem mirifice talenti a Deo & nutu ejus non dependere dicat, & generosum animi ad literas impetum non adscribat providentiæ in literaturâ conspicuæ. Mihi ignotum non est, multos sane studiosos quam sapissime conquestos fuisse; se olim in scholis singulis diebus cum levibus commessantes nullos in studiis fecisse profectus; præterfluxo

fluxo autem exiguo ad literas destinato tempore abiisse. O utinam secessum quaesivissent, quem illi amant, qui affectu insatiabili ornati a congressibus quotidianis abhorrent!

§. VI. Observamus non raro eruditos non tantum in primis ætatis annis, sed & reliquis ita studiis esse captos, ut omnes vitæ voluptates, quin imo conjugem & domum sæpe postponant: ejusmodi autem cupiditas incitamenta sua non tantum in mente, sed etiam in studiis habet; nam mirificus sæpe mentis instinctus ita est comparatus, ut omnia alia præ ardore non æstimet; studia autem plurima tanta gaudent dulcedine, ut omnes aliæ voluptates in nullam sæpe considerationem veniant. Quantum insatiabilitatis affectum non tantum in juventute, sed & in universa ætate Budæus ostenderit, docet nos Ludovicus Rhegius; Tantus enim, inquit, in Budæo bonarum artium amor innatus, ut cæterarum rerum oblitus, quidvis perpetueretur ipsa cognitione & scientia captus: curas, sollicitudines, vigiliis perferret, nec voluptatem requirens aliam, quam quæ ex literis capitur, nec ullum fugiens laborem. Ita mentem suam in rebus cognoscendis, quæ sunt ab antiquis repertæ, aut investigandis novis alebat cum oblectatione solertia: quem unum svavissimum animi pastum judicabat. Erat in eo, testante porro Rhegio NB. inexhausta aviditas legendi, nec satiari poterat. Quemcunque librum semel arripisset, nulla nec obscuritate terreri, nec novitatis illecebra adduci potuit, ut de manibus deponeret, priusquam pervenisset ad metam. Forte evenit, ut haberet sermonem de suis studiis apud Franciscum Regem, multis audientibus viris amplissimis, in quibus aderat Vistus Præses concilii Parisiensis, Budæo non solum vicinitate, sed etiam consuetudine & benevolentia conjunctissimus: tum summæ ejus diligentia & testis locupletissimus & laudator certissimus. Producto longius, ut fit, sermone, cum alia aliis adderentur, quæ obstupescerent audientes, & Rex magnopere miraretur: hæc Vistus, subjungit: Budæus e regione ædium mearum, ait, plus decem annis jam habitavit: tamen quoad

Omnes vitæ
Voluptates,
quin imo fu-
turam conju-
gem & do-
mum sæpe
negligit.

possum totius ejus spatii memoriam recordari, hunc nunquam vidi, ne diebus quidem festis in limine domus, ut assollet, ociantem, nunquam horis pomeridianis circumstantem, aut prætereuntes circumspicientem, nullum denique tempus vacuum laboris sibi dantem animadverti, aut unam dieculam remittentem relaxandi animi causa. Dignum sane admiratione Exemplum hoc æstimaverim: Infatiabilem enim hujus Budæi cupiditatem prædictus Ludovicus non satis exprimere potest, quæ sine dubio nisi fuit literarum dulcedine & sva- vitate; hanc appellabat aliquando Menkenius olim Eruditorum insigne ornamentum, sponsam illectantem, cum nonnulla pro more eruditissime dissereret de eruditorum incitamentis. Et certe hic Budæus omnibus visus fuit ambiens Literaturam ut sponsam, utpote qui reliquas voluptates omniaque lætitiæ & hilaritatis genera ne minimum quidem æstimabat: Nuptiarum enim die, qui lætitiæ est dicatus, minimum tres horas literis operam dedisse commemorant, ne parva quidem momenta incuriâ solitus prætermittere. Non uxoris amor, quam tamen unice diligebat, non liberorum blandimenta, non rei familiaris cura illum a literis ullo unquam tempore abstrahere aut retardare potuerunt. Ejusmodi eruditorum a juventute secessum amantium copia non est admodum magna; cum pauci sint, qui ardentem studiis inhiare cupiunt. Quo autem rariores sunt tales, eo ardentiores cognoscuntur forte providentiâ divina ad studia tam efficaciter ducti, ut aliquando publico insigne commodum afferre possint.

Admodum
vehemens &
ardua a pa-
rentibus &
præceptoribus
nonnunquam
refrænari non
poteat, quin
detrimentum
corpori attra-
hat.

§. VII. Est omnino sæpe admiranda in juvenitute jam cupiditas eruditorum, quæ admodum vehemens & ardua a parentibus & præceptoribus non potest refranari; inde fit, ut corpora simul infirmentur. Hadrianus Valefius exemplum Henrici Valefii hac in re verbis memorabilibus adduxit: quæ de ipso ita efferuntur: *Henricus Valefius puer admodum cum fratre Carolo natu majore missus est Verodunum, ut liberalibus disciplinis erudiretur. Ea in urbe celebres Scholas & Parisiacis adolescen-*

lescentibus tritas habebant Jesuitæ: quibus tum Lutetiæ ex Senatus-Consulto docere non licebat. Ibi NB. Valesius tanto ardore, tanta cum animi voluptate in libros incubuit, ut jam tum, quantum in literis evasurus esset, appareret. Mira in eo docilitas ingenii, indoles supra ætatem singularis. Facile & celeriter cuncta, quæ tradebantur, accipiebat, & suæ alte infigebat memoriæ: Sic dictata reddebat, sic, quæ dicuntur themata, componebat, ut præceptoribus ac præfectis amoris simul & admirationi, æqualibus esset exemplo. Nec incitandus puer erat, sed reprimendus, ne in morbum incideret, quare unam ei horam plus quam reliquis condiscipulis præfectus cubiculi indulgebat ad somnum: æquum quippe erat, eum, qui citius meliusve cæteris scholasticum pensum absolveret, qui plus cæteris laboraret atque proficeret, ad reficiendas corporis & animi vires plus etiam dormire quam cæteros.

Ex quibus videmus, esse magnam differentiam inter discipulos; quorum paucitalem instinctum habent, plurimi autem, si non langvescentes, tamen illis remissiores deprehenduntur: quorum studium ita est comparatum, ut non facile corpori detrimentum attrahant.

§. VIII. Quanquam autem non minus tantos studiorum Eiusmodi cupiditate infatigabili præditi a lateribus præceptorum excellentissimorum non discedunt. exantillare labores, quam præceptorum lateribus indefinenter adhærere apud turpissimo otio deditos sæpe turpitudini habetur: nonnullorum tamen cupiditatem pro caractere naturæ non obscuro in hisce totam esse occupatam videmus. Sic Dietericus ob insignes animi dotes vitæque sanctimoniam Lutheri & fido ejus laborum Socio Melanchthoni charus non solum summa discendi cupiditate utrumque audivit, sed ne a latere quidem eorum discessit. Johannes Forsterus, Johannis Capnionis auditor fuit, qui maxime delectabatur studiis juniorum. Fuit autem huic Capnioni hic Forsterus inter auditores familiarissimus: quia majus erat ejus studium, quam aliorum. Ac retinuit hunc erga Forsterum affectum optimus Senex, etiam post

post ejus discessum: Cui argumento esse potest hæc ad Forsterum epistola:

Domino Joanni Forstero, Augustano, Philosophiæ Magistro S. P. D. Joann. Reuchlin. Quam molesta mihi res est, Dilectissime Vir, at tua & aliorum studiosissimorum auditorum meorum præsentia recedere! Cum enim in tanta tam Hebraica quam Græcæ lingvæ discipulorum frequentia, assiduo studio indefessas mihi aures præbueris, tum unus omnium in lingua Hebraica plurimum sudasti, ut dignus mihi visus fueris, cui publici auditorii pulpitum concesserim. Quare perge incumbendo bonis, & doctrinæ a me prælectæ: Sic enim in virum literatissimum & linguarum ornatissimum interpretem, Deo adspirante, cæteris commodo & utilitati evades.

Hic Forsterus deinde Lipsiam se recepit, & audivit Petrum Mosellanum, cujus oratio vere Xenophonteam referebat sva-
vitatem. Adolescentiæ annos relinquens docuit linguam hebraicam, docuit & Ecclesiæ doctrinam in Academiis & templis. Unde igitur tantos putas habuisse profectus? sane a præceptoribus, quibus aures continue a primis pueritiæ annis præbebat: quo fiebat, ut tandem ad summum culmen perveniret; nam & doctoralia ipsi tandem sunt collata insignia, & publica sanctæ lingvæ Professio Wittembergæ, ubi confederat, commendata. Negari equidem non potest, exemplum tam Dieterici quam Forsteri magis ad ætatem Eruditorum sic secundam referri posse, cum in Academiis præceptoribus maxime adhæserint. Quia tamen in juvenca admodum ætate id accidit, hocce in documentum apponere non absolum fuit. Qua ratione & adduci potest exemplum insigni studio præceptoribus & eorum doctrinis adhærentis Cumani Elinshb. qui cum Wittembergam venisset, diurnam quasi sitim discendo vix potuit explere. Nam, quod unice in votis antea habuerat, viros in omni disciplinarum genere excellentes tam publice quam privatim audivit cupidissime: sibi ipse studiorum leges atque ordinem præscripsit; a Melanchthone autem affine totus pependit.

dit. Obiter notandum est, quod ejusmodi cupiditate præditi una serie scripta sibi propolita vel a se ipsis electa insigni ardore eoque insatiabili perlegant. De Christophoro Longolio scribunt, ipsum jam in juventute, quemcunque scriptorem sibi legendum proposuisset, cum nunquam fere de manibus, nisi diligenter perlectum, dimisisse: neque unquam animadversum esse, aut obscuritate scriptoris alicujus aut prolixitate deterritum, quo minus totum perdidicisset, si modo talem putasset, ex quo fructum aliquem capere posset: ut adeo omnino ejusmodi ingenia nonnunquam reperiantur, quæ instinctu insatiabili se ab autore perlegendo abripi non facile patiuntur; en igitur providentiam in hoc literarum negotio frequentissime ponderandam!

Hanc cupiditatem insatiabilem spiritu præstantissimo cieri Phisici non incommode putant: quapropter ardorem literis operam dandi plane nullum esse eorum, qui Spiritum variis vitiis scortando maxime debilitant: præsertim cum cerebrum præstantissima sit pars, quæ plena spiritus æstimatur, quod autem ejusmodi vitio corrumpitur. Sciendum enim est, Hippocratis sententiam esse, semen oriri a toto corpore, sanum a fanis partibus, languidum a languentibus, sed plurimum a cerebro: nam cerebrum maxime cognatum est naturæ seminis, cum totum oriatur ex præstantissima parte seminis, plena spiritus? Est igitur inimicissima cerebro & perniciosissima immoderata Venus. Quid proinde mirum est, si ex hac ratione multi statuunt, plurimos reperiri inter eruditos, qui segnes quimo inepti ad studia assidue tractanda sint: ardor quippe spiritu insigniter excitatur, quem autem vitia eruditus exuunt. Hisce consideratis sententia stat firma, quod in sobriis & continentibus ardor autores perlegendi &c. sit magis conspicuus, quam in aliis, qui hodie maxime in scholis & academiis cupiditatibus carnis quotidie indulgent.

§. IX. Quamdiu quis cupiditatis carnalibus sic deditus est, tam diu sæpe nihil ardui tractat; voluptates enim distra-

Nonnunquam demum fervore voluptatum

G

hunt

aliquantum
extincto, hæc
cupiditas se
exerit.

hunt hominem, quo minus literis affixus esse possit. Hinc non raro contingit, excellentissimi ingenii homines ad tempus sibi suisque cupiditatibus strenue vixisse, usque dum hisce evanescentibus cupiditatem exhibuerint mirificam. Exempla, quæ adduci possent, sunt odiosa, quorum ætas juvenilis multis voluptatum vitiis referta fuit, qui tamen postmodum columnarum & coronarum Eruditorum laudem deportavere. NB. Dixi autem ad marginem nonnunquam. Sapius enim dicimus: *Das werden die besten Leute.* Quæ autem assertio fundamentum caret; siquidem pueri optimi ingenii tali dissoluta consuetudine noti sapissime etiam pereunt: Licet & sint, qui voluptates evincant. Exemplum hac in re insigne Gul. Budæi Ludovicus Rhegius nobis exhibet: Verba ejus ita fluunt: *Budæus, cum vix primoribus labris latinis scriptores attigisset, quod fuit in more Majorum positum, Aureliam celebrem urbem, ut ibi jus civile disceret, est missus: quo in gymnasio triennium versatus, operam omnem perdidit. Neque enim ignarus Latinæ linguæ, & ab aliis disciplinis imparatus, artem illam reconditam & multiplicem subtilemque, cui se dediderat, cognitione & scientia poterat comprehendere. Domum revocatus, cum aliis, quibus adolescentia capitur, voluptatibus, tum venationi atque aucupio præcipue indulisset. Quæ tamen eum non diu occupatum impeditumque tenuerunt: Nam paulatim NB. deservescens ejus ætatis cupiditatibus, illisque deliciis mature deflorescentibus, omnium opinione celerius immutatus, tanto demum literarum amore exarsit, ut negotiis omnibus omis-
sis totum se in cognitione & scientia collocaret. Itaque suscepit omittere omnes voluptates, relinquere studia delectationis, ludos, jocos, convivia, sermones etiam omnium pene familiarium deserere; non cibi, non somni, non corporis rationem habere: arbitrari, omne tempus deperire, quod in literis non collocaretur. Ad quæ faciendâ nullo exemplo poterat excitari. Neque enim facile quisquam reperiebatur eo tempore, quem sibi ad imitandum proponeret, aut cujus gloria incenderetur. Verum erat NB. insita quedam discendi in ejus animo cupiditas, quæ noctes & dies illum concitabat, atque admo-*

admonebat, nihil esse in vita magnopere expetendum præter sapientiam atque scientiam. In ea persequenda omnes cruciatus corporis parvi esse ducendos, esse hanc unam, que brevitatem vitæ, immortalitatis spe, posteritatis memoria consolaretur. Hanc neque eripi, neque adimi posse, neque naufragio, neque incendio amitti, cetera omnia caduca, & incerta in fortune temeritate posita, parva interdum offensione veluti grandine totius anni fruges auferri.

§. X. Videamus modo nonnullos adhuc pueros, anne æmulatione cupidiore reddantur? Observavi id sæpe in plurimis, qui inter se æmulatione incensi cupiditatem insatiabilem ostenderunt, adeo ut brevi ad altiora pervenerint; quod maxime virtuosum in disputatione nostra prædicavimus. Instinctus exinde naturalis non frustra videtur esse nobis a Deo communicatus; quippe quod donum naturale providentia divina sic dirigente variis modis adjuvari potest. Et quis hisce probe pensitatis vocationem DEI internam clarissime aperiri negabit? hujus enim differentiam donis naturæ inæqualibus quilibet cognoscere potest; quam certe ipse Deus constituit, qui hunc vel illum ad altiora in utero jam materno segregavit. Quod etiam exinde clarum est, cum plurimi sint, qui commilitonibus studia ardentius tractantibus, tamen cupiditatem nullam exhibuerunt, multo minus insatiabilem. Dixi autem antea nonnullos æmulatione reddi cupidiore. Exemplo hac in re esse potest Henricus Stolo, cujus patria Dibachium in Palatinatu inferiore oppidum fuit, hic in juventute habuit commilitonem quendam popularem, sed doctiorem: hinc veritus Stolo, ne ille domum reversus, palmam sibi præriperet: summa contentione id egit, ut si non superior, par certe illi esset. Sæpe itaque de nocte altero stertente, ipse ad lucam sublustrem non sine valerudinis jactura libros legit, pensa proposita didicit. Hac contentione & Hesiodæa eride facile id consecutus est, ut multis illum alterum parasangis post se relinqueret. En exemplum Stolonis

Æmulatione
vehementer
excitatur &
augetur.

notatu dignissimum! cujus cupiditas insatiabilis æmulatione vehementer excitata & aucta fuit.

lucubrandi
conferendi
nem inducit.

§. XI. Eruditis autem cupiditatem insatiabilem præ se ferentibus studia die suscepta non sufficiunt. Ideoque nocturna simul jam in juventute amant. Audierunt e Johanne Brennio amici de juventutis suæ studiis interrogato: Solitum fere dies & noctes in adolescentia & juventâ studendo continuare; plerumque statim post noctis medium surgere, fratrem juniorem arrepto pulvinari unâ hypocaustum ingressum, illoque capiti supposito confopitum solitudinis levandæ causa pone lucubranti affuisse. Contraxit autem ex ejusmodi assidua consuetudine sibi malum *ἀργυριότης*, quod deinde per omnem vitam duravit, ut post noctem mediam parum aut nihil dormire amplius potuerit.

Majora dat
speranda,
quando divi-
na indole niti-
tur.

§. XII. Jam supra dixi, Deum nonnullis tam inclytam indidisse indolem, ut postmodum eo feliciori progressu avidiores studiorum se gerere possint: prout providentia ipsius divina hac in re operosa est. Quapropter in Jacobo Heerbrando statim in primis pueritiæ annis tria præcipua: ingenium & indoles, quam Græci *ἐὐφροσύνη* dicunt: deinde *φιλομαθία*, seu discendi cupiditas: denique *φρονεσιμία*, assiduitas in discendo eluxerunt. Ideoque sodalitia & comessationes, ingeniorum etiam optimorum, memoriæ, disciplinæ, morum elegantium, adeoque studiorum juventutis certissimas & nocentissimas pestes cane pejus & angve declinavit: adeo nomen ut inde Svecica noctuæ a quibusdam convictoribus deportarit. En igitur divinæ indolis ejusque instinctus fructum egregium, nempe cupiditatem exinde fluentem insatiabilem. NB. Insatiabilitatem autem in hoc capite tertio non talem exposuerim, quæ per totam eruditorum vitam se exerit, sed maxime sub auspiciis juventutis florentem; quæ, quomodo postmodum per totam vitam excolatur, in secunda & tertia eruditorum ætate docebitur.

Hæc

Hactenus Sectionis primæ tria capita absolvimus, jam ob oculos ponenda venit

SECTIO SECUNDA

De

Sorte Eruditorum in ætate secunda seu media conspicua.

Consideratur autem hæc fors ratione incrementorum & profectuum. Dum vero hæc insigniter patefcunt e conatibus studiisque in Scholis & Academiis strenue susceptis; ex itineribus, quæ studiorum gratia cupidissime instituuntur; e conversationibus, quibus ad excellentem notitiam acquirendam nonnunquam utimur; facillimum est videre, hanc sectionem in tria itidem capita posse dispesci. Primum igitur sistit nobis profectus in scholis & Academiis mirificos, quibus præ aliis nonnulli magis magisque excellunt; Secundum sistit profectus, quos ex itineribus præ aliis, qui talia negligunt, habent: Tertium sistit profectus, quos e conversationibus cum eruditis consequuntur.

CAPUT PRIMUM

De

Conatibus & studiis in Scholis & Academiis mirificis.

NB. Scholas intellexerim superiores, hinc & Academas ad ætiam juvenutis annis tractantur; sed quæ in secunda s. media eruditorum ætate in admirationem multorum continuantur, hic sermo est. Multa equidem me hactenus dixisse de studiis in scholis mirifice susceptis in animum revoco: sed hic Lectorem admonerim, ut potiore partem de studiis a pueris vi inge-

nii susceptis accipiat, præsertim cum superiores scholarum classes nonnulli teneriores ad instar Crotii conscenderint.

Nonnulli tam
insigni indole
ac judicio va-
lent, ut in
Scholis & A-
cademiis post-
modum non
minus lectio-
nes quam li-
bros egregios
judicare, feli-
gere & appro-
bare sciant.

§. I. Judicio eligere non est omnium: stupidi enim, quorum magna copia in scholis & Academiis reperitur, confuse omnia tractant; adeoque profectus exiguos ostendunt, quia expertes sunt judicii, sine quo nullus sæpe ordo observatur, quomaten ordine pervenies, quo non datur ire labore. Cum igitur nonnulli indole & judicio a Deo sint donati eximio, non potest non fieri, ut alios stupiditate notatos superent: & hoc est donum, quod DEUS huic vel illi indidit, quo lectiones & libros egregios judicare, feligere & approbare non ignorat. Qui autem id præstant, hoc delectu declarant, se præ aliis ad magna natos esse.

En insignem sæpe discrepantiam, quæ se exerit inter ingenia diversæ indolis; alii enim lectionibus per multos annos decremento scientiæ non laudabili; alii iisdem per paucos annos augmento scientiæ non exiguo inhærent: causa est in promptu; illi in meditandis lectionibus judicio carent; hi vero singula verba probe ponderantes egregie proficiunt. Dum Johannes Picus Mirandula decimum quartum ætatis annum egit, matris jussu, quæ sacris eum initiari vehementer optabat, discendi juris Pontificii gratia, Bononiam se transtulit: quod cum biennium degustasset, meris id inniti traditionibus conspiciatus, alio judicio suo deflexit, non tamen absque bonæ frugis foetura, quod ex Epistolis Pontificum, quas decretales vocant, epitomem quandam seu breviarium compilaverit, quo omnes concisius, quam fieri potuit, sanctionum illarum sententias conclusit. Quis autem hic non dicere velit, judicium hujus in eligendo & extrahendo pro ætate fuisse maxime stupendum, quo etiam omnibus reliquis anteivit.

De Hieronymo Savanarola legitur, quod ipsi fuerit non tantum intellectus perspicax & solertia perrara, sed & judicium, cum ad veritatem ipsam suapte naturâ se declinaverit; accesserit huc & jugis lectio & NB. delectus Autorum in versandis Phi-

Philosophorum & Theologorum monumentis, quibus se totum reddidit: Philosophiæ Peripateticæ, quæ fere sola eo tempore exculta fuit, pro viribus excubuerit: & cum multæ sectæ essent, Aquinatis Thomæ Commentariis addictus fuerit. *Quam egregie hic Hieronymus delectum Præceptorum eorumque disciplinarum fecerit, exinde etiam patet: nam in philosophandi munere ducebatur minime eo impetu, quo feruntur innumeri, qui, quem sequi malint Doctorem, non lectione ipsa, sed vulgi opinione deligunt; qui error omnium habetur perniciosissimus in discendo, quandoquidem non juxta voluntatis affectum, sed ex ipsa rerum notitia, non de vaga, quam circumfert vulgus, opinione, sed de percepta perpenſaque cognitione veritatis rerum sectandarum & opinionum pendere delectum oportet. Unde illud ab eo sapius repetitum est, vitari ob id plurimum studia literarum, quod ordine præpostero in auctoribus deligendis voluntatem sequerentur. Ex hætenus adductis exemplis constat, nonnullos tam insigni indole & judicio valere, ut in scholis & Academiis tam lectiones quam libros speciosi argumenti judicare, seligere & approbare possint.*

S. II. Differunt omnino inter se ingenia literarum studiosorum; dum sæpe quidam excellentia indolis & judicii ita florent, ut alii semper posteriores habeantur, hi quasi dominatores.

*Quo studio-
rum genere
sæpe ita ex-
cellunt, ut in
scholis & Aca-
demiis domi-
nari videantur.*

In vita Bernardi Gilpini a Georgio Carlet. exposita hæc verba de ipso extant: *Gilpinus cum laude decurso in schola tyrocinio, a parentibus, qui jam spem magnam conceperant de filio, mittitur Oxonium: tunc temporis Gilpinus annum decimum sextum agebat. Is erat annus Domini 1533. In Reginensi collegio susceptus mirifice in bonis literis profecit: In operibus Erasmi studiosus hærebat, sicut omnia illius seculi ingenia bona: ad Dialecticæ & Philosophiæ cognitionem sedulo ferebatur, in quibus NB. excellere videbatur & in scholis dominari. Addidit humaniores literas, Græcæ & Hebræicæ lingvæ peritiam singularem, in quibus literis Neli opera*

opera & amicitia utebatur, cui cum Gilpino ex studiorum similitudine familiaritas intercesserat: is erat socius Collegii novi & postea Hebraicarum literarum Oxonii Professor: post aliquot annos in his studiis gnarviter collocatus ita clarus Gilpinus charusque suis Oxoniensibus esse cœperat, ut nullum literarum premium videretur, quin infra Gilpini virtutem subsederit. En insigne indolis encomium Gilpini, qui sane dominator quasi in scholis florebat, cum quo paucissimi comparari poterant.

Magno etiam
ornamento
est nonnullis
in Scholis &
Academiis,
quando nempe
præconceptas
Præceptorum
opinionem non
sequuntur, sed
ingenii capacitate
rei veritatem
ipsi perscrutantur.

§. III. Sape etiam ingenio tam valentes innotescunt, ut Præceptorum opinionibus præconceptis se non capi committentes pro intellectus capacitate rei veritatem perscrutantur.

Supra mentionem Gilpini feci, de quo porro in vita ejus hæc verba extant: *Herebat aliquamdiu animus ad Sancta compositus, in tenebris & præjudiciis interceptus non sine aliqua antiquitatis umbra sub superstitionis onere luctabatur. Fortior adversus vitia & sordes, quam adversus paternas traditiones: itaque tunc temporis magnum causæ Pontificiæ momentum videbatur Gilpinus: disputabat publice contra Johannem Hooperum, qui postea Episcopus Vigorniensis erat, ac tandem gloriosus Christi martyr laudatus. Mortuo Rege Henrico VIII. quum jam Edvardus Sextus regnum obtineret, ejus munificentia & pietate adductus Petrus Martyr Oxonii sacras literas docebat. Huic obistere nitebantur Sophistæ Chedseus, Morganus, Westonus: qui Gilpinum etiam cupiebant adducere, ut Martyri majorem ex ejus consilio & auxilio crearent molestiam: atque ea res tandem eo devenerat, ut Gilpinus productus fuerit ad disputationem contra P. Martyris positiones. Ex quo confictu Gilpinus, ut causam susceptam tueretur, accuratius cœpit Scripturas & Patres antiquos excutere. Ad ejusmodi autem indaginem laudabilem multa omnino contribuit naturæ capacitas; sed quis non dicat, progressus hac in re insigniores sperari, si preces accedant. De Petro Martyre scribitur, quod ejus Oratio apud DEUM pro Gilpino tantum valuerit, ut licet*

cet non subito tamen pedetentim ad veritatis agnitionem accesserit.

Exemplum aliud hujusce indaginis iudicium redolentis adducam: refertur autem huc exemplum Erasmi, qui, referente Rhenano, mortuo utroque parente, tres tutores accipiebat; horum præcipuus erat Petrus Winckel, tum ludi literarii Magister Gaudæ. Itaque ablegatus est in Buscum Ducis, quum jam satis maturus esset Academia: verum illi Academiam metuebant, quod statuerant eum religioni alere. Illic vixit annos ferme tres in ædibus fratrum, ut vocant, in quibus docebat Rombaldus: quod genus hominum jam late se spargebat per orbem, quum esset pernicies bonorum ingeniorum & seminarium Monachorum. Hic Rombaldus, qui admirabatur hujusce ingenium, cœpit ipsum sollicitare, ut suo gregi accederet; indole autem & iudicio jam præclarus excusabat inscitiam ætatis. Hinc exorta peste, quum diu laborasset febri quartana, reversus est ad tutores, jam stylo quoque satis prompto, ex aliquot autoribus bonis parato. Unus tutor perierat peste; cæteri duo cœperant agere de monasterio. Adolescens autem a monasterio abhorrebat: itaque ad deliberandum dant diem: interim tutor subornat, qui pelliceant, qui minitentur, qui perpellant animum Erasmi. Atque interea repererat locum in monasterio Canonicorum, qui vulgo vocantur regulares, in collegio, quod est juxta Delft dicto Sion: quæ domus est principalis ejus Capituli. Cum dies venisset respondendi, respondit prudenter adolescens: Se nondum scire, neque quid esset mundus, neque quid esset monasterium, neque quid esset ipse: proinde videri sibi consultius, ut adhuc annos aliquot agat in scholis, donec sibi notior esset. Ad quæ infremuit Petrus: ergo, inquit, frustra laboravi, qui talem locum tibi magnis precibus paravi: tu es nebulo: non habes spiritum bonum: ab dico tutelam tuam, vide, unde aleris. Adolescens respondit, se accipere abdicationem, & ea esse ætate, ut non opus sit tutoribus. Sed in vanum ille laborare videns subornat fratrem, qui & ipse

H

tutor

tutor erat, negotiatorem, is blanditiis tandem eum adigit. Accedunt instigatores undique, tandemque persuasus & nimis adactus est: nam omnino juventutis ingersia multis blandimentis tandem moveri possunt; interim laudandum erat, quod Erasmus sermone summa prudentia ornato hactenus hæc omnia a se declinasset.

Quamquam autem se persuaderi ad aliorum opinionones ratione ætatis nonnunquam patiuntur; profectiori tamen judicio, annis juventutis crescentibus, ejusmodi ingenia sententiam hanc mutant.

§. IV. Notum est, non semper illico se exerere ingenia, sed pedetentim clarescere; & cum sic annis crescentibus etiam crescat judicium, ingenio profectiores sententiam jam antea conceptam sæpissime mutare, non mirum est; nam judicium sæpe non mature se ostendit, quapropter omnia postmodum accuratius pensitant. Gul. Budæus, referente Ludovico Rhegio, primus certe Gallorum rudi adhuc seculo, sine præceptore ac duce, nullo socio aut consorte gloriosi laboris, nullo æmulo aut imitatore studiorum in optimarum artium curriculum prodit. Cæterum, cum is non posset per ætatem optimos quosque autores eligere, nec sciret, a quibus potissimum auspiciandum esset, in constituendo studio plurimum peccavit. Deterimum enim quenquam librum sumens in manus, interpretes aliquanto intentius quam Autores ipse legebat. Ex quorum illiteratis Annotationibus nil præter inconditam rerum temere congestarum sylvam poterat comparare. Quo NB. errore intellecto, etsi graviter ferebat se vestibulo in ipso adituque impigisse, non tamen animum despondit, sed sensim vitia, in quæ dilapsus erat, quæque per imprudentiam hauserat, eluit, & magna sustulit difficultate. Hanc vero fecit NB. institutionem, ut optimum quemque legeret sine interpretibus, & Ciceronem imprimis ad verbum disceret. Sæpius enim lectionem a capite repetendo hoc boni consequēbatur, ut prima cum mediis, media cum extremis conferendo, facile totius orationis cursum cerneret, ipsumque Autorem suæ sententiæ quasi interpretem haberet: res etiam reconditas, quæ plerumque in Scriptoribus occurrunt, intelligeret eadem exercitatione & diligentia. Itaque paucis quidem annis, sed plurimo certe studio

studio Romanis artibus & literis ita profecit, idque intra domesticos parietes, ut jam sive ad oratores, sive ad poetas, sive ad historicos se converteret, facilem & expeditam eorum intelligentiam haberet.

§. V. Non minori laude prædicantur illi, qui delectum Scholarum & Academiæ instituant celeberrimarum; hi enim omnino ostendunt cupiditatem non minus thesaurum studiorum colligendi, quam alios superandi. Tali cupiditate eaque insigni præditus erat Fabianus a Dona, qui, uti Gerhardus Vossius annotavit, Torunii studia insignia imbibit: eo ex ludo literario Regiomontum accersitus equidem ab Alberto Brandenburgico in aulam ejus se recepit, non alio fine, quam ut cum Alberto Friderico Filio & viginti aliis ex nobilitate pueris inter Musarum congressus adolesceret Ephoro morum Jacobo Sverinio Pythopæo: postmodum cum Christophoro Nostitio, Friderico & Alberto Ganseis, Pauloque Crugerio abiit Argentoratum, & paulo post ob morbum grassantem Francofurtum ad Mœnum; lue autem desæviente rediit Argentoratum, ac quadriennio præceptores audivit egregios, Conradum Dasypodium, mathematicum eximium, & Johannem Sturmium, communem eo tempore literarum in Germania parentem: Proinde tam multis visitatis Scholis & Academiis luculentam eruditionis supellectilem sibi peperit; qua instructus Wittebergam migravit cum Alberto Friderico & Wolfgango Wernsdorffis. Haussit igitur ex tot frequentatis lectionibus, quantum necesse haberet scire, magna olim gesturus. En egregium Nobilis eruditi specimen! qui non nomine tantum, sed & re ipsa nobilem se omnibus eruditis reddidit; quia inclytas Scholas & Academiæ visitaverat. Siquidem omnino ex illis non raro magna spes apparet, qui non unam tantum Academiæ magistram, sed plures quærunt, in quibus præceptores egregios & bibliothecas offendunt laudatissimas. Sic Johannes Picus Mirandula secretarum naturæ rerum cupidus explorator eruditionis eximie acquirendæ gratia non tantum Italia, sed &

Judicium ad delectum Scholarum & Academiæ inclytarum firmantes forte non postrema gaudent.

Galliæ literaria Gymnasia perlustrans celebres Doctores illius temporis audivit, operam adeo indefessam studiis impendens, ut Theologus simul & Philosophus imberbis adhuc esset & haberetur. Adeoque etiam fructus e Gymnasiis visitatis talis redundabat, ut Romæ, quorsum migraverat, nongentas de Dialecticis & Mathematicis, de naturalibus divinisque rebus quæstiones proposuerit: non modo ex latinorum petitas articulis, & Græcorum excerptas scriniis, sed & Hebræorum mysteriis erutas, & Chaldæorum arcanis atque Arabum vestigatas. Tacco, quod idem de Pythagoræ, Trimegistique & Orphei prisca & subobscura Philosophia, multa de Cabbala quæstionibus illis intexerit: quodque multa alia apprehenderit, quæ omnino tunc didicit, cum frequentaret scholas tam inclytas eoque tempore amplissimas. Proinde patet, eruditos frequentatione plurimarum scholarum nonnunquam insigniter proficere, utpote ex quibus multam scientiam depromunt, qua alios facillime superare possunt: præsertim cum Bibliothecarum rationem simul ibidem habeant, quod insigne incrementum affert.

Incrementa
Studiorum
pulchra affert
quorundam
industria circa
Bibliothecas
in Academiis
maxime visi-
tandas, & li-
bros suis stu-
diis commo-
dos accurate
evolvendos,

§. VI. Hinc pro ordine id jam tractamus, statuentes incrementa insignia afferri industria circa Bibliothecas visitandas, & libros ibidem evolvendos. Observaverim autem, studium id maxime suscipiendum in Academiis, quia tunc iudicium melius se exerere solet. Qua industria nonnulli eo perveniunt, quo multis per vires pari modo non concessas adire haud licet. Hinc etiam plurimi in scholis & Academiis degunt, qui Bibliothecas & rarissimos libros contemtu habent; alii contra, iique paucissimi mirifice id aspirant; quo fit, ut hi emineant. Bibliothecas autem non tantum intellexerim publicas, sed & privatas, quarum perlustratio apud hunc vel illum professorem vel alium virum excellenter eruditum commodum afferre potest præstantissimum.

Postquam Urbanus Regius in Zafii Juris - Consulti familiam receptus fuit, disciplina domestica mirifice eum excitavit.

In

In hujus præterea Bibliothecam ita se abdidit, ut & libros suis studiis commodos accurate evolveret, & margines præsertim Scriptorum studiose observaret: in quibus a Zasio multis ante annis annotata erant multa, quæ ipse ad lychnuchum noctu in suos usus descripsit. Itaque cum insomnia crebra Zasius ex curis diurnis laboraret, & interdum surgeret, ut obambulando & noctis horas falleret & somnum conciliaret; lucubrantem invenit in describendis illis scholiis Urbanum: cujus auriculam Zasius blandiuscule vellicans, arte & scientia sua se ab ipso defraudari jocus est: aut si quando somno ad candelam oppressum & inclinato in mensam capite dormitantem offendisset, Juris volumen grande unum atque alterum humeris impositum reliquit, donec excitaretur. Amavit eum Zasius ut filium, non minus propter naturæ morumque bonitatem, quam quod in flores propediem se induturum felicitatis ingenii illud germen prævideret: quam spem de se non sefellit Urbanus. Et cur non omnia bona speremus de juvene Bibliothecas & in ipsis insignia documenta amante; certum enim est, tali ausu non posse non perveniri ad profectus exoptatissimos: argumenta enim ibidem eruditissima occurrentia talem hominem facile locupletant eruditione maxime famigerabili.

§. VII. Quod si autem cupiditas Bibliothecas, & auctores præstantissimos in iisdem amandi præclaros promittat profectus; non minori æstimatione id etiam dixerim de constantia in studiis, & a voluptatibus abstinentia. Nam concatenato in studiis labore habitus tandem insignis acquiritur; abstinentia autem a voluptatibus multa impedimenta removentur, quibus remotis studia cursu tractantur felicissimo. Quibus igitur virtutibus, qui sunt prædicti, alios omnino superant.

In studiis constantia, & a voluptatibus abstinentia nonnullorum itidem divinant de progressibus meritis, quibus aliis non raro præstant,

Erat in Caspare Contareno adolescente, referente Joanne Casa, inter discendum conspicua naturæ vis peracris, & per-

acuta, sed tamen magnitudine & firmitate potius præstans; huc NB. accedebat animi ac victus vitæque totius constantia quadam, ut, quam semel instituisset rationem, de ea non defatigatione, non pigritia, non voluptate depelleretur. Opinio est, in omni vitæ venerea illum omnino usum esse nunquam, defixa mens in eo studio, cui se ab ineunte ætate dederat, eo-que capta nil præterea concupierat; ita celeriter assecutus est, ut æqualium magister, grandiorum natu, Magistrorumque tanquam æqualis & compar haberetur: certum temporis spatium, horarum sane haud amplius trium meditationi & Bibliothecæ attributum & tanquam sepositum habuisse dicitur, cui tempori nec unquam quidquam detraheret, nec fere adderet; qui reliquus erat dies in congressionibus amicorum & colloctionibus consumebatur: ex de literis scilicet erant, ut in suo studio, ne cum vacare quidem videretur, cessaret. Quod exemplum omnino declarat, constantia & a voluptatibus aliisque impedimentis abstinentiâ nonnullos conspicuo præ aliis incremento proficere. Esto, quod multi constantiæ ad tempus tantum exhiberi laudem habeant; non tamen se æquare possunt cum illis, qui cum hoc Contareno omne tempus literis consecrant.

Qui enim a-
versantur e-
jusmodi im-
pedimenta, &
interea etiam
rem domesti-
cam, videntur
quasi nati ad
studia, quibus
postmodum
in Scholis &
Academiis
sine ejusmodi
impedimentis
susceptis præ
aliis excellunt.

§. VIII. Tales autem, qui cum Contareno hæc ratione laudantur, impedimenta & inter ea etiam administrationem rei domesticae removens, non immerito ad studia quasi nati dicuntur. Nam illis maxime odiosum est omne aliud præter studiorum negotium; utpote qui semper cogitationis ac doctrinæ studiis occupati sunt: ut adeo mihi mirum non videatur, Democritum, nobilissimum quendam Philosophum, ut ea cura eoque impedimento liberetur, omnes fortunas suas abjecisse. Quapropter etiam Contareno duo deviginti annos consecutus, Patre mortuo Aloisio, liberorum magnum numerum relinquente, discedebat aliquamdiu licet invitatus a literis, & Patavio proficiscebatur, ut fratres partim in Apuliam, partim in Alexandriam, ibi enim magnas societates Aloisius Pater habuerat, distribueret, partim Venetiis relinqueret: rebus autem

rem domi bene constitutis Patavium reversus est: studiumque haud quaquam longo intervallo a se intermissum, cupide renovavit, in eaurbe doctissimorum hominum plena, ac liberalibus artibus affluenti aliquot annos commoratus est: cum in principibus jam philosophicis numeraretur, atque ejus nomine plurimum in dies increbesceret.

§. IX. Uti e socialitate hominem cognoscimus, ita eruditi maxime indolem e conversatione cognoscere possumus. Solent saepe numero multi in Scholis & Academiis viventes tantum ignavorum & epulantium familiaritate uti, solidam nihilominus eruditionem reputantes: tale autem hominum genus profectus minus praclaros assequitur; ubi e contrario incrementa sperantur, quando quis industriorum eruditorum conversationem mirifice affectat, & cum iisdem die nocteque auctores evolvit auditaque repetit.

Pari ratione fortis incluz-
enconium in
scholis & Aca-
demiis mercen-
tur, qui indo-
le adjuti cum
sodalibus in-
genio itidem
insigni valen-
tibus libros
selektorum ar-
gumentorum
sumunt perle-
gendos, colla-
tionem simul
instituentes
cum auditis,

B. Rhenanus S. in praefatione ad Imperat. Carol. V. de Desiderio Erasmo ita scribit: *Orbarus Erasmus utroque parente, ut tutor omne procurationis onus discuteret, ejus improbitate in cœnobium Canonicorum, quod addita latina interpretatione Regulares appellant, ex Daventriensi schola Monachorum omne genus fertilissimo seminario, detrusus est. NB. In eo loco Gulielmum Hermannum Goudensem literis deditissimum juvenem aliquot annis studiorum sodalem habuit, cujus extat Odarum Sylva. Hoc NB. socio adjutus & accensus nullum latinorum autorum volumen non excussit, diu nocteque erant in literis. Tempus, quod aequales alii jocos, somno, commessationibus ignaviter absumebant, hi duo libris evolvendis & exercendo stylo impendebant.* Nam conversatione non minus Praceptorum quam commilitonum eruditorum in disciplinis strenue proficimus. Sic Antonius Walæus in Logicis Keckermanno affvevit, cui Zabarellam, Monlovium, aliosque adjunxit: in physicis Toletio, Zabarella, Piccolhominæo; maxime delectatus est in Ethicis Accioalio; legit tamen quoque Magirum, Muretum. Exinde patet, quo usque pervenire possumus conversatione cum eruditis, & qualem

qualem indolem exhibeant illi, qui ea capiuntur.

Sortem præ
aliis etiam
ostendunt, &
incrementa
studiorum ex-
hibent, qui in
scholis & Aca-
demiis incli-
nationem præ-
ferunt sin-
gularem ad
impendendos
studii sum-
mus.

§. X. Non male etiam ominamur de indole eorum, qui omnia sua libris & studiis impendunt. Ludovicus Rhegius de Budæo memorat, se suo tempore in Gallia neminem vidisse, qui eruditione, græca maxime lingua, præclarus fuisset: ardore autem discendi incredibili impendisse multam pecuniam, magnaque mercede conductum Georgium Hermonynium, hominem mediocre, qui solus in Gallia eo tempore in græca lingua summæ fuisset admirationis, ad se accessivisse, & antequam dimisisset, amplius quingentis nummis aureis donasse. Nam induxerat animum hic Budæus (Ludovico ulterius id recensente) adeo nec sumtui nec pecuniæ parcere, dum id, quod cupiebat, quoquo modo assequeretur. Itaque huic Græco cum aliquot annis operam dedisset, & eo prælegente audivisset Homerum & alios Autores insignes, nihilo doctior est factus. NB. Animo nos maxime debemus sumtibus & pecuniam, quibus ille tanquam adjumentis excoli possit. Summum enim bonum in animo quærere non minus dulcissimum quam convenientissimum est ingenio egregiis donis ornato. Exinde apparet, studia eorum non esse feliciter suscepta, quorum parentes studiis nil impendere cupiunt, nec sapere possunt: quorum sum pertinent opifices, & alii, qui liberos studiis tradunt nulla alia ratione, quam ut cæco impetu ad sortem eruditorum & dignitatem eos provehant, sive sint apti, sive minus tales. De quibus D. Joh. Bened. Carpzovius, olim Lipsiensis Theologus celeberrimus, aliquando dicebat: *Es ist ein grosser Verderb unter uns, daß so viel Handwercks-Leute, oder auch wohl gar Tagelöhner, ihre Kinder studiren lassen, wenn sie auch gleich stupidissimi sind; Dahero thäten Præceptores auff Schulen wohl, wenn sie solches denen Eltern, oder auch wohl denen Inspectoribus der Schulen demonstrieren, daß nicht so viel inutilia terræ pondera zu grosser Beschwerde des gemeinen Wesens würden.*

Pollicentur
idem de se
in Scholis &

§. XI. Audire non tantum doctissimos Præceptores, sed & cum iisdem conversationem instituere incrementa laudatissima

sima promittit: qua occasione docemur solidissime, quod aliis Academii
 non facile contingit: quapropter Antonius Walæus Philoso- multa incre-
 phiam ad Theologiam dirigere cupiens perpetuo magni Theo- menta, qui
 logi consilio arbitratus est se indigere, idcirco cum bona non tantum
 Spranckhuyfii venia hospitium mutavit, & ad Francisci Gomari præceptores
 mensam accessit; cubiculum in proxima domo conduxit, in & Professores
 Gomari ædes migraturus, ubi contingeret aliquod vacare: præclarissimos
 quod post aliquot menses demum evenit. Florebant hoc tem- audiunt, sed
 pore in facultate Theologica Franciscus Junius, Theologus pro- & cum iisdem
 fundæ eruditionis, gravis & iudicii plenus: Lucas Trelcatus, conversatio-
 solidus & excitatus: Franciscus Gomarus, Vir multijugæ eru- nem institu-
 ditionis: æstimavit autem Walæus præ cæteris Junium, & ad unt frequen-
 illius exemplar se conatus est conformare. In vita Henrici tem, ubi rite
 Valesii, ejus conversatio cum eruditis præceptoribus admodum & methodice
 laudatur. Nam cum Jesuitæ Anno 1618. Ludovici Regis bene- in studiis pro-
 ficio Lutetiæ suas scholas aperirent, rediit hic Valesius cum fra- cedere di-
 tre Lutetiam, & ad scholas eorum Parisiacas se contulit: ibi ut scunt.
 lumina splendebant Jacobus Sirmondus Ricomagensis & Dio- scunt.
 nyfius Petavius Aurelianensis, ex quibus Petavium, Rhetoricæ scunt.
 Professore, uno anno audiebat; Sirmondum sæpe quoque scunt.
 convenit, quos ambos postea constanter coluit simul & amavit. scunt.
 Georgii Majoris conversatio cum Luthero & Melanchthone scunt.
 non minus laudatur, quibus usus est præceptoribus. Cum utro- scunt.
 que ita familiariter versatus est, ut quoties vellet utrumque scunt.
 adiret, & quæ opus erant, interrogaret; ut privatim inter se scunt.
 conferentes de præcipuis doctrinæ controversiæ capitibus audi- scunt.
 ret, & iudicia ipsorum cognosceret. Nonne Johanni Brentio scunt.
 laudi ducitur, quod inclytos præceptores sibi elegerit; quibus scunt.
 studia sua dirigentibus anno ætatis decimo quinto primâ Philo- scunt.
 sophiæ laureâ est ornatus. Usus est porro præceptoribus in ar- scunt.
 tibus Theobaldo Billicano, Johanne Knellero; in græca lingua scunt.
 Johanne Oecolampadio; in Hebræa Judæo quodam Hispano scunt.
 Matthæo; in Theologia Doctore Petro Scheibenhart, Do- scunt.
 ctore Georgio Nigri, & alio quodam Doctore Marco: quos scunt.
 I omnes

omnes non tantum audivit, sed & finitis lectionibus familiariter se illis multa rogando perpetuo junxit. Ita & Ægidius Hunnius cum Præceptoribus familiariter egit, uti in vita ejus expressissima hæc verba extant: *se disciplinas ex ipsis limpidissimis fontibus, hoc est, ex sobriis & antiquissimæ notæ magistris hausisse.* Hætenus dicta sufficienter probant, nonnullos mirificis profectibus usu familiari Præceptorum frequenti in scholis & Academiis subinde eminuisse.

Exinde clarum est, non infelices esse eos, qui solide eruditos, sive cognatos, sive non tales, sibi ad imitationem ob oculos semper ponunt.

§. XII. Non autem Præceptores tantum, sed & alii solida cruditione ornati ob oculos sunt ponendi; hac enim ratione feliciores in studiis reddimur: Sic Rigaltius in vita Petri Puteani ita notanter de ipso scribit: *Puteanus sorte sua contentus studia sic dividebat, ut otii partem veterum Scriptorum commentariis evolvendis, partem chartis negotiorum publicorum dispiciendis; interea vero amicorum officiis ultro citroque colendis horas in dies singulos impenderet.* Hanc NB. sibi disciplinam formaverat ad exemplum Thuanii, quem imprimis observabat, & vicissim Thuanus cognati sui moribus & consuetudine oblectabatur.

Non tantum auscultatio in scholis & Academiis, sed & privata studiorum opera, & repetitio nonnullos fortis eruditorum præclaræ reddit participes,

§. XIII. Non minoris felicitatis particeps ille eruditorum esse potest, qui præter ea, quæ a præceptoribus in scholis itemque Collegiis assidue percepit, industria simul privata domi repetit. Postquam Gul. Budæus Georgium Hermonynium maxime in Græcis; Jacobum Fabrum, nobilem Philosophum in Mathematicis disciplinis præceptores habuit; neminem præterea audivit, sed partim felicitate ingenii, partim assiduitate & diligentia cætera, quæ ad optimarum artium & utriusque lingvæ cognitionem spectant, est consecutus: de quo ipse Lascaris, etsi Græci in communicanda sua cum exteris laude parciore sunt, tamen admiratus elegantiam Attici sermonis, quam scribendo feliciter exprimebat, dicere sæpe solebat, (ut scribit Lazarus Baysius,) quod olim de Cicerone Apollonius dixit, nempe doctrinam & eloquentiam, quæ solæ Græcis erant relictae, sic per Budæum hoc tempore in Galliam esse perlatas, ut olim per Ci-

Ciceronem erepta languenti Græciæ, Romam advenerant. De Conrado Lycosthene memoriæ refertur, quod non minus Theologorum *ἀποθημῶν* studiose frequentaverit, sed & domi sacris diu noctuque operatus fuerit: cujus privata industria itidem ex hoc conspicua fuit, dum cum Theologiæ studio historiæ occulto quodam naturæ inflammatus igniculo cognitionem conjunxit, temporum series conferendo, regnorum periodos annorando, res gestas, moresque singularum gentium observando. Georgii Sohnii ardor adolescentiæ privata simul industriâ Wittebergæ conspicuus non satis exprimi potest. Nam vix dici potest, quantum opere die nocteque studiis partim Philosophicis, partim Juridicis, partim, denique Theologicis incubuerit, in iisque evolvendis desudarit. Ideoque preceptores suos, aliosque doctissimos Viros in admirationem duxit.

§. XIV. Uti dona DEUS vario modo distribuit, ita splendorem ipsorum maxime in variis scholis & Academiis copia virorum eruditorum dotibus ejusmodi ornatorum refertis cernimus; ut adeo adolescentibus laudi sit ducendum, si Scholæ alias imo peregrinas sint visitaturi; quo visitationis ardore sortem aliquando inclutam præ se ferre possunt. Benedictus Aretius Bernæ Helvetiorum natus in patriæ scholis bonis literis excultus ad exteras abiit nationes, tum ingenii expoliendum judicii varia rerum experientia firmandi causa: ibi tum cum ad Cattorum Academiam, quæ Marpurgi floret, appulisset, in ordinem Philosophicorum Professorum adscriptus Logice, limam illam ingenii & normam veritatis studiosæ juventuti explicuit.

§. XV. Gradus Scholastici ad industriam incitantes ad inclutam sortem multum faciunt. Brentii tempore cum essent parum æqui literis, aut honorifice de gradibus scholasticis sentientes, profususque abrogandos dicentibus: gravissime se illis opposuit Brentius, veterem Ecclesiæ consuetudinem ostendens, & historiarum & canonum monumentis confirmatum:

Cupiditas visitandi alias, imo exteras Academiæ, & adeundi ibidem præceptores celeberrimos pariter pollicetur incrementa laude dignissima, quibus nonnulli simul singularem sortem & virtutem præ aliis ostendunt. Gradibus etiam Scholasticis nonnulli literarum studiosi nonnullam incitantur ita, ut propositis hisce

præmiis majori diligentia se postmodum commendent, & aliis celebriores evadant.

ne sine publico piorum & probatorum Doctorum testimonio ulli ad docendum admittantur, & hoc modo ordine disci artes humano generi & vitæ utiles: excitari etiam ad majorem diligentiam juventutis ingenia propositis laborum præmiis. Hoc modo illis persuasit, ut suam relinquerent sententiam: pariterque apud Principem obtinuit, ut in Tubingensi schola renunciaciones graduum, qui aliud non sunt, quam publicæ eruditionis, pietatis & virtutis testimonia, remanserint. Exinde patet, quod Brentius eruditorum sortem in clytam æstimans fuerit *φιλόπρονος καὶ φιλομοδῆς.*

Disputationes & specimina alia in Scholis & Academiis se reddunt clariores. *solenniter instituta ad classem & sortem non exiguam nonnullos literarum studiosos ducunt.*

§. XVI. Est omnino etiam insignis splendor eorum, qui disputationibus aliisque speciminibus in Scholis & Academiis se reddunt clariores. *Egidius Hunnius in Academia Tubingensi, cum ad studium Theologicum se applicuerit, annos octo in facultate Theologica doctores audivit: concionibus sacris diligentissime interfuit: disputationes Theologicas nullas neglexit; in quibus etiam innumera specimina diligentia, profectus & ingenii acuminis edidit. Princeps Wirtembergicus Ludovicus hunc Hunnium Tubingæ Sacris concionibus postmodum præfecit, & quidem ideo, ut NB. cum exercitationibus Theologicis conjungeret lectiones Præceptorum & ad solidam rerum & controversiarum Theologicarum notitiam perveniret.*

Summa: in Scholis & Academiis in timore Dei diligentè auscultando, legendo, evolvendo, colligendo &c. incrementa pulchra & fortis insignia acquiri possunt.

§. XVII. Quemadmodum autem principium sapientia timor est; ita in timore auscultando, legendo, evolvendo & colligendo &c. incrementa laudatissima sperari possunt. De Philippo Nicolai refertur, quod heroicum ipsius zelum egregiasque animi dotes, magna morum & vitæ æquaverit sanctimonia. Quod enim de Timotheo Paulus scribit, ipsum a puero in sacris literis fuisse institutum, id ipsum in hoc Philippo Nicolai parentum honestissimorum domestica disciplina & Præceptorum institutio feliciter comprobavit. Experientia egregia itidem exempla nobis ob oculos ponit: nonne enim quotidie

tidie videmus, pios, sanctimoniam studio a pueritiam annis deditos, eosque vilissimos & coram mundo abjectissimos praestantissimam saepe sortem praese ferre, utpote qui ad officia praeclearissima praes aliis nulla pietate & scientia praeditis, eliguntur.

CAPUT SECUNDUM

De

Itineribus, quae studiorum gratia cupidissime instituuntur.

Postquam in Sectione secunda, quae, ut dixi, tria nobis sistit capita, primum proposui, quod de profectibus in Scholis & Academiis agit mirificis; jam ordine sequitur secundum: in quo ad ostendam praeclearissimam eruditorum sortem mentio fit itinerum, quae studiorum gratia cupidissime instituuntur.

§. I. Praeclearissima rerum doctissimarum & Scriptorum selectorum documenta reperiri in scholis, bibliothecis &c. quas saepe visitant literis dediti, non est, quod dubitamus. Nam Syntagmata Scriptorum egregia maxime in bibliothecis saepe exhibentur conspicienda, ex quibus thesaurus ineditorum insignis exhauriri potest. Hinc inde clarum est, ejusmodi eruditos, qui peregrinando varia aliis non obvia lustrant, praeclearissimam praese ferre sortem; unde enim notitia librorum saepe praestantissimorum? haec ornat hominem eruditum, cum rerum sublimium & arcanarum cognitionem sibi comparaverit.

In itineribus copiam rerum doctissimarum, & Scriptorum selectorum confecti eruditi possunt, visitantes imprimis scholas, bibliothecas &c.

§. II. Polyhistoris saepe nomen eruditus Historiam, Geographiam, Topographiam, aliaque ad insignem notitiam facientia in itinere addiscendo, consequitur. Exemplo Andreae Gerardi Hyperii id clarissime patescit, qui in juventute sua maximo lustrandarum aliarum regionum ac provinciarum Galliae desiderio ductus intra triennium universam fere Galliam, magnamque Italiae

Historiam, Geographiam, Topographiam, aliaque ad insignem notitiam facientia simul itineribus innotescent,

liæ partem, eam videlicet, quæ inter Alpes est, & Bononiam perlustravit. Reversus postea est in patriam, sed mox Lovanium perrexit, quo bibliothecam suam ex Gallia vehendam curaret. Peragravit tum temporis animi causa totam fere inferiorem Germaniam, Geldriam videlicet, Frisiam, Trajectum, Hollandiam, Selandiam. Hinc ætatis suæ vicesimo sexto ad visendam superiorem Germaniam animum induxit, ut celebriores in ea Scholas & in his Viros doctos videret. Vidit itaque eo anno Coloniam, Marpurgum, Erfordiam, Lipsiam, Wittebergam &c. Et quamvis ad tempus ab itineribus abstineret, cœpit tamen iterum ad eadem animum convertere, ac in Britanniam navigavit, ea ratione, ut eos maxime viros cognosceret, quorum nomina literis erant consignata. Anno millesimo quingentesimo quadragesimo, mensè Julio Monticii sumtibus Academiam Cantabrigiensem invisit; porro Academiam Oxoniensem veterem, unde Londinum venit: non paulo post Antvverpianam appulit, ut reliqua taceamus itinera. Quis igitur Gerardi non minus intentionem fuisse tot loca invisere, quam ipsum Historiæ imprimis literariæ, Geographiæ, & Topographiæ cognitionem imbibisse in dubium vocaret? Proinde sortem ejus tunc temporis eruditorum æstimaverim non postremam.

Lingvarum
notitia peregrinando etiam acquiritur.

§. III. Nec minori famæ & fortis encomio prædicantur, qui in itineribus lingvarum notitiam acquirunt; nostro qui tempore peregrinando visitarunt Ezardum, splendidissima extitère hactenus eruditorum sidera. Eorum autem mentionem facere clariorem nolo, ne blandimenti speciem præ me feram.

Animus in rebus susceptis ad hanc vel illam scientiam mirifice excitatur, quum variis eruditorum obvieni-

§. IV. Excitantur eruditi peregrinantes ad hanc vel illam scientiam; dum enim eruditorum exterorum varia eaque sæpe mirifica dona intuentur, varia scientiæ hujus donis adjuncta elucente, stimulus in ipsorum mentibus exoritur, ita ut majori desiderio scientiis proficiant. Decus erat insigne Casparis Borneri adhuc adolescentis, utpote qui literaria suscepta peregrinatio.

natione in Italia Mathematicum cognitionem non vulgarem entium | donis
 perspiciens ardore summo eandem itidem adspiravit. **Quo** varie scientie
 factum est, ut fortis eruditorum eminentis particeps fuerit ju- præstantia elu-
 dicatus. cer.

§. V. Peregrinationis fructus etiam in eo se exerit, quod Peregrinatio
 varia durante ea animo imprimantur, quæ occasione dant prodest ad
 multa auditu digna in conversatione proferendi. **Discrimen** conversatio-
 enim eruditorum incidit in oculos, quando in conversatione ne in futu-
 sæpe ille eruditus, qui itinera fecit, tam de Viris eruditis, cum rum | institui-
 quibus familiariter egit, quam de manuscriptis aliisque docu- endam.
 mentis, quæ in itinere vidit, verba facit; ubi contra horum ex-
 pers silere tenetur. **Exempla e monumentis historicis addu-**
cere supervacaneum duco.

§. VI. Porro fructus non exiguus est redundans ex itinere Peregrinatio-
 ribus, notitiam eruditissimorum, & commendationem con- ne eruditus &
 sequi. **Quod** exemplo Erasmi Roterodami doceri potest, qui eruditissimo-
 in Epistola ad Servatium ita de se scribit: *Nec ulla est regio* rum Virorum
nec Hispania, nec Italia, nec Anglia, nec Scotia, quæ me ad suum notitiam &
non invitet hospitium. Romæ nullus erat Cardinalis, qui me non commendationem conse-
tanquam fratrem acciperet, quum ipse nihil tale ambirem: præ- quitur.
cipue vero Cardinalis S. Georg. Cardinalis Bononiensis, Cardi-
nalis Crymanus, Cardinalis Navetensis, & hic ipse, qui nunc Pon-
tifex maximus est; ut ne dicam de Episcopis, Archi-Diaconis &
viris eruditis. Atque hic honos non tribuebatur opibus, quas
etiam nunc habeo, non desiderio, non ambitioni, a qua semper fui
alienissimus, sed literis duntaxat, quas nostrates rident, Itali ad-
orant: in Anglia nullus est Episcopus, qui non gaudeat a me salu-
tari, qui non cupiat me convivam, qui nolit domesticum. Rex
ipse paulo ante patris obitum, cum essem in Italia, scripsit ad me
suaute manu literas amantissimas, nunc quoque sæpe sic de me lo-
quitur, ut nemo honorificentius, nemo amantius, & quoties eum
sahito, blandissime amplectitur, & oculis amantissimis obtuetur, ut
intelligas eum non minus bene de me sentire quam loqui. **Can-**

ma-

tuariensis, Archi-Episcopus totius Angliæ Primas & regni hujus Cancellarius, vir doctus & probus, me sic complectitur, ut si Pater essem aut frater, non posset amantius: Sunt, pergit, duæ Universitates Oxonia & Canterbergia, quarum utraque ambit habere me: nam Canterbergiæ menses complures docui græcas & sacras literas, sed gratis, & ita facere semper decretum est: Est Londini D. Joh. Coletus, D. Paul. Decanus, Vir, qui summam doctrinam cum admirabili pietate espulavit, magnæ apud omnes autoritatis: is me sic amavit, id quod sciunt omnes, ut cum nemine vivat libentius, quam mecum. huc usque verba ejus. En igitur insignem notitiam & commendationem, quam instituto maxime itinere eruditione inclytus sibi acquisivit.

Itinera eruditionem crebra variarum scientiarum occasione reddunt facilem, ita ut fortem inclytam iisdem acquirere non sit difficile.

§. VII. Itineribus eruditionem exquisitam & comitantem fortem felicissimam facile obtineri posse a nonnullis eruditis, non diffiteor: Petrus Bembo in Siciliam usque ad Constantinum Lascarem græcarum literarum causa profectus, ibi insigniter profecit, nam finita ea peregrinatione celeriter affectus est, ut maxima apud omnes Italiæ civitates ejus esset ingenii admiratio. Eo enim peregrinando profecit, ut unus duobus lingvis scite, ornate & copiose usus fuerit, quod & latina & Italica oratione præstitit, quod omnibus permirum fuit visum. Hinc adhuc hodie multi nullam eruditionis perfectionem impetrari posse arbitrantur, nisi Italiam, Galliam, Angliam &c. petiverint: quod omnino magni æstimandum est, nam in itineribus non tantum viri docti, sed & bibliotheca, inque iis scripta elegantissima reperiuntur. Idcirco & Erasmus Roterodamus cupiditate multa discendi commigravit Lovanium, cum antea hac intentione Angliam visitasset. Porro petiit Italiam: cujus adeundæ desiderio semper arserat. Egit paulo plus, quam annum Bononiæ jam vergente ætate ferme quadragenarius: Inde contulit se Venetias, ubi adagia eum reddidere celebrem; inde Patavium, mox Romam, quo jam fama præcesserat mirifica. Non defuisset amplior ad itinera

itinerata faciendum fortuna, nisi mortuo Rege Henrico VII. & Successore VIII. amicorum literis amplissima pollicentibus revocatus esset in Angliam: quæ itinera omnia effecere, ut postmodum Caroli Cæsaris Consiliarius evaserit, & quidem opera Johannis Silvagii Cancellarii magni. Ad quam dignitatem stupenda eruditione itineribus imprimis cumulata evehctus est.

§. VIII. Quemadmodum autem non tantum literis, sed Præterea promptum ac aptum reddunt itinera, quando (a) mores mutant moribus proficere necesse est, ita morum quotidie rationem habere eruditus debet, quos peregrinando optime discit. Hinc Balthasar Meisnerus, priusquam Philosophiam moralem Wittebergæ apprehensurus esset docendam, animum ad peregrinationes adjecit varias perlustraturus Academias, ubi se summis Viris mirum in modum probavit.

§. IX. Felicitas autem eruditi non minus in moribus suis (b) quando homines eorumque ingenia noscere docent. moderandis, quam etiam alios cognoscendis consistit; Ideoque itinera magni habentur, quæ notitiam aliorum eorumque ingeniorum afferunt: qua ratione de Andrea Gerardo Hyperio dicitur, quod alias regiones & provincias Galliæ lustrare desideraverit, non tantum, ut lingvam gallicam disceret exactius, sed ut mores totius illius gentis cognosceret diligentius.

§. X. Quæ omnino eo collimant, ut ostendatur, eruditos itinera instituentes aliis esse acceptos, quippe qui amoris multorum evadunt participes: quod jam supra exemplo Erasmi declaratum est. Itinera proinde faciunt, ut amentur eruditi, in quo præclara eorum fors simul consistit.

CAPUT TERTIUM

De

Conversationibus, quibus ad excellentem notitiam eruditi pervenire possunt.

Superiori §. exposui, qua ratione itineribus eruditi se claros reddere, & sortem præ aliis celebrem acquirere possint; in

K

præ-

præsenti §. eminentiam aliquam conversationibus adscripserim. Me hæctenus in explicatis itineribus de conversationibus in simul multa verba fecisse, negare non possum: ast, quum tantum id incidenter factum sit, non possum non, quin peculiare de conversationibus caput constituam.

Discrimen inter pauperes & divites LL. Studiosos indicatur.

§. I. Uti pauperes sæpe impedimento est, quo minus conversatio cum aliis institui possit; ita divitiæ & opes conversationem cum aliis promovent: priori in statu LL. Studiosi in oculis aliorum vilissimi habentur, neque sæpe digni, cum quibus conversatio instituitur; & quis facile divitiarum exortes ad mensam admittit, ubi occasionem erudita percipiendi habituri essent? a qua vero exclusi etiam a multa excluduntur scientia: posteriori autem statu acceptissimi sunt, non difficulter inveniunt eruditissimorum Virorum mensas & informationem. Hinc fors eruditorum præclara dici potest, quæ subsidiis adjuvatur.

Conversatio fortem eruditorum adjuvans, non tantum in primo literarum tyrocinio, sed & porro in scholis & academicis se nonnunquam ostendit, de posteriori conversatione h. l. agitur.

§. II. Ingenia non raro clarescunt, quando conversationem ad studia promovenda adspirant eruditam; non jam dixerim de conversatione in primo literarum tyrocinio perspecta, (qualis Scævola Sammarthani fuit, qui a primis literarum annis socios & amicos habuit) sed de conversatione in scholis altioribus & Academicis conspicua; qualis itidem Scævola Sammarthani ætate ulteriori nota fuit, quippe qui in Academia Pictaviensi Jurisprudentiæ incubuit, præter hanc etiam Poësin imbibit, & talem ejus ideam sibi mente efformavit, ut Lute-tiam reverteretur, quo hisce studiis & aliis, quibus acria ingenia avescunt, melius vacaret; qua etiam consuetudine doctorum hominum, quibus urbs illa tunc temporis abundabat, magis magisque proficeret. Ibi primum magni illius & incomparabilis scientiarum ac linguarum Viri Josephi Scaligeri familiaritatem iniiit: amicitia quoque conjunxit sibi Claudium Espencæum, Johannem auratum, Petrum Ronsardum, Johannem Antonium Baissum, Johannem Passeratium &c. vide plura

plura in vitâ ejus a Gabriele Michael. Rupi-malleto descripta.

§. III. Amplissima fortis participes se reddere possunt illi, qui virorum doctorum domum & mensam quotidie frequentant. Leydæ magni Scaligeri ad mensam accedebat Molinæus, utpote qui Scaliger plurimos convictores præcipuæ nobilitatis habebat, cum Pontificios tum Protestantibus: unde Molinæo oblata fuit occasio in signes amicos acquirendi: ex hoc numero fuit Castanæus Rupiposæus scriptis præclarissimis notus.

Hicse positus clarissime patet Molinæum hac in re fuisse felicissimum, quia ad Scaligeri mensam ductus fuit. Talis mensæ usus sortem prædicit amplissimam, nam multa rogando multaque audiendo quotidie præstantiores evadimus. NB. Hanc sortem amplissimam etiam participare possunt illi, qui Præceptorum vel famulorum officium apud Viros doctos administrant. Horum exempla experientia nobis quotidie ob oculos ponit: Sermo autem est de LL. Studiosis dotes & industriam præ se ferentibus.

§. IV. Præterea ex consuetudine cum illis, qui unius professionis, præstantis scientiæ & industriæ sunt, colligi multa possunt bona. Uti enim non probantur, qui consuetudinem habent cum malis & segnibus, utpote qui contentui sunt omnibus honestis eruditis; ita spem faciunt, & laudantur, qui congreduuntur quotidianâ consuetudine cum sociis bonis & industriis. Hoc intuitu Vincentius Pinellus Antonium Quærengum Can. Patavinum dilexit, unice allectus similitudine doctrinæ & morum, quibus svavissimus erat. Cum hoc Quærengo eximie amavit Claudium Puteanum Nob. Gallum, sibi etiam adæquatam, cujus non fictæ laudes & amplissima munera recensentur a Jacobo Augusto Thuano, cujus verba sic sonant: *Arctissimam in Italia amicitiam coluit cum Vincentio Pinello, omni literarum genere ac rerum cognitione viro excultissimo & Philologorum fautore eximio, quam crebris officiis, postquam*

Domum, mensamque Virorum doctorum frequentare, promittit profectus non exiguos.

Sortem non infimam prouident, qui commilitones unius professionis, elegantis scientiæ & industriæ sibi querunt.

domum rediit, semper renovans ad mortem usque servavit. Ex quibus clarissime patescit, vim arctissimæ amicitiaë omnino in similitudine doctrinaë & morum constituisse: quæ amicitia reciproca de utriusque sorte eximia quasi divinavit.

Laudantur & illi, qui occasionem etiam cum eruditissimis ad audienda & tenenda recte vivendi salubria dogmata quaerunt.

§. V. Sorte iridem florent præ aliis præclarâ, qui occasionem quaerunt eruditissimorum etiam præcepta audiendi, & sic recte vivendi. Cum de Pico Mirandula gloriosa statim fama & per vicinas & per remotas oras volitare cœpisset, plures ex Philosophis ad eum tanquam mercaturam bonarum artium confluebant, vel ad commovenda literaria certamina, vel quibus inerat rectior mentis sententia, ad audienda & tenenda recte vivendi salubria dogmata, quæ tanto magis expetebantur, quanto ab homine docto & insigniter morato profuebant.

Discrimen est inter ingenia,

§. VI. Cum ingeniorum varia sit ratio; alii conversationem, alii solitudinem ament; non male statuimus, etiam illos ad sortem inclytam pervenire posse, qui vitam sæpe solitariam degunt. Hieronymi Savonarolæ exemplo id doceri potest, cui consuetudo cum aliis fuit perrara. Sibi ipsi semper comes consuetudinem seorsim spatiandi amavit, fovendi animi gratiâ, illudque frequentissime meditandi, maximam hominum partem laborare stultitia, ob id, quod finem, ad quem sit nata, aut ignoraret omnino, aut notum non procuraret acquirere. Propterea a populari cœtu & curiâ abstinuit, itemque ab aula Principis Herculis, qui Borsio Fratri successerat, abhorruit, ut non nisi semel tota vita in ejus arcem, quo cives omnes confluebant, introiret. Quibus rebus hic elegantissimam habuit occasionem eruditissima contemplandi & sic ad sortem eruditorum laudatissimam pertingendi. Quilibet enim facile credit, eum, qui hortis aliisque locis separatis literarum rationem habet solitarius, ampliora persequi studia, quam illos, qui quotidianâ lætantur conversatione. Et cheu, quid faciunt, qui in scholis & Academiis consortia quotidie amant,

ne-

neglectis horis, diebus & annis, quibus proficere tenerentur : querelas admodum sero auditas fuisse in memoriam ipse revoco.

§. VII. Ad conversationem feliciter suscipiendam facit artificium, quo quis insinuare se potest in amicitiam aliorum. multi enim inepte se gerunt, nullis ad se commendandum dotibus adjuti; adeoque etiam sorte inferiori hærent; contra sunt alii, qui mirificis donis hac in re gaudent. Henricus Bergensis Erasmmum juvenem, cum ob ingenii suavitatem diu secum retinuerit, hic illo loco in multorum amicitiam sese insinuavit, imprimis Antonii Abbatis apud divum Bertinum, qui ex eadem Bergensi gente ducebat originem, & Jacobi Batti, qui Senatui urbis Bergensis fuit a Secretis, ad quem multæ ejus extant epistolæ. Quo commendationis genere Erasmus præcepta, quæ olim audivit, insigniter secundavit.

Insinuandi artificium commendatur.

§. VIII. Amorem reciprocum excitare tenentur literis dediti, consuetudinem inter se habentes, si studia ipsorum fors pulchre futura consequatur. Amore enim certatim exhibitio multa addisci possunt, quia sic fidissime se invicem doceant, & industriam indefessa in studiis simul pergunt. Talis amor certatim conspicuus erat inter Erasmmum & viros doctissimos, nempe Gulielmum Grot. Thomam Linacrum, Gulielmum Latimerum, qui in Italia literis operam dederant, item: Johannem Coletum, Thomam Morum, Richardum Paceum & Cuthbertum Tonstallum: Erasmus ab his omnibus certatim, & hi ab Erasmo amabantur.

Certatim in conversatione amari requiritur.

§. IX. Sæpe peregrinando scholas & Academias visitant, qui conversationem cum eruditis cupiunt. Christophori Longolii laus hac in re insignis est, qui inter alia Britanniam, inclitam Insulam videre voluit, adductus famam eorum, quos præter cæteros illic græcis literis & latinis eruditos omni liberali & ingenua doctrina pollere audiverat. Quæ cupiditas ob conversationem invisendi scholas peregrinas literatos omnino celebriores reddit; quippe non negandum est, nobiscum etiam multos esse, qui non tantum nostras Academias, sed etiam ex-

In peregrinis scholis optima sæpe occasio suppeditatur, conversationem instituenti.

traneas petere satagunt, nullo alio fine, quam ut conversationem tam præceptorum inclytorum quam commilitonum industriorum inveniunt.

Conversatio cum piis, eruditis & industriis instituta est, quæ sortem præclaram acquirit.

§. X. Uti clara fama florent illi, qui varia erudita cum peregrinis etiam exteris agitant; ita indicium famæ maximæ futuræ gloriose est, quando cum piis, eruditis & industriis conversatio instituitur. Pereunt sane, qui associant se levissimis, nam noscitur ex socio &c. e contrario magnæ spei homines sunt illi, qui rem cum probis, eruditis & industriis habent. Quæ ratione Pinellus Tridentum petere decrevit, ut ibi sapientissimos & religiosissimos orbis christiani viros & agnosceret & audiret.

Amabiles in conversando facilius quam morosi provehuntur ad dignitatem.

§. XI. Amabilium in conversando fors superat morosorum conditionem; in illis enim multa sunt, quæ amorem doctissimorum conciliant, qui postea varia erudita in hos amabiles derivant; in his vero nulla est commendatio: ideoque suavitate morum & ingenii præstantia quemlibet eruditum summis & infimis charum esse liquet. Petri Bembi encomium hac in re est summum, de quo dicitur, quod inter alios ex omni Italia convenientes doctos multa habuerit, quæ ad hominum animos conciliandos plurimum facere potuissent; nam miram in moribus suavitatem quandam & lenitatem amabilem habuit.

Postquam igitur in Sectione secunda ætatem eruditorum secundam seu mediam exposui, jam ordine perlustranda venit

SECTIO TERTIA.

De

Sorte Eruditorum in ætate tertiâ seu ultimâ conspicuâ.

Quia autem in hac tertiâ ætate eruditi innotescunt scriptis clarissimis, institutis inclytis, celebratione famosa, honoribus

ribus & encomiis post mortem ipsis residuis: in quinque proinde capitibus hanc tertiam sectionem consistere constat.

CAPUT PRIMUM

De

Scriptis clarissimis, quibus nonnulli eruditi præ aliis florent.

In ficias equidem non iverim, scripta quoque ab eruditibus in ætate media edi; sed cum id exercitium scribendi maxime absolutis in scholis & Academiis studiis suscipiatur, ideoque speciali ratione ad ætatem tertiam reuli.

§. I. Negari non potest, nonnullos eruditorum reperiri, qui infinita opera vi donorum sibi a DEO concessorum elaborant. Erasmi opera stupenda ob oculos omnium eruditorum ponuntur, de quo B. Rhenanus in præfatione ad Carolum Cæsarem ita scribit: *Quis a mille annis extitit, qui plura scripsit tam in sacris, quam profanis, tanta humanioris literaturæ peritiâ perpolitus? Cujus libri in longinquas provincias frequentius exportati sint, & avidius lecte? Denique quem omnium nationum eruditi magis coluerint, observarintque.* Sortem autem suam præclaram ratione scriptorum ipse Erasmus ostendit, quando eorum catalogum epistolæ Hectori Bœotio Deidono missæ subtexit. Est omnino index lucubrationum amplissimus, multos Tomos exhibens, in quibus admiranda scripta continentur, adeo ut multijugæ eruditionis virum doctissimi æstimaverint. Qui de eruditibus maxime Theologis, quorum admodum multa extant opera, plura cupit legere, evolvat Spizelium.

Scripta, quæ in hac ætate produunt eruditi, non minus multa sunt.

§. II. Non tantum autem multa sæpe edunt scripta eruditi, sed & quæ exquisiti sunt argumenti. Quanta scripta, quantique ea argumenti ediderit Vinc. Pinellus Patric. Genuens.

nens. patet e verbis Qualdi, in quibus illum reconditarum rerum apparatus congesisse, sicque omnibus satis fecisse exponit. Hinc Sigonius ad calcem aureorum librorum, quos inscripsit de regno Italiae, haec verba habet: *Johannes Vincentius Pinellus, vir plane in omni studiorum genere singularis, non solum pretiosissimum ingentis suae bibliothecae thesaurum totum explicuit, sed nullum etiam diligentiae & impense officium in hoc opere provebendo reliquit.* Quid eruditionis, quid rerum solidarum, quid eximia doctrinae Theologicae scripta contineant D. Justi Feuerbornii, notissimum est: quantum laboris tum in *νεγλωγιστικῆς* sua Christologica, tum fundamentali adversus Casellanos deductione, tum in Anti-Enjedino infuserit, quantas superaverit difficultates, quot nodos argumentorum dissolverit, paulo accuratior operum laudatorum inspectio & collatio quemlibet docebit. Danhaueri, Hülsemanni & Chemnitii &c. scripta hac in re laude etiam sunt dignissima; nam in Danhaueri una linea deprehendes tantum argumenti, quantum alii in totis paginis tradidere; in Hülsemanno rerum animam invenies; pari modo Chemnitii argumentis eruditissima exposita sunt omnium eruditorum oculis, ut sunt ejus loci Theologici, quibus integrum Christianae doctrinae corpus Ecclesiae Dei sinceræ proponitur: pariter examen Concilii Tridentini, in quo præcipuorum capitum totius Papisticae doctrinae firma & solida refutatio est collecta: ut & judicium Chemnitii de controversiis quibusdam superiori tempore circa quosdam Confessionis articulos motis, editum per Polycarpum Lyserum. Ut alia summi judicii scripta taceam. Possem Feuerbornii, Glasfii, Gerhardi, Carpzoviorum &c. scripta argumentis præclarissimis referta adducere, sed tempore & spatio exclusus hæc omnia omittō.

& methodi
nervosa.

§. III. Fatemur, multos præ aliis excellere methodis, divinis enim ingeniis vi intellectus naturalis & judicii ordine aliquid disponere facillimum est; quo etiam artis genere sortem præclariorem præ se ferunt eruditi. Leonhardus Luth-

therus istud singulare habuit, uberrima in pauca egregiaque redigere compendia; vice versa diserte evolvere implicata, sine conatu, nullo labore, denique Sophistarum fallacias omnium exponere oculis. D. J. Conradus Danhauerus ordine & methodo maxime adjutus difficultates omnes superavit & palmam veram & solidam Doctrinae celeriter hac in re est consecutus: hic etiam certam instituendorum studiorum rationem habebat, qua sua semper demensus est studia, utpote qui intelligeret, ea, quae ordine instituuntur, minore laboris & temporis impendio abfolvi posse. Proinde etiam facile sortem Eruditorum excellentem obtinere potuit.

Possem equidem caput peculiare de raris Bibliothecis inferere; sed brevitatis causa huic capiti primo nonnulla de ejusmodi materia annectere constitui.

§. IV. Non raro apud Eruditos Bibliothecae reperiuntur Bibliothecae, in quibus avtographa aliaque scripta reperiuntur insignia, nonnullos eruditorum icidem reddunt clarissimos. probatissimae, quas non tantum, dum vivunt, usurpant, sed etiam post mortem relinquunt, ad instar documenti eruditionis celeberrimae; in quibus etiam multa saepe avtographa sunt recondita. Borromaeus jun. Cardin. cum insigniorum Virorum avtographa schedia discuteret, uni Pinello negotium detulit, qui diu gravissimeque aegrotans, brevi tot nobilium Scriptorum manus congestit, ut & Cardinali multa transmiserit, & sibi non pauca in Bibliothecae ornamentum reseravit: Cujus rei gratia haec ad Pinellum Josephus Scaliger:

Duo avtographa Patris tibi mitto, fragmentum Epidorpidum, & indicis cujusdam, quem locupletissimum in Galenum consecerat, ut una opera perspiceres, quae fuerit ejus id. x. et. et. tam in mundo, quam in litura. Libros idem & a Pinello sibi comparari exoptans, ita scribit: nos magna in penuria librorum sumus, qui immanibus sumtibus bibliotheculam nobis paramus. Neque vero nos tam charitas afficit, quam raritas, quae hic accendit pretium eorum librorum, quos alibi copia viles facit. Itaque saepe cogimur in viti ad opem amicorum confugere, quod fecit, ut & tuam implorarem. Itaque quanquam

L sentio,

sentio, quam incivilem rem faciam, qui tuas meliores curas morer, ut de meis rebus adiutorem parem: tamen nisi grave est, oro te, ut tua opera Judei curent mihi illos libros, quorum nomina in Schedio seposui. Ego frustra illos libros in Germania, Anglia & Italia conquisiui; & infra: non satis est semel perfricuisse frontem, nisi rursus orem te, ut si qui nummi Prætorum Principum Scaligerorum reperiri possint, quales apud Patrem vidi, eorum aliquod, aut unius saltem copia mihi fiat, quod mihi non solum majorum meorum, sed etiam tuo nomine charissimum nequidquam erit. Ex hisce patet, eruditos sæpe non tantum a se invicem libros & scripta mutuatos esse, sed etiam nummos sibi invicem curasse, ut Bibliothecæ comparari poterint instructissimæ; quo nomine Pinelli & Scaligeri conatus erant satis laudati, quod fortem inclytam ipsis conciliavit.

CAPUT SECUNDUM

De

Institutis Eruditorum inclytis, quibus alios superant.

IN hoc capite proponuntur exempla non minus eorum, qui Scholas & Academias instituerunt & in ordinem redegerunt; quam qui Ecclesias amplas reddiderunt, quæ instituta eruditorum præclarissima habentur: Possent etiam institutorum mentionem facere, quæ in Republica laudem virtutis dignissimam merentur; sed brevitatis studiosus hæc omnia omittam, tantum Scholas & Ecclesias respiciens.

Exemplum Erasmi, scholas in Germania & Gallia celebres reddentis.

§. I. Dixi primum me Scholas respicere, quippe quas instituere & ornare pulcherrimum est, quod docet exemplum Erasmi: Hujus tempore in Germania & Gallia frigebant literæ. Lingvæ latinæ parvam, græcæ nullam scientiam habebant. Sed ecce statim, postquam editæ fuerunt Adagiorum Chiliades, & libri de utraque copia, velut in nebulis exorto sole emergere lingvarum peritæ coepit.

§. II.

§. II. Gul. Budæi fama hac in re fuit celebris, de quo Ludovicus Rheg. commemorat, quod labenti Lutetia Parisiorum rei literariae certissimum praesidium attulerit, existens tunc politiori doctrinae quasi legitimus tutor. Sic paucitate Virorum doctorum Angliæ post truculenta tempora nota, Bernhardus Gilpinus tempore Elisabethæ Reginae observans egregia multorum studia in Scholis & Ecclesiis adjuvandis, ipse etiam provinciam, quam nactus erat, magno studio exornare satagit. Quapropter de Ecclesiæ seminario cogitavit, scholam exædificavit, instituitque stipendia magistro & hypodidascalo. Quo ausu universa Anglia fuit exulta; nam ex illa schola plurimi viri docti prodierunt, qui postmodum Ecclesiam laboribus suis & moribus honestissimis exornarunt.

Gul. Budæi
Lutetia Parisiorum rem literariam stabilientis; & Bernhadi Gilpini Scholas Anglicanas instituentis.

§. III. Uti Summerhard Tubingensem scholam suæ eruditionis fama longe lateque illustravit; ita Joh. Jac. Grynaus Heidelberga Basileam revocatus totus fuit in curandis Scholis & Academicis; in quo scholastico officio scholæ Basileæ triviali cum aliis doctissimis Viris Bonifacio, Amerbachio, Samuele Grynao, Theodoro Zvingero, Felice Platero, & Christiano Urstisso ita literarum rationem habuit, ut idoneos præceptores constituerit, profectus discentium exploraverit, & pauperiorum inopiæ succurreret. Verbo: id effecit, ut brevi tempore schola ea in magnam juventutis frequentiam excreverit.

Conradi Summerhardi Tubingensem scholam restaurantis & Joh. Jacobi Grynaei Basileensem rem scholasticam strenue agentis.

§. IV. Caspar Bornerus, qui olim Lipsiensi scholæ ad D. Thomæ octodecim annos præfuit, & inde ad S. Theologiæ studium se convertit, doctoralibus tandem in sublimi illa scientia insignibus ornatus, id unice egit, ut Academiæ incrementum quæreret; id eoque multo labore & ardenti intercessione effecit, ut Paulinæ ædes Academiæ accederent, & in collegium converterentur, in quo doceri posset. NB. In iis etiam adibus postmodum instituta est œconomia & instructa bibliotheca, quo translati sunt libri plurimi. Quibus clarissime patet, Bornerum ornamentum Literarum Lipsiense fuisse splendidissimum, utpote cujus institutum in schola & Academia ornanda ab omnibus doctissimis omni-

Caspari Borneri, scholæ & Academiæ Lipsiensis summa laude rationem habentis; & J. G. Dorichæi corruptum Academiæ Rostochienfis statum emendantis,

bus temporibus probatum est. Non minori laudis encomio prædicatur Dorſchæus, qui in Academia Rostochienſi, ad quam exorandam a Sereniſſimo Duce erat invitatus, primo omnium corruptos Academicorum mores emendavit, ac priſtinum Reipublicæ literariæ ſtatum reſtituit, collegiis non tantum apertis, quam publicis diſſertationibus inſtitutis.

Johannis Bugen-
hagii ad
inſtituenda
multa præcla-
ra aliquoties
vocati,

§. V. Si ullus Vir eruditus ornatus fuit facultate inſtituendi præclara; ſane Bugenhagius eſt, qui Witteberga evocatus formam doctrinæ & rituum & vocationis miniſtrorum Eccleſiæ Hamburgenſis deſcripſit; ſcholam ibidem in cœnobio conſtituit; deinde Lubecam accerſitus fuit auctor Senatui communis ſcholæ in Cœnobio D. Catharinæ aperiundæ: cujus primus Reſtor Hermannus Buſcoducenſis, Conreſtor Erasmus Sarcerius Rostochio vocatus fuit: Porro a Chriſtiano Daniæ Rege ad piam doctrinæ religionis, rituum Eccleſiarum & Scholarum conſtitutionem evocatus eſt.

Hactenus mentionem feci eorum, qui Scholas & Academies inſtituerunt, & in ordinem redegerunt; Jam conſiderabo illos, qui Eccleſias amplas reddiderunt.

Eccleſias red-
didit amplas
B. Lutherus.

§. VI. Eorum, qui Eccleſias amplas reddidit, princeps fuit, Deo auſpice, Lutherus, quem merito lucernam ordinum & inſtitutorum Eccleſiarum noſtrarum prædicaverim. Superiori §. nominatus Bugenhagius pari fere auſu id præſtitit, nam præter ea, quæ jam recensui, etiam illud notari digniſſimum eſt, quod a Bugenhagio præſente Rege Daniæ & regni Senatu Hafniæ in ſummo Templo in locum ſeptem Episcoporum Regni Daniæ, ſeptem Superintendentes, qui Episcoporum deinceps officium obirent & totius ordinationis Eccleſiæ cuſtodes & executores eſſent, ordinati ſunt: Quo tempore Academia Hafnienſi lectiones præſcripſit, & Eccleſiarum in utroque Daniæ atque Norvegia regno miniſtros conſtituit, quorum fuerunt viginti quatuor millia.

En inſtitutum laudatiſſimum! quo ſortem præ aliis non exiguam exhibuit Bugenhagius.

Amsdorſius.

§. VII. Ejusmodi donis inſtructum Amsdorſium noſcebat Lutherus. Cum enim hic Magdeburgi conſilium ſuum de emendatio-

datione religionis consuli Nicolao Sturmio, & de lectis civium exposuisset, Amsdorfium se ipsis missurum ostendit, cui non secus ac sibi ipsi omnibus in rebus confidere possent. Amsdorfius ergo voluntate Lutheri Magdeburgum profectus, Ecclesias ibi collegasido Doctore Eberhardo Widensejo, doctrinae suae voce & consiliis salutaribus totos octodecim annos rexit. Ibi etiam dum agit, Goslarum a Senatu illius Reipublicae evocatus ordinem ibi rituum & doctrinae in omnibus templis ad formam Ecclesiae Wittebergensis & Magdeburgensis instituit; inspectione Ecclesiarum Johanni Amando commendata, literario autem ludo Michaelae Volmetio praefecto.

§. VIII. Ecclesiam hinc Argentoratensem tempore celeberrimorum Schmidiorum, & Danhaueri, qui non tantum Professor Theologiae, sed censor postea, collegiorum Visitator, in summo Templo Pastor, denique conventus Ecclesiastici Praeses fuit; Dresdensensem & Lipsiensem tempore Carpviorum aliorumque praestantium Virorum florentissimam fuisse, nemo erit, qui ibi inficias: quippe qui institutorum Ecclesiae proficuo-
Hinc nonnullarum Ecclesiarum status ob curam & instituta doctissimorum Virorum praedicatur florentissimus.

ruorum mirifice studiosi & amantes fuere. Ut alios silentio praeteream.

CAPUT TERTIUM

De

Celebratione famosâ, Eruditorum studia, scripta & instituta in clyta comitante.

§. I.

IN amplissimis saepe regionibus & provinciis praerona nonnullorum eruditorum sunt singularissima, quae aliis non contingunt, licet non exiguae eruditionis laudem praese ferre videantur. Sic Joh. Schvvebelius praeter linguam graecae peritiam in Hebraicis ita excelluit, ut ex fontibus ipsis veritatem haurire aliisque imperitare potuerit: tanta de eo fama per Germaniam increbuit, ut apud

Nonnulli celebrantur ita, ut per amplissimas regiones & provincias sint admirationi.

L 3

pri-

primarios Ecclesiæ Doctores ob acre in rebus Ecclesiasticis judi-
 cium, singularem erga veram religionem zelum, eximiam doctri-
 nam, lingvarum scientiam & rerum experientiam in admiratio-
 nem venerit. Itaque in amicitiam Lutheri, Melanchthonis, Ger-
 belii Senioris, Buceri, Capitonis, Hedionis, Zellii aliorumque ce-
 leberrimorum Virorum cooptatus est. Sic Facundia Martinum
 Frechtum, quem e Svevia prodiiſſe annales teſtantur, ita celeb-
 rem reddidit, ut ſtatim fama de eo ad vicinos & finitimos fuerit
 diſſeminata: quapropter & Ulmenſis Republica poſt Eccleſiæ
 ſuæ reformationem Frechtum ad ſe invitavit. Scævola Sammar-
 thanus referente Gabriele Mich. Rupi-Malleto tantam ſibi famam
 undiquaque comparaverat, ut non ſolum a quamplurimis diver-
 ſæ ſortis ac loci Gallis Episcopis, Senatoribus, Magnatibus, viris-
 que literatis inviſeretur, ſed etiam ab exteris variarum gentium,
 quorum aliqui non minori cultu & honore illum conſpexerunt,
 ac ſi coram venerandiſſimis mortalium Capitibus comparuiſſent.
 Quin etiam nonnulli principes & illuſtres Viri ex Italia, Germa-
 nia & Anglia proſecti, cum per Galliam iter facerent, laudabili hac
 curioſitate ducti Sammarthanum adibant, cum Piſtavii habitaret:
 ſed ſuper omnia ſibi fauſtum & felix exiſtimavit, quod paucis die-
 bus, antequam hanc vitam finivit, Sereniſſimus Walliæ Princeps
 (brevi poſtea magnæ Britanniæ Rex) cum ementito habitu per
 hoc Regnum Hiſpaniam verſus tranſiret, tanto honore eum di-
 gnatus, ut etiam domi ſuæ Julioduni de industria viſitaret, nec
 exiguam voluptatem ab adſpectu tam illuſtris & ſpectabilis Viri
 ſentiret. De Cambdeno ejuſque celebratione hic etiam multa
 diſſeri poſſent. Chytræi autem mentionem expreſſam facere
 lubet, cujus cum doctrina, virtus, diligentia, ſingularis in docendo
 dexteritas paſſim in vicinis locis innotefceret, Chriſtianus III, Da-
 niæ Rex cum aliis eum expetivit. Anno quinquageſimo quarto
 Electori Palatino Friderico ſecundo Philippi filio admirationi
 fuit. Taceo laudem Menzeri, quam habuit conſpicuam in aula
 Sereniſſimi Principis Ludovici Senioris Haſſiæ Landgravii; taceo
 & encomia Gerhardi, quem non tantum Praga, Lipſia, Witteber-

ga, Argentoratum, Rostochium, Hamburgum non una vice expectaverunt, sed & ipse Joh. Casimirus Princeps.

§. II. Negari etiam non potest, nonnullos eruditos ob eruditionem principibus esse acceptissimos. Quo laudis encomio meretur efferri Chemnitius, utpote qui bibliotheca principis instructissima prapositus honestum in aula locum habuit. Duci Borussia ob studium Matheseos, & Astrologia sanioris, & singularem quandam in eo studiorum genere dexteritatem, & ευστοχίαν præcipue charus, eo nomine etiam a Marchione Brandenburgico Johanne in honore habitus fuit: plerique etiam, qui tum præcipui in aula fuere Chemnitii amicitiam propter modestiam & simplicitatem ejus desideravere. Taceo jam, quod postmodum non tantum a Principe suo Alberto multis ornatus, & dimissus; sed etiam ut suam operam adhiberet, expetitus fuerit a Rege Daniæ Friderico, ab Electoribus, Palatino Ludovico, Saxone Augusto & Brandenburgico Johanne Georgio: a Principibus, Johanne Marchione Brandenburgico, Alberto Borussiaico & Julio Brunsvicensi; quæ omnia satis testantur, hunc Chemnitium apud Principes fuisse celebratissimum, cujusmodi honoris splendor non obvius est omnibus. Quam celebrem habuerint Johannem Wigandum Comites Mansfeldenses, docet historia literaria, nam cum Senatus Magdeburgensis Wigandum in Superintendentem evocarent, refragabantur comites, qui Wigandum judicabant retinendum: Princeps autem Wolfgangus Anhaltinus alique magni nominis Viri apud Comites Mansfeldenses institerunt & tandem effecerunt, ut Wigando Magdeburgum commigrare liceret. Proinde facile colligitur, fortem nonnullorum eruditorum etiam hac in re esse satis celebrem.

Speciali hæc ratione admirationi sunt Principibus.

§. III. Experientia etiam testatur, juniores sæpe ob eruditionem esse celebriores ætate grandibus, quo statu sortem inclytam videmus. Hic mentionem Hülsemanni facere teneor, qui postquam statim in juventute fundamenta vi indolis jecit in scholis trivialibus talia, quibus superavit alios, celeberrimam Academiam Leucoream salutans ob eximias & raras animi dotes a bonis

Celebratio eruditorum non exigua habetur, quando juniores sæpe ob eruditionem ætate grandes superant.

bonis omnibus tantopere æstimatus fuit, ut defuncto hospite celebratissimo Theologo D. Friderico Balduino ad vacantem Professionem Theologicam legitime denominatus & vocatus fuerit. In qua sparta talentum divinitus concessum mirifice collocans senioribus Professoribus palmam præripuit, & sic sortem suam præclarissimam ob oculos omnium posuit. Quod evidenter patuit in solenni congregatione Thorunensi, in qua solus Hülsemannus a Facultate Theologica Wittebergenſi nominatus partes directoris in hac congregatione in se suscepit: in quo colloquio Hülsemannus Decus r. t. Ecclesiæ adeo se commendavit, ut in aliis locis ipsius opera frui multi desideraverint. Hic etiam memorabile potest esse elogium, quo Heerbrandus Hunnium Marburgum abeuntem prosequi & exornare voluit. Nam cum ille ob rationes insignes vocationi oblata parere non posset, sed Hunnium atate adhuc quidem juvenem, sed doctrina & ingenio seniore substituisse, imitari se dicebat exemplum Johannis Reuchlini, quem Erasmus Phœnicen trilinguem vocitabat: Is enim cum a primo fundatore Academiae Wittebergenſis Friderico sapiente, Electore Saxoniae, ex Tubingensi Academia evocaretur, ut nominis sui claritate scholam Wittebergenſem tum adolescentem & obscuram, auctiorem magis & illustriorem redderet, justis vero de causis adventum recusaret, Philippum Melanchthonem succedaneum emisit NB. cum tali elogio: Hunc juvenem se senem longe superaturum esse. Id quod Heerbrandus ad se & Hunnium tunc temporis derivare non erubuit. Divinissima sane patescunt in hoc viro eruditissimo, nam ætatis vigesimo sexto Marpurgi Professor Theologiae declaratus, egregia pietatis & eruditionis donatum concionando, tum profitendo non modo Professoribus Collegis, sed ipsi etiam Landgravio Ludovico ita approbavit, ut eum cum amplissima commendatione ad Ducem Wirtembergicum remitteret, ac peteret, ut in ea Academia summo gradu doctrinae Theologicae, quem Doctoratum vocant, ornaretur, in qua tantam eruditionis vim antea sibi comparasset. Quæ hætenus declarata non tantum juniorum sæpe eruditorum splendorem, sed & vim fati in iisdem singularis ostendunt.

§. IV.

§. IV. Præclarissimam etiam sortem solent illi ostendere, quos ob egregia eruditionis dona Academia universæ insigniter laudant: quod & pariter Academiis ipsis in laudem cedit, utpote quæ, quod de membro eruditorum aliquo effertur, omnino participare possunt, quia ejusmodi virum indole illustrem tanta eruditione ornaverunt. Habent enim se tales Academiae ut promi condi: uti enim hi esculenta rarissima sæpe depromunt; ita illæ viros ornatissimos producunt, qui Ecclesiæ & Politicæ columnæ postmodum habentur. Talium exempla mirifica prostant, hoc maxime tempore, quo Witteberga, Lipsia &c. stupendæ eruditionis viros emittunt in cathedram & Forum.

Indo patet, omnium oculos in Academiis sæpe ad unum vel alterum eruditione præclarum se convertere, commendatione dignissimum.

§. V. Non etiam negaverim, virum eruditum non minus animi dotibus egregiis, quam stupenda eruditione nonnuncquam adeo ornatum videri, ut nemo facile cum tantis æquedonis; ne autem abutar patientia lectoris, Hülsemanni olim Lipsiensis tantum mentionem facturum affirmabo, nullum hactenus virorum eruditorum, quantum ego scio, fuisse, qui huic se æqualem pronunciaverit.

Celebrationis plane singularis laudem meretur ejusmodi eruditus, cum quo neminem plane ob indolem & eruditionem comparari posse,

§. VI. Urgeri etiam potest, quod admiranda sæpe perferentur, si huic vel illi erudito vita diutius a Deo concessa esset. Christophorus Helvicus sapiuscule tantum sibi ætatis optavit, quo omnium Lingvarum Orientalium absolutas Grammaticas & Lexica conscribere, historias Ecclesiasticas in ordinem redigere, & Piscatorianæ Bibliorum versionis examinationem perficere posset: Sed voto suo eventus non respondit, cum subito vitam finiverit. Singularia enim dona, quæ hic eruditus possidet, alius sæpe non habet: Sic noster Carpzovius olim Lipsiensis in Theologia exegetica insigni suâ operâ egregia præstare potuisset, si adhuc vixisset. Quanta promiserit hac in re Pfeifferus in dedicatione, dubiis vexatis præfixa, legi potest, ibi enim animi sui sensa non nihil explicans hæc habuit in affectis nempe

nonnunquam videtur. Si viveret diutius hic vel ille eruditus, admiranda quod præstaret, non dubium est.

Elucidarium sc. Biblicum,
Lexicon Sacrum,
Syntagma antiquitatum Sac. &
Alcoranum triumphatum,

quanquam hæc unius hominis humeris imponi non potuissent. Uti-
nam modo notæ Blicæ ab ipso promissæ ad loca intricata, perplexa &
obscuritate quadam affecta perpetuæ, plenæ, planæ & dilucidæ, succin-
ctæ tamen atque strictæ prodissent, emolumentum insignè attulissent.
Constat autem simul ex hisce dictis multum Pfeifferum prodesse potu-
isse, si diutius vixisset; I cet ipsum multorum invidiam sustinuisse non
negaverim.

Celebrantur
etiam eruditi
a locis nativi-
tatis, & habi-
tationis, & vi-
ce versa.

§. VII. In laudem eruditorum omnino etiam cedit, celebrari a
locis nativitatæ & habitationis. Sic Desid. Erasmus Roterodami in
Hollandia, quam olim Batavi possiderunt, natus est; adeoque propter
hujus indigenæ Erasmi incunabula est illustrissima. B. Rhenanus ita scri-
bit ad C. V. *Hoc alumno Roterodamum oppidum se semper jactabit,
& doctis erit commendatum;* quod & ipsi Erasmo gloriosissimum fuit.
Silentio hic prætereo Islebiam & Wittebergam, quarum quoties men-
tio fit, toties & recoramur Lutheri Viri celebratissimi.

CAPUT QUARTUM
De

Honoribus, quibus eruditi eminentes ornantur.

HActenus equidem multa de honoribus eruditorum occurrissè fa-
teor, sed eo modo, quo id ad celebrationem inclytam facere po-
tuit: illeque in superiori capite non tam honores quam antecedanea
laudis encomia intellexerim: in hoc præfenti autem capite animus est
differendi tantum de honoribus, quibus eruditi eminentes ornantur.

allegatur Pe-
trus Bembus.

§. I. Uti Petri Bembi eruditio merebatur insignes honores, ita
Leo X. illam respiciens hosce ipsi contulit; nam præ aliis eum accersitri,
munerique splendido præponi jubet. Magnam enim in spem, magnam
in dignitatem vocabatur Bembus; proficiscebatur igitur Romam, cum
annis natus esset tres & quadraginta; præponebatur ob studia inclyta
& dona præclara Epistolis Pont. Max. nomine scribendis, cui in mu-
nere gerendo dabatur socius & tanquam collega Jacobus Sadoletus is,
qui

qui postea Cardinalis factus est. Cum itaque Pontifici Bembus satisfaceret, magno ab eo honore affectus fuit; adeo ut suo tempore præ aliis munere splendido ornatus res suas secundas eruditioni adscribendas non quidem ipse verecundia putaverit, sed alii judicaverint.

§. II. C. Contarenijam supra mentionem feci, qui, uti de eo memoria proditur, a Venetiis intuitu eruditionis & meritorum suorum ad Cæsarem Carolum V. in Germaniam orator est missus; quod Legationis munus apud Venetos magnam habebat dignitatem, magnam ad summos honores, magistratusque adipiscendos commendationem. Ad hanc dignitatem mature ascendit; ubi & multarum & magnarum rerum diuturna tractatione, tot nationum naturis, moribus & institutis cognitis prudentiam insignem acquirens plures postmodum honores assequabatur, nam omnium admiratione aliis præferebatur & absens in Senatum legebatur, quo potestatem magnam & dignitatem eminentem obtinebat, quippe cui omnis Respublica commissa erat. Tempore autem administrationis Contareni Brixie etiam Præfectus renunciabatur, quem Magistratum Veneri Capitaneum vocabant, non multo post, cum Roma rediret ad alios summos honorum gradus efferebatur, nam & sapiens magnus constituebatur & consiliarius, qui duo Magistratus summi erant apud Venetos, nec dubium erat, quin, si quis ex Marci Procuratorum collegio demortuus esset, ejus in locum Contareni substitueretur; ea una procuratio perpetua Venetorum legibus est, quæ & unica ab honoribus hujus viri absuit. En igitur Contareni egregiam sortem honoribus splendidissimis conspicuam, quam præ aliis tunc temporis habebat.

C. Contare-
nus.

§. III. De Erasmo notum est, quod inclytas provincias & urbes ipsi visitanti & postmodum Romam venienti ob insignem suam eruditionem Pœnitentiarii dignitas oblata fuerit, si Romæ manere vellet, quo ad altiora ascendere posset: quamvis vero id renueret, nihilominus tamen inde apparet, quod propter ingenii & eruditionis excellentiam multi eum desideraverint. Notandum autem hic est, Erasmo in juventutis annis honores præclarissimos fuisse oblatos; hæc autem juventutis ratio non impedit, quo minus hosce Erasmi honores ad terriam ætatem referamus; nam non tam ætatem annorum quam incrementorum, ut supra monui, intellexerim.

Erasmus.

§. IV. Henrici Valefii verba de Jacobo Sirmondo hac in re Jacobus Sirmondus.

Ab

*Ab omnibus, quatuor in Europa ejus etate vixerant, eruditus homi-
nibus & cultus est & amatus. Quid igitur ei Viro ad summam felici-
tatem defuisse dicemus? qui & ingenium uberrimum sortitus fuerat, cun-
ctis, ad qua eum vocasset, idoneum: & multiplicem rerum divinarum
& humanarum notitiam, ac postremo omnium virtutum apicem erat
consecutus. Cui vita longissima cum firma corporis valetudine nullis un-
quam morborum molestiis interrupta, cui otium & quietes non sine honore
& dignitate, cui summorum Virorum amicitia & laudes affatim conti-
gerunt: qui regum & principum, qui tot eminentissimorum Cardinalium
judicia promeruit. Ex his dictis Sirmondum tam splendore studiorum
quam honorum floruisse luculenter apparet.*

CAPUT QUINTUM
De
Encomiis post mortem eruditus
residuis.

§. I.

De qua mate-
ria in futu-
rum.

A nimus equidem erat, hoc quintum caput cum paragraphis mul-
tis proponendi, laudemque eruditorum post mortem uberius
tractandi: sed cum Schediasma aliquod historico-literarium cum Deo
in futurum edere susceperim, hanc materiam plenius ibi simul me ex-
positurum promitto.

Unicum ex-
emplum E-
rasmi non se-
mel citati ad-
ducitur, cui
post mortem
laus relicta
fuit celebra-
rissima.

§. II. Ne autem lectorem omnis exempli expertem reddam,
lubet tantum Erasmi mentionem facere, de quo dicitur, quod defun-
ctus amari coeptus fuerit, superstes odio a multis habitus: oculi enim
multorum tam amicorum quam osorum aperiuntur tunc demum,
quando virtutes defunctorum efflorescunt.

Et sic hinc finem impono Lectori simul significans me non tam
laudi meae favisse, quam circa literaturam providentiae divinae *ed. 1650*
ostendere voluisse. Ignoscat igitur huic specimini historico-morali
vilissimo, & favorem conciliet suum meditationibus maxime
theologicis in futurum nifuro.

DEO sit Laus & Gloria.

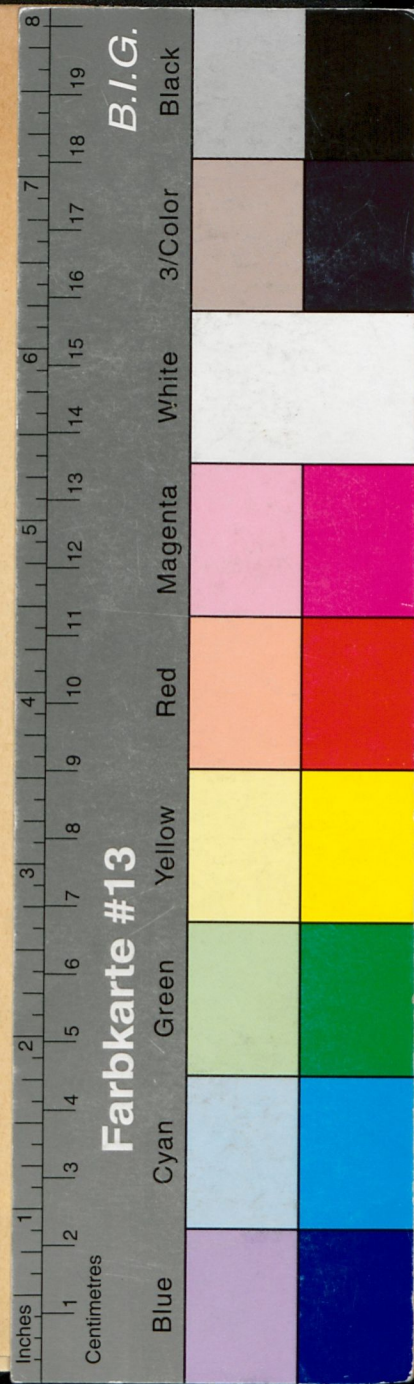

hc

Ad 1402^e
§

4-46

SORTEM ERUDITORUM INTER SE INVICEM CONSPICUAM SEU COMPARATE CONSIDERATAM,

SIVE

DOTES AC VIRTUTES,

QUIBUS

Nonnulli eruditi *προεδρίαν* præ se ferunt, dum
præ aliis eruditis à teneris ad mortem usque inclare-
scunt; (è quarum suavissimo conspectu inter alia vo-
catio DEI interna, h. e. capacitas aliqua singularis men-
ti indita, quippe quæ Literarum cultura per totam
vitam insigni sæpè excitatur, elucescit)

exhibet

AD ILLUSTRANDAM CIRCA LITERATURAM
DEI PROVIDENTIAM

9536.

M. MARTINUS GREIMIUS,
ad D. B. V. Pastor & ad D. Nic. Symmysta
ILEB.

L I P S I Æ,
APUD HÆRED. LANCKISII
A. M DCC XIV.

